

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ  
ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ  
ΤΟΜΕΑΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ &  
ΔΙΚΑΙΟΥ

**ΘΕΜΑ:**

**« ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ  
ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ »**

**ΛΟΥΚΑΣ ΤΣΑΤΣΑΚΗΣ**



**ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ  
ΑΛΙΚΗ ΤΖΙΚΑ-ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ**

Αθήνα Ιούλιος 2013

### **Αντί προλόγου...**

*Μέσα από αυτήν την διπλωματική, μου δόθηκε η ευκαιρία να γνωρίσω καλύτερα την πόλη που μεγάλωσα και να την δω από άλλη μια διαφορετική σκοπιά και έμαθα ιστορίες και πτυχές της που δεν γνώριζα...*

*Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά όχι μόνο όσους με βοήθησαν στην ολοκλήρωση της εργασίας μου αλλά και συνολικά όσους μου έδωσαν τα εφόδια ώστε να βρίσκομαι στην θέση αυτή.*

*Κυρίως ευχαριστώ την Κα. Αλίκη Χατζοπούλου-Τζίκα για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε αναθέτοντας μου αυτή την εργασία αλλά και για την πολύτιμη βοήθειά της.*

*Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω την οικογένεια και τους φίλους μου για την στήριξη και συμπαράστασή τους.*



**Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο  
Σχολή Πολιτικών Μηχανικών  
Τομέας Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών & Δικαίου**

## **ΕΙΣΑΓΩΓΗ**

Η διπλωματική αυτή εργασία εκπονείται στα πλαίσια του προγράμματος σπουδών της σχολής Πολιτικών Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου και του μαθήματος του Δικαίου και Τεχνικής νομοθεσίας του τομέα ΑΚΕΔ της ΣΕΜΦΕ.

**Αντικείμενό** της είναι η ιστορική και πολεοδομική εξέλιξη της πόλης του Ηρακλείου, όπως αυτή στοιχειοθετείται από τα Αρχεία του Κράτους, την Πολεοδομία, την Εφορία Αρχαιοτήτων Ηρακλείου και άλλους κρατικούς φορείς, οι οποίοι καταγράφουν την αναπτυξιακή φυσιογνωμία της πόλης.

**Σκοπός** της προσπάθειας αυτής είναι η περιγραφή της υφιστάμενης κατάστασης, η αποτύπωση προβλημάτων που έχουν προκύψει, η αξιολόγηση αυτών και η προσπάθεια διατύπωσης εναλλακτικών σεναρίων οικιστικής οργάνωσης, ώστε να βρεθεί αυτό που θα προσφέρει την εύρυθμη λειτουργία στον αναπτυσσόμενο αστικό χώρο του Ηρακλείου.

Η **μεθοδολογία** που ακολουθήθηκε είναι η εξής: Η εργασία αποτελείται από δύο μέρη: 1) Την Ιστορική εξέλιξη της πόλης του Ηρακλείου και 2) την Πολεοδομική εξέλιξη αυτής. Στο πρώτο μέρος, παρουσιάζεται η χωροταξική θεώρηση του Δήμου και η φυσιογνωμία αυτού, ενώ στο δεύτερο η πολεομική οργάνωση της πόλης και των οικισμών. Στο τέλος, αξιολογούνται τα δεδομένα και τα προβλήματα που έχουν παρουσιαστεί και προτείνονται δύο εναλλακτικά σενάρια οικιστικής οργάνωσης για τη λύση αυτών.

Οι **πηγές** που χρησιμοποιήθηκαν για τη σύνταξη της μελέτης αυτής είναι από : τα Αρχεία του Κράτους του Δήμου Ηρακλείου την τεχνική υπηρεσία του Δήμου και συγκεκριμένα το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο του Ηρακλείου (α' φάση), την Πολεοδομία, την δημοτική Βιβλιοθήκη, την Εφορία Αρχαιοτήτων Ηρακλείου, αλλά και από ηλεκτρονικές σελίδες που αφορούν στο Δήμο Ηρακλείου.

Το περιεχόμενο της εργασίας αποτελείται από τα εξής κεφάλαια:

**Κεφάλαιο 1ο:** ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΔΗΜΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ όπου περιγράφεται ο γεωγραφικός προσδιορισμός του δήμου, η έκταση, ο πληθυσμός καθώς και κάποια ιδιαίτερα στοιχεία.

**Κεφάλαιο 2ο:** ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ στο οποίο παρουσιάζεται αναλυτικά η ιστορική διαδρομή της περιοχής, από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα.

**Κεφάλαιο 3ο:** ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ στο οποίο παρουσιάζονται τα μνημεία της πόλης του Ηρακλείου που έχουν διαμορφώσει την ταυτότητα του με το πέρασμα των αιώνων.

**Κεφάλαιο 4ο:** ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ξεκινώντας από τις αρχές του 20<sup>ου</sup> αιώνα και διερευνώντας τα ενδιάμεσα στάδια μέχρι το σύγχρονο πολεοδομικό σχέδιο του Ηρακλείου.

**Κεφάλαιο 5ο :** ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ στο παρουσιάζονται σε γενικές γραμμές η θέση και ο ρόλος της Κρήτης στον εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο και οι λειτουργίες διαπεριφερειακού χαρακτήρα που έχει ή μπορεί να αναπτύξει, καθώς και οι παράγοντες εκείνοι που επηρεάζουν τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη και διάρθρωση του χώρου, οι χωρικές επιπτώσεις των ευρωπαϊκών, εθνικών και περιφερειακών πολιτικών και προγραμμάτων στο επίπεδο της περιφέρειας.

**Κεφάλαιο 6ο :** ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ όπου έπειτα από την αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης και των δυνατοτήτων ανάπτυξης, προτείνεται η καλύτερη λύση, η οποία θα δώσει στο Ηράκλειο την θέση που του αξίζει.

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή .....	σελ. 2
1..Γενικά στοιχεία. ....	σελ. 6
1.1.Γεωγραφική θέση-Έκταση. ....	σελ. 8
1.2Πληθυσμός. ....	σελ. 9
1.3Κλιματικά Δεδομένα. ....	σελ. 12
1.4 Φυσικό Περιβάλλον. ....	σελ. 13
2.Αρχαιότητα. ....	σελ. 15
2.1 Σύντομη Ιστορική Αναδρομή. ....	σελ. 15
3. Μνημεία στην πόλη του Ηρακλείου. ....	σελ. 30
3.1 Τα Ενετικά Νεώρια. ....	σελ. 32
3.2 Το λιμάνι. ....	σελ. 35
3.3 Ενετικό Φρούριο (ΚΟΥΛΕΣ) ....	σελ. 39
3.4 Άγιος Τίτος. ....	σελ. 48
3.5 Λότζια το σημερινό Δημαρχείο. ....	σελ. 50
3.6 Οδός 25ης Αυγούστου. ....	σελ. 53
3.7 Πλατεία Καλλεργών. ....	σελ. 57
3.8 Πλατεία «Λιονταριών» ....	σελ. 58
3.9 Κρήνη Μοροζίνι. ....	σελ. 61
3.10 Άγιος Μάρκος. ....	σελ. 66
3.11 Δουκικό ανάκτορο. ....	σελ. 69
3.12 Λεωφόρος Καλοκαιρινού. ....	σελ. 71
3.13 Χανιώπορτα. ....	σελ. 72
3.14 Πλατεία Κορνάρου. ....	σελ. 74
3.15 Το τούρκικο Σεμπίλ. ....	σελ. 77
3.16 Κρήνη Μπέμπο. ....	σελ. 79
3.17 Ναός Αγίου Μηνά. ....	σελ. 81
3.18 Ναός Αγίας Αικατερίνης. ....	σελ. 85
3.19 Πλατεία Ελευθερίας. ....	σελ. 87
3.20 Η Νομαρχία. ....	σελ. 92
3.21 Αρχαιολογικό Μουσείο. ....	σελ. 96
3.22 Το Ιστορικό Μουσείο. ....	σελ. 98
3.23 Μουσείο Φυσικής Ιστορίας. ....	σελ.100
3.24 Ο Ναός Πέτρου και Παύλου. ....	σελ.101
3.25 Κρήνη Σαγκρέντο. ....	σελ.103
3.26 Πάρκο Γεωργιάδη. ....	σελ.104
3.27 Παγκρήτιο Στάδιο. ....	σελ.105
3.28 Ενετικά Τείχη. ....	σελ.106
3.29 Πύλες. ....	σελ.109
3.30 Προμαχώνες. ....	σελ.114
4. Πολεοδομικός Σχεδιασμός. ....	σελ.123
4.1 Το ρυμοτομικό σχέδιο του 1936. ....	σελ.124

4.2 Μεταπολεμική περίοδος. ....	σελ.127
4.3 Το ρυμοτομικό του 1958. ....	σελ.128
4.4 Δεκαετία 60. ....	σελ.132
4.5 Η περίοδος της Επταετίας. ....	σελ.133
4.6 Πρώτη Μεταπολιτευτική περίοδος 1974-1981. ....	σελ.134
4.7 Δεύτερη Μεταπολιτευτική Περίοδος(1981-1989) ....	σελ.138
4.8 Η σύγχρονη εποχή (1990-σήμερα) ....	σελ.140
4.9 Το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (Γ.Π.Σ.) του Π.Σ. Ηρακλείου. ....	σελ.144
4.10 Χρήσεις Γης ....	σελ.159
4.11 Τεχνικές Υποδομές ....	σελ.160
5. Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Κρήτης. ....	σελ.166
6. Συμπεράσματα-Προτάσεις. ....	σελ.171

# Κεφάλαιο 1ο

## 1.1 Χωροταξική Θεώρηση

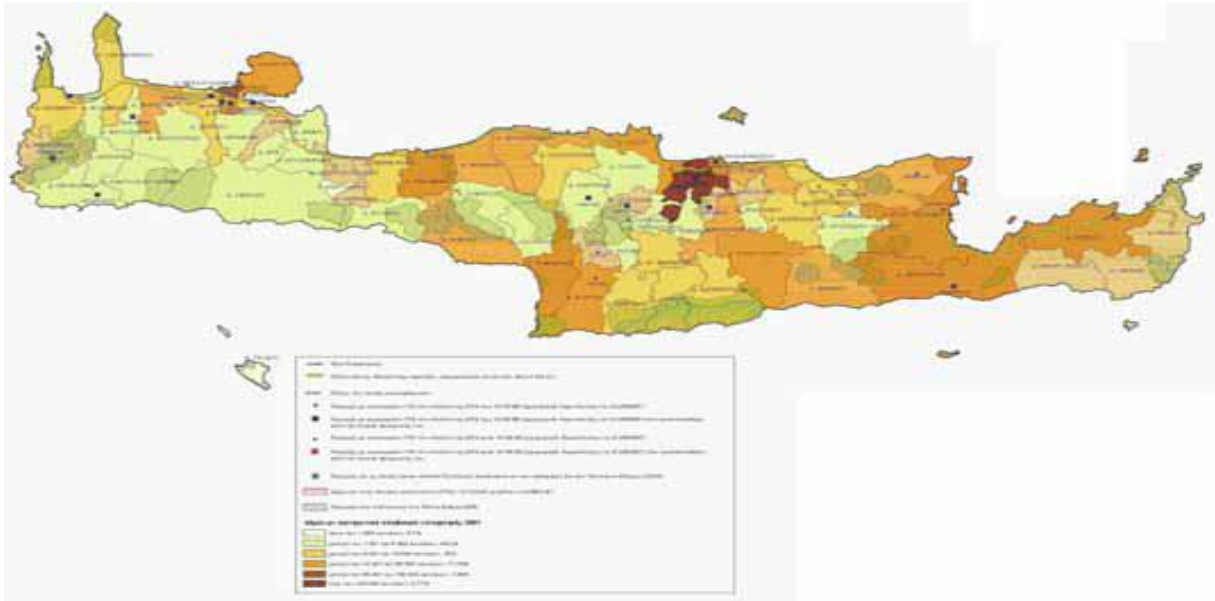
Η Κρήτη βρίσκεται αγκυροβολημένη στο θαλάσσιο σταυροδρόμι που σμίγουν οι τρεις γηραιές ήπειροι η Ευρώπη ,η Ασία και η Αφρική. Αποτελεί το νοτιότερο σχεδόν άκρο της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Κρήτη είναι το μεγαλύτερο ελληνικό νησί και το πέμπτο σε έκταση ανάμεσα στα νησιά της Μεσόγειου, με επιφάνεια 8336 τετραγωνικά χιλιόμετρα και μήκος ακτών 1046 χιλιόμετρα.



(Πηγή: <http://earth.imagico.de/>)

Ο νομός Ηρακλείου αποτελεί την πρωτεύουσα της περιφέρειας Κρήτης και τα φυσικά του όρια είναι το Κρητικό πέλαγος από τα Βορρά το Λιβυκό από το νότο και οι μεγάλες οροσειρές του Ψηλορείτη από τη Δύση και της Δίκτης από την ανατολικό νομός Ηρακλείου υποδιαιρείται σε 7 επαρχίες, οι οποίες είναι η επαρχία Τεμένους, Μαλεβιζιού, Μονοφατσίου, Πυργιωτησσας, Καινούργιου , Πεδιάδος και Βιάννου με πρωτεύουσες το Ηράκλειο, τον Άγιο Μύρωνα το Ταμπάκη τις Μοίρες το Καστέλι και τη Βιάννο αντίστοιχα.

Το μεγαλύτερο μέρος του νομού Ηρακλείου αλλά και γενικά ολόκληρης της Κρήτης αποτελείται από ορεινές εκτάσεις ακανόνιστες και άγονες έτσι οι πεδινές εκτάσεις είναι ελάχιστες. Στο νόμο Ηρακλείου έχουμε τις πεδιάδες Μονοφατσίου και Καστελιού και την παράκτια πεδιάδα Χερσονήσου-Μαλίων Επίσης ανάμεσα στον Ψηλορείτη και τα Αστερούσια όρη βρίσκεται και η μεγάλη πεδιάδα της Μεσσαράς που από την αρχαιότητα προμήθευε με σιτηρά σχεδόν ολόκληρο το νησί.



(Πηγή: <http://www.kedke.gr/horos/crt-gps.jpg>)

Οι ακτές της Κρήτης έχουν πλούσιο διαμελισμό και σχηματίζουν πολλούς μικρούς και μεγάλους όρμους, κόλπους, ακρωτήρια, χερσονήσους. Οι βόρειες ακτές είναι πιο απότομες και πολυσύχναστες με μικρά διαστήματα αμμουδιάς ανάμεσα στα βράχια, ενώ οι νότιες είναι πιο ήσυχες και ερημικές. Οι όρμοι που αναπτύσσονται στην περιοχή του Νομού είναι το Φάκελε, η Αγία Πελαγία, η Αλυκή, η Ρογδιά, ο Καρτερός, η Σταλίδα, τα Μάταλα, οι Καλοί Λιμένες, ο Λέντας, ο Τσούτσουρος, Κερατόκαμπος και η Άρβη. Οι κόλποι του Ηρακλείου των Μαλίων και της Μεσσαρας είναι οι κυριότεροι του Νομού.



(Πηγή: <http://www.kedke.gr/horos/>)



Το **Ηράκλειο** είναι η πρωτεύουσα και μεγαλύτερη πόλη της **Κρήτης**, καθώς και ο μεγαλύτερος **λιμένας** του νησιού. Έχει έκταση 120km<sup>2</sup> . βρίσκεται στις βόρειες ακτές του δυτικού τμήματος του νομού. Η πόλη είναι κτισμένη πάνω στην πεδιάδα του Ηρακλείου ανάμεσα στα ποτάμια Γιόφυρο και Καρτερό σε υψόμετρο 40 μέτρων από τη στάθμη της θάλασσας .Σύμφωνα με την απογραφή του 2011 ο Δήμος Ηρακλείου έχει πληθυσμό 173.993 κατοίκους. Κύριοι οικονομικοί τομείς της πόλης είναι ο **τουρισμός** , η **γεωργία** και το **εμπόριο**. Διαθέτει βιομηχανική περιοχή 4 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά του κέντρου. Το Ηράκλειο διαθέτει επίσης ένα από τα μεγαλύτερα σε κίνηση αεροδρόμια της χώρας (αεροδρόμιο "Νίκος Καζαντζάκης") και λιμάνι με μεγάλη κίνηση επιβατών και εμπορευμάτων.

## 1.2 Πληθυσμιακή Εξέλιξη

Ο πληθυσμός της πόλης ήδη από τις αρχές του αιώνα άρχισε να σημειώνει μια σημαντική αύξηση. Είναι χαρακτηριστικό ότι μέσα σε μια πενηκονταετία (1900-1951) ο πληθυσμός του Ηρακλείου αυξήθηκε κατά 160% περίπου, ενώ τα επόμενα 30 χρόνια κατά 98,7%. Η δυναμική αυτή αν και μειώθηκε μετά το 1981, ωστόσο παραμένει αυξητική, όπως φαίνεται στον επόμενο πίνακα.

Η πληθυσμιακή εξέλιξη του Δήμου Ηρακλείου κατά τις δεκαετίες 1981-1991-2001-2011 αποτυπώνεται στον παρακάτω πίνακα. Είναι σαφές ότι ο ρυθμός πληθυσμιακής αύξησης του Δήμου Ηρακλείου είναι μεγαλύτερος. Βάσει της τελευταίας απογραφής ο πληθυσμός του νέου Δήμου Ηρακλείου αποτελεί μία από τις πιο πυκνοκατοικημένες πόλεις της Ελλάδας. Ο πληθυσμός αυτός αντιστοιχεί στο 54,38% του πληθυσμού του Νομού Ηρακλείου, στο 26,46% της Περιφέρειας Κρήτης και στο 1,45% της χώρας.

### *Πίνακας Πληθυσμιακής Εξέλιξης*

ΔΗΜΟΣ/ΝΟΜΟΣ	1981	1991	2001	2011	%		
					1981-1991	1991-2001	2001-2011
<b>Δ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ</b>	106.058	120.563	137.711	140.730	13,68	14,22	2.19
<b>ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ</b>	243.622	264.906	292.489	304.270	8,74	10,41	4.02
<b>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ</b>	502.165	540.054	601.131	622.913	7,55	11,31	3.62
<b>ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ</b>	9.740.417	10.259.900	10.964.020	10.815.197	5,33	6,86	- 1,34

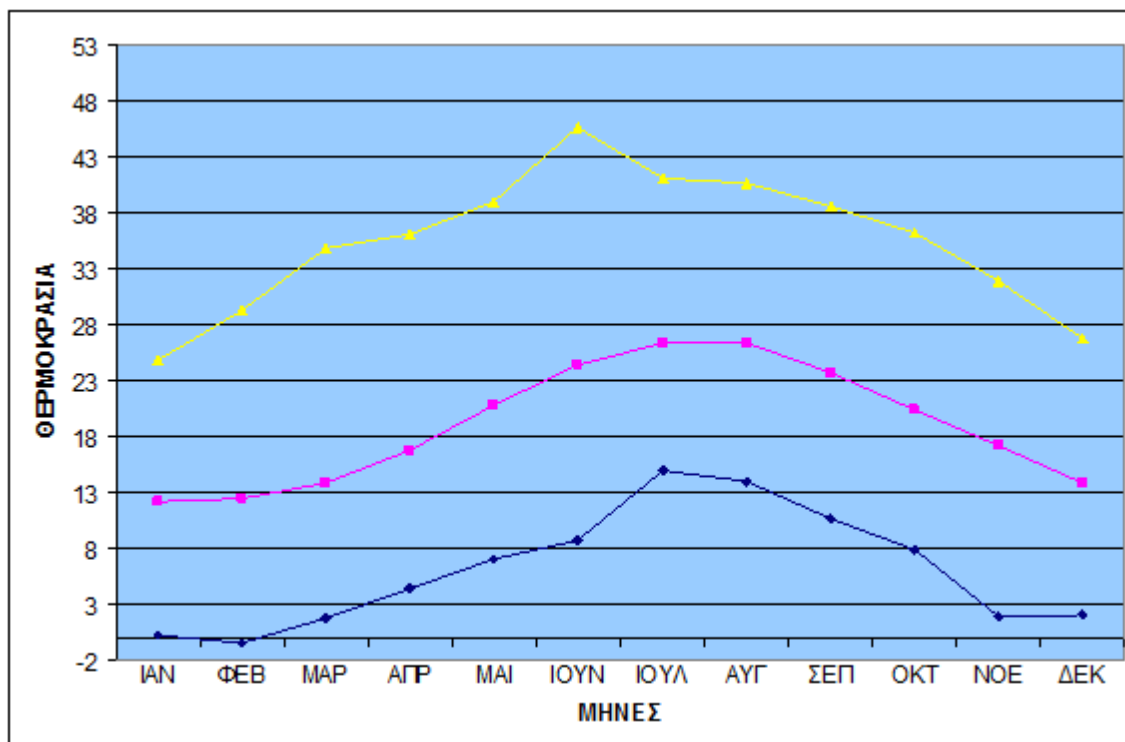
### 1.3 Κλιματικά Δεδομένα

Το κλίμα της Κρήτης χαρακτηρίζεται εύκρατο μεσογειακό, στους ορεινούς όγκους της όμως τείνει προς τον ηπειρωτικό τύπο. Ο ετήσιος μέσος όρος θερμοκρασίας είναι 14-15οC. Ο χειμώνας είναι ήπιος με ψυχρότερους μήνες τον Ιανουάριο και το Φεβρουάριο. Η πεδινή Κρήτη και ιδιαίτερα οι νοτιοανατολικές περιοχές είναι από τις θερμότερες της Ελλάδας. Η ηλιοφάνεια διαρκεί όλους τους μήνες. Οι θερμότεροι μήνες είναι ο Ιούλιος και ο Αύγουστος αν και λόγω της θαλάσσιας αύρας και των ανέμων, το θέρος είναι σχετικά δροσερό. Ο τύπος κλίματος του Ηρακλείου είναι ένας μεταβατικός ενδιάμεσος τύπος μεταξύ του χερσαίου Μεσογειακού και του ερημοειδούς Μεσογειακού, στο οποίο υπάγεται κυρίως η νοτιοανατολική Κρήτη. Το κύριο χαρακτηριστικό του κλίματος είναι η γλυκύτητα και η ηπιότητα. Η ψυχρή εποχή είναι ήπια και σε αυτό συντελεί η συχνή άφιξη στην περιοχή των θερμών και υγρών Ν.Δ αερίων μαζών. Ψυχρότερος και υγρότερος μήνας είναι ο Ιανουάριος όπου η μέση θερμοκρασία είναι της τάξης των 12,23ο C, ενώ η σχετική υγρασία είναι 71%. Η άνοιξη είναι μικρής διάρκειας και διαρκεί από τις αρχές Απριλίου μέχρι τα μέσα Μαΐου. Συνήθως είναι ξηρή με μικρό ποσοστό βροχοπτώσεων. Το καλοκαίρι είναι ιδιαίτερα ξηρό και διαρκεί από τα μέσα Μαΐου μέχρι το τέλος Σεπτεμβρίου. Θερμότερος μήνας είναι ο Ιούλιος, ενώ σπανιότερα θερμότερος μήνας εμφανίζεται ο Αύγουστος. Η μέση μέγιστη θερμοκρασία του μήνα Ιουλίου σύμφωνα με επεξεργασμένα στοιχεία των ετών (2007-2010) που φαίνονται στον παρακάτω πίνακα είναι 26,48οC. Το φθινόπωρο ξεκινά από το τέλος Σεπτεμβρίου και είναι σχετικά υγρό και θερμό με ραγδαίες βροχές κατά τον Οκτώβριο και Νοέμβριο. Γενικά, η μέση ετήσια βροχόπτωση παρουσιάζει αύξηση από τα ανατολικά προς τα δυτικά και από νότια προς βόρεια. Στο Ηράκλειο η μέση ετήσια βροχόπτωση ανέρχεται περίπου στα 470mm, ενώ είναι μέγιστη τον Ιανουάριο και τον Δεκέμβριο και ελάχιστη τον Ιούλιο και τον Αύγουστο, οι οποίοι είναι σχεδόν άνομβροι σε ολόκληρη την πεδινή Κρήτη. Η ηλιοφάνεια είναι ιδιαίτερα υψηλή σε ολόκληρη την Κρήτη. Ο μέσος ετήσιος αριθμός ωρών ηλιοφάνειας ανέρχεται σε 2816 περίπου ώρες στο Ηράκλειο. Η ομίχλη όπως και η πάχνη είναι εξαιρετικά σπάνια στο Ηράκλειο. Αντίθετα, συχνότερη είναι η εμφάνιση υδροσταγόνων πάνω στην επιφάνεια του εδάφους, δηλαδή η δρόσος. Περισσότερα κλιματολογικά στοιχεία για το Ηράκλειο αναλύονται στον παρακάτω πίνακα και αποτυπώνονται στα διαγράμματα που παραθέτονται.

### ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ (2007-2010)

Σταθμός		Ηρακλείου Κρήτης											
Γεωγραφικό μήκος/πλάτος		25,11	35,2										
Ύψος σταθμού		38											
Μήνας	Ώρες ηλιοφάνειας	Βαρομετρική πίεση	Μέση θερμοκρασία αέρα	Απόλυτη μέγιστη θερμοκρασία	Απόλυτη ελάχιστη θερμοκρασία	Σχετική Υγρασία	Μέση Νέφωση	Βροχόπτωση	Διεύθυνση ανέμου	Ολική ηλιακή ακτινοβολία σε οριζόντιο επιπ.	Διάχυτη ηλιακή ακτινοβολία σε οριζόντιο επιπ.	Ταχύτητα ανέμου	
	h	mm Hg	αC	αC	αC	%	8	σε mm				m/sec	
1	108,8	1017,1	12,2	24,8	0,2	71	5,3	99,2	S	67,33	35,22	3,8	
2	128,4	1016	12,5	29,2	-0,5	69	5,1	65,8	S	82,54	40,67	4	
3	170,3	1014,9	13,8	34,8	1,7	66	4,8	45,3	NW	124,87	58,28	4	
4	234,5	1013,3	16,8	36	4,4	64	3,7	26,9	NW	161,88	62,74	3,4	
5	314,3	1013,6	20,8	39	7	64	2,9	14,7	NW	213,96	62,15	2,3	
6	353,3	1012,6	24,4	45,7	8,7	59	1,4	2,9	NW	230,23	56,20	3	
7	384,7	1011	26,4	41	15	59	0,6	0,5	NW	248,99	54,12	4	
8	356,7	1011,4	26,3	40,7	14	60	0,7	0,8	NW	221,15	51,13	4	
9	285,2	1014,6	23,7	38,5	10,6	63	1,8	14,2	NW	174,12	42,92	3,4	
10	197,2	1016,7	20,3	36,2	7,9	67	3,6	61,4	NW	114,20	44,54	3,2	
11	161,5	1017,5	17,1	31,9	1,9	70	4,7	64,6	S	81,54	33,62	3	
12	121,1	1016,8	13,9	26,7	2	70	5,1	85,2	S	64,60	30,79	4	
Σύν.	2816		19,00							1785,43	572,39		

(Πηγή: ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΔΗΜΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ)



(Πηγή: ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΔΗΜΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ)

## ΕΛΑΧΙΣΤΗ, ΜΕΣΗ ΚΑΙ ΜΕΓΙΣΤΗ ΘΕΡΜΟΚΡΑΣΙΑ

ΜΗΝΕΣ	ΙΑΝ	ΦΕΒ	ΜΑΡ	ΑΠΡ	ΜΑΙ	ΙΟΥΝ	ΙΟΥΛ	ΑΥΓ	ΣΕΠ	ΟΚΤ	ΝΟΕ	ΔΕΚ
<b>Ελάχιστη Μηνιαία Θερμοκρασία</b>	0,2	-0,5	1,7	4,4	7	8,7	15	14	10,6	7,9	1,9	2
<b>Μέση Μηνιαία Θερμοκρασία</b>	12,2	12,5	13,8	16,8	20,8	24,4	26,4	26,3	23,7	20,3	17,1	13,9
<b>Μέγιστη Μηνιαία Θερμοκρασία</b>	24,8	29,2	34,8	36	39	45,7	41	40,7	38,5	36,2	31,9	26,7

(Πηγή: ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΔΗΜΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ)

## ΜΗΝΙΑΙΑ ΤΙΜΗ ΩΡΩΝ ΗΛΙΟΦΑΝΕΙΑΣ

ΜΗΝΕΣ	ΙΑΝ	ΦΕΒ	ΜΑΡ	ΑΠΡ	ΜΑΙ	ΙΟΥΝ	ΙΟΥΛ	ΑΥΓ	ΣΕΠ	ΟΚΤ	ΝΟΕ	ΔΕΚ
<b>Μηνιαία τιμή ωρών ηλιοφάνειας</b>	108,8	128,4	170,3	234,5	314,3	353,3	384,7	356,7	285,2	197,2	161,5	121,1

(Πηγή: ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΔΗΜΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ)

## ΜΕΣΗ ΣΧΕΤΙΚΗ ΜΗΝΙΑΙΑ ΥΓΡΑΣΙΑ

ΜΗΝΕΣ	ΙΑΝ	ΦΕΒ	ΜΑΡ	ΑΠΡ	ΜΑΙ	ΙΟΥΝ	ΙΟΥΛ	ΑΥΓ	ΣΕΠ	ΟΚΤ	ΝΟΕ	ΔΕΚ
<b>Μέση Σχετική Υγρασία</b>	71	69	66	64	64	59	59	60	63	67	70	70

(Πηγή: ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΔΗΜΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ)

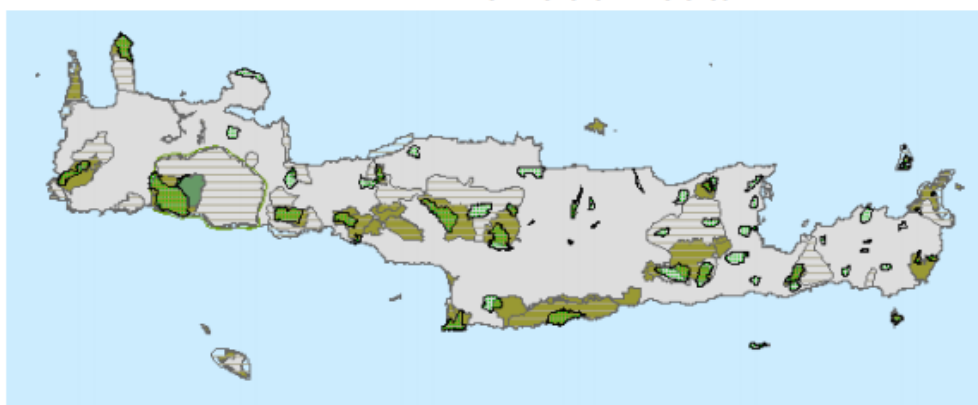
## 1.4 Περιβαλλοντικά Χαρακτηριστικά

Η Περιφέρεια Κρήτης έχει να επιδείξει ένα ξεχωριστής ομορφιάς και οικολογικής αξίας φυσικό περιβάλλον το οποίο αποτελείται από αξιόλογους φυσικούς σχηματισμούς όπως φαράγγια, σπήλαια, οροπέδια και ορεινούς όγκους, πλούσια πανίδα και χλωρίδα και τοπία φυσικού κάλλους. Ως «Ευαίσθητα οικοσυστήματα» έχουν χαρακτηριστεί όλα τα νησιά που βρίσκονται γύρω από την Κρήτη, σε όλο το μήκος της και σε αποστάσεις που κυμαίνονται μεταξύ 100μ. και 45ν.μ. Πολλά από αυτά διαθέτουν εξαιρετικές παραλίες και ιδιαίτερο ανάγλυφο, άλλα δε σπάνια χλωρίδα και πανίδα, στοιχεία που προσελκύουν το ενδιαφέρον πολλών επισκεπτών. Τα σημαντικότερα είναι: Γαύδος και Γαυδοπούλα, Γραμβούσα, Διονυσάδες, Ελαφονήσι, Ντία, Σπιναλόγκα, Χρυσή, Θοδωρού, Μεγάλο και Μικρό Παξιμάδι και Κουφονήσι. Το κλίμα του νησιού έχει συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας πολύ πλούσιας χλωρίδας, με διαφορετικά οικοσυστήματα, που συνθέτουν ένα σύνολο σπάνιας πολυμορφίας.

Καμιά ίσως άλλη περιοχή της γης με την έκταση της Κρήτης, δεν διαθέτει τόσα είδη φυτών. Σε μια έκταση 8.700 περίπου τ.μ. υπάρχουν 1624 αυτόχθονα αυτοφυή είδη από τα οποία τα 170 είναι ενδημικά της Κρήτης. Τα ενδημικά φυτά είναι ανομοιόμορφα κατανομημένα και ως επί το πλείστον απαντώνται σε ψηλά βουνά, φαράγγια και απομονωμένες περιοχές. Ορισμένα από αυτά είναι πολύ σπάνια ή βρίσκονται σε κίνδυνο. Από το σύνολο των ενδημικών φυτών της Κρήτης τα 114 είδη βρίσκονται στα Λευκά Όρη που είναι μια από τις πλουσιότερες βοτανολογικά περιοχές.

Ανάλογη σε ποικιλία και ενδιαφέρον είναι και η πανίδα του νησιού. Ενδημικά και πολύ ιδιαίτερα ζώα είναι ο Κρητικός αίγαγρος *Capra Aegagrus-Cretica* (κρι-κρι), σήμα-κατατεθέν της Κρητικής πανίδας και υπό εξαφάνιση είδος που απαντάται στις νότιες παρυφές των Λευκών Ορέων και στα νησάκια Θοδωρού, Άγιοι Πάντες και Ντία, και επίσης ο αγριόγατος. Μεγάλο ενδιαφέρον, ιδιαίτερα για τον τουρισμό (πτηνοπαρατήρηση) έχουν οι πληθυσμοί από σπάνια πουλιά όπως π.χ. ο γυπαετός *Gypaetus Barbatus*- που υπάρχουν στην Κρήτη αλλά και στα μικρονήσια της. Άλλωστε λόγω της γεωγραφικής θέσης, η Κρήτη αποτελεί σταθμό για δεκάδες είδη μεταναστευτικών πουλιών, στο πέρασμα τους από και προς την Αφρική. Επιπλέον, σημαντική παρουσία στις ακτές του νησιού έχει η φώκια *Monachus Monachus*, το κοινό δελφίνι και η θαλάσσια χελώνα *Carreta-Carreta*. Το φυσικό περιβάλλον της Κρήτης χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερου οικολογικού ενδιαφέροντος και αξίας, γεγονός που αποδεικνύεται από την ένταξη πολλών περιοχών στο ευρωπαϊκό δίκτυο «Φύση 2000», για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων, της άγριας πανίδας και χλωρίδας.

Δίκτυο οικοτόπων στην Περιφέρεια Κρήτης



	Περιοχές Natura (Ειδικές Ζώνες Διατήρησης)		Εθνικοί Δρυμοί
	Περιοχές Natura (Ζώνες Ειδικής Προστασίας)		Καταφύγια Άγριας Ζωής
	Φορείς Διαχείρισης		

www.oikoskopio.gr

## 1.5 Φυσικό Περιβάλλον

Η τοπική χλωρίδα, εκτός των αστικών περιοχών του Δήμου Ηρακλείου, χαρακτηρίζεται από τους άφθονους ελαιώνες και τη χαμηλή βλάστηση με επικράτηση φρυγάνων και αρωματικών φυτών. Επίσης, στο Δήμο η δασική βλάστηση είναι ανύπαρκτη και παρατηρούνται μονάχα τεχνητά αλούλλια με χαλέπιο, πεύκη και τραχεία. Οι υδάτινοι πόροι είναι και αυτοί περιορισμένοι και περιλαμβάνουν κάποιες πηγές και τους ποταμούς Ξεροπόταμο, Γιόφυρο και Κέρατο ή Κατσαμπαδιανό, που εκβάλλουν στον κόλπο του Ηρακλείου.

Όσον αφορά στην πανίδα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει μονάχα η νήσος Δία που ανήκει διοικητικά στο Δήμο Γουβών, βρίσκεται όμως στα ανοικτά του λιμένα Ηρακλείου, σε απόσταση 7 ν.μ. Η νήσος είναι χαρακτηρισμένη ως προστατευόμενη περιοχή (ΦΥΣΗ 2000–ΟΔΗΓΙΑ 92/43/ΕΟΚ) και Σημαντική Περιοχή για τα Πουλιά (ΣΠΠ), αφού αρκετά είδη, κυρίως αρπακτικά, αναπαράγονται εκεί. Επίσης η περιοχή θεωρείται σημαντική για την αύξηση του πληθυσμού του κρητικού αίγαγρου (κρι-κρι), καθώς έχει γίνει εισαγωγή ατόμων από την περιοχή της Σαμαριάς. Η Δία, καλύπτεται σχεδόν ομοιόμορφα από σκληρόφυλλη βλάστηση με κυρίαρχο είδος το *Sarcopoterium spinosum*, ενώ αραιοί σχηματισμοί από *Pistacia lentiscus* καλύπτουν αρκετά σημεία στα δυτικά του νησιού.

Στην πόλη του Ηρακλείου χώροι πρασίνου υπάρχουν στις πλατείες του κέντρου και των προαστίων καθώς και στις νέες οδικές αρτηρίες, στους κόμβους και τις νησίδες, συνολικής έκτασης 323 στρεμμάτων. Πρόκειται για φυτεύσεις χαμηλής βλάστησης, καλλωπιστικά φυτά και δένδρα. Ο μοναδικός όμως αξιόλογος χώρος πρασίνου και αναψυχής στο κέντρο της πόλης παραμένει το πάρκο Γεωργιάδη. Χώροι πρασίνου και αναψυχής έχουν δημιουργηθεί επίσης περιμετρικά αλλά και επάνω στα ενετικά τείχη. Επίσης, τα τελευταία χρόνια υλοποιήθηκε η κατασκευή ή

αναβάθμιση 22 νέων πλατειών σε όλη τη πόλη και τα δημοτικά διαμερίσματα, σε περιοχές όπως το Μπετενάκι, τον Κατσαμπά, τα Καμίνια, Δειλινά, Φορτέτσα, Σταυράκια κ.α. Ωστόσο, παραμένει η ανάγκη για τη δημιουργία περισσότερων πάρκων και κοινόχρηστων χώρων εντός του αστικού κέντρου αλλά και στα δημοτικά διαμερίσματα του δήμου. Η έλλειψη χώρων πρασίνου στις επεκτάσεις της πόλης του Ηρακλείου οφείλεται κατά βάση στην αυθαίρετη δόμηση και στην μη υλοποίηση του σχεδίου πόλης. Από την άλλη μεριά τα προβλήματα λειψυδρίας που αντιμετωπίζει το Ηράκλειο λειτουργούν και αυτά ανασταλτικά στην φύτευση πρασίνου.

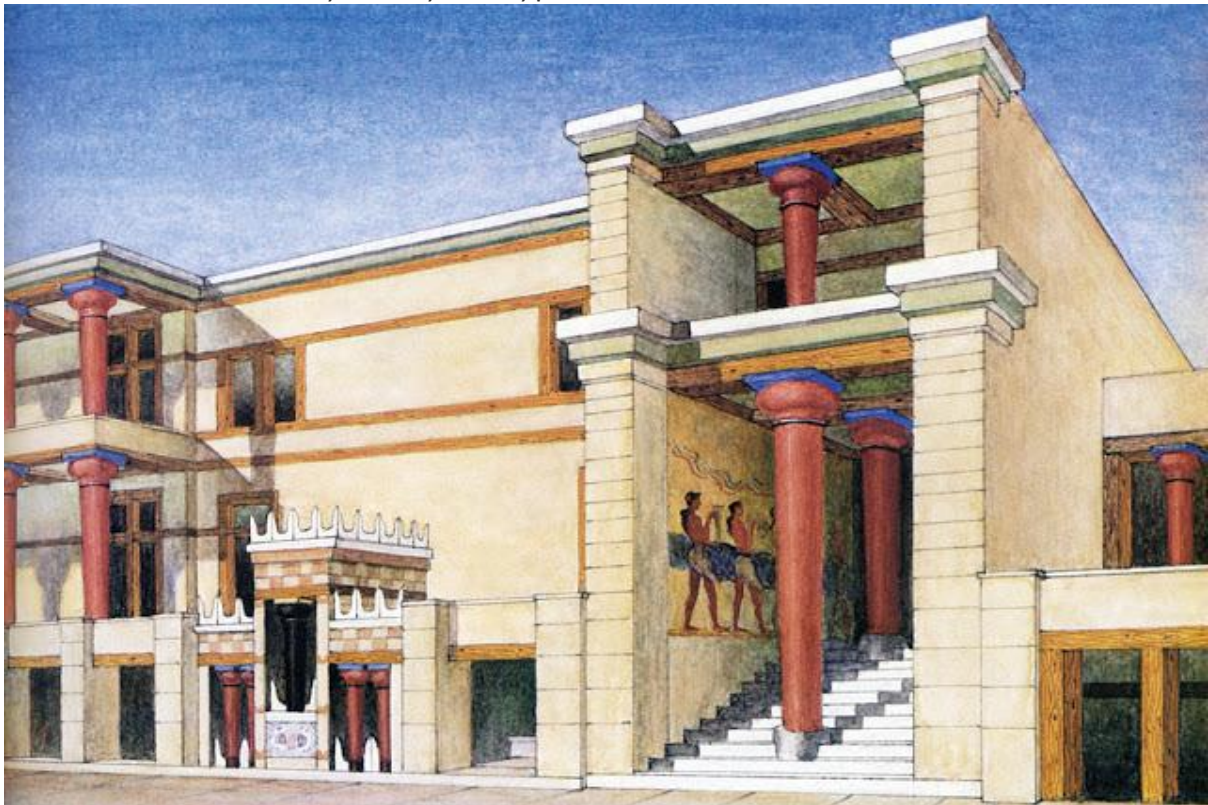
## Κεφάλαιο 2ο

### 2.1 Ιστορική ανάδρομη

**Αρχαϊκή - Κλασσική - Ελληνιστική περίοδος:** Κατά την αρχαιότητα το κύριο αστικό κέντρο ήταν αναμφισβήτητα η Κνωσός. Ωστόσο, όμως θα υπήρχε οικισμός, βόρεια της Κνωσού, κοντά στη σημερινή πόλη, σε ύψωμα και σε κάποια απόσταση από τη θάλασσα με το όνομα Ηράκλειο. Αρχαιολογικά λείψανα της αρχαϊκής, κλασσικής και ελληνιστικής περιόδου έρχονται στο φως κατά καιρούς από διάφορα σημεία της παλιάς πόλης, (περιοχή των οδών Δαιδάλου, Ιδομενέως, Μεραμβέλλου, Ξανθουδίδου, Δ.Μποφώρ και Επιμενίδου) μετά από ανασκαφικές έρευνες και εκσκαφές που γίνονται για τον έλεγχο των θεμελίων νεοαναγειρόμενων οικοδομών με την επίβλεψη της αρμόδιας Αρχαιολογικής Υπηρεσίας.

#### **Μινωική Εποχή**

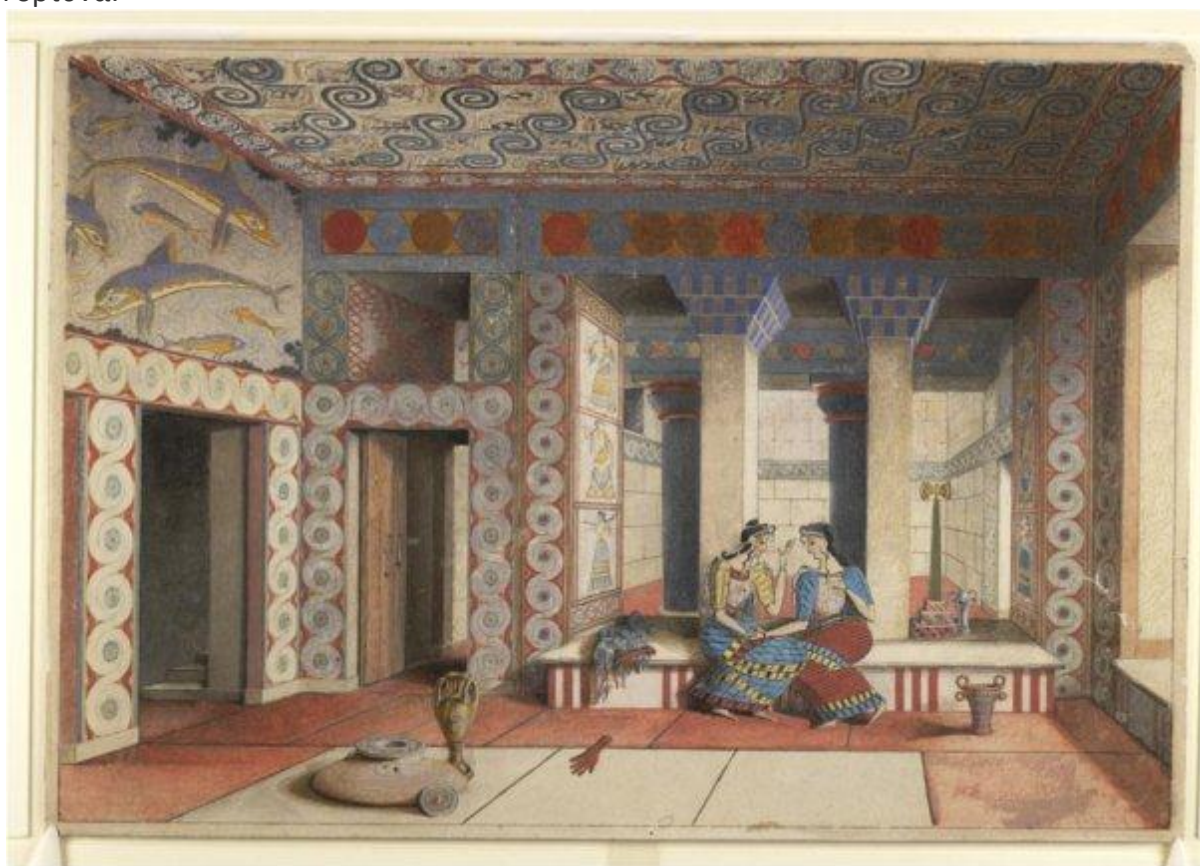
Το Ηράκλειο μπορεί να χαρακτηριστεί, χωρίς υπερβολή, το λίκνο του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού, καθώς βρίσκεται κοντά στην Κνωσό, την πόλη που είχε τη μεγαλύτερη συγκέντρωση πληθυσμού στην Κρήτη όπου εδώ αναπτύχθηκε ο πρώτος πολιτισμός της Γηραιάς Ηπείρου, ο Μινωικός. Οι Μινωικοί κυριαρχούν, όχι μόνο στην Κρήτη, αλλά και σε ολόκληρη τη Μεσόγειο, από το 2.880 μέχρι το 1.400 π.Χ. Στην Κνωσό χτίζεται το μεγαλοπρεπές παλάτι του Μίνωα. Η ανακοπή της ακμής του Μινωικού Πολιτισμού έρχεται από μία μεγάλη φυσική καταστροφή (πιθανόν η μεγάλη έκρηξη του Ηφαιστείου της Σαντορίνης). Μετά το 1.400 π.Χ. έντονη είναι η παρουσία των Αχαιών και των Δωριέων και αναδεικνύονται οι πόλεις Λύκτος και Ριζηνία.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)



Αυτήν την εποχή πρέπει να υπήρχαν σποραδικά σπίτια στο σημερινό κέντρο της πόλης, ενώ κάποιες μικρές κοινότητες ζούσαν στους γειτονικούς λόφους. Η περιοχή ανατολικά του Ηρακλείου, ο Πόρος, ο Κατσαμπάς, η Αλικαρνασός και η περιοχή του αεροδρομίου μέχρι τον Καρτερό ποταμό και την Αμνισό, παρουσιάζει σημάδια κατοίκησης, τόσο λόγω γεωμορφολογίας, όσο και λόγω του ότι ήταν η φυσική διέξοδος της Κνωσού στη θάλασσα μέσω του Καίρατου ποταμού που εκβάλλει στον Κατσαμπά (ανατολικό άκρο του σημερινού λιμανιού της πόλης). Αυτό αποδεικνύεται από πρόσφατη ανασκαφή στην περιοχή του Κατσαμπά, που έφερε στο φως τμήμα των μινωικών λιμενικών εγκαταστάσεων. Αντίθετα, η περιοχή δυτικά της πόλης (Γιόφυρος - Αμουδάρα), δεν ευνοούσε την κατοίκηση γιατί, όντας στην εκβολή τεσσάρων ποταμών, σε πολλά σημεία ήταν ελώδης. Ο οικισμός με το όνομα Ηράκλειο πρέπει να διαμορφώθηκε τον 9ο π.Χ. αιώνα στην περιοχή ανάμεσα στις οδούς Δαιδάλου και Επιμενίδη, δηλαδή στην κορυφή του λόφου, που πάνω του είναι κτισμένο το σημερινό κέντρο του Ηρακλείου, σύμφωνα με αρχαιολογικά ευρήματα. Με την κατάληψη της Κρήτης από τους Ρωμαίους, άλλες πόλεις έρχονται στο προσκήνιο, η Χερσόνησος και η Γόρτυνα.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

## Το όνομα Ηράκλειο

Σχετικά με την προέλευση του ονόματος Ηράκλειο, ο μύθος αναφέρει ότι η Ρέα, η μητέρα του Δία, ανέθεσε στους Κουρήτες τη φύλαξη του νεογέννητου γιου της στην προσπάθειά της να τον γλιτώσει από τον πατέρα του Κρόνο. Ένας από αυτούς, ο Ιδαίος Ηρακλής (όχι ο γνωστός ήρωας) φεύγει για την Ολυμπία και διοργανώνει μαζί με τα αδέρφια του (Παιωνάιος, Επιμίδης, Ιάσιος, Ίδας) αγώνα δρόμου. Ήταν ο πρώτος αγώνας δρόμου στον

κόσμο και ο Ιδαίος Ηρακλής στεφάνωσε τον νικητή με ένα κλαδί από την αγριελιά που είχε ο ίδιος φυτέψει εκεί. Από τότε έμεινε η συνήθεια να στεφανώνουν με στεφάνια αγριελιάς τους νικητές των Ολυμπιακών αγώνων. Αργότερα ο Κλύμενος, απόγονος του Ιδαίου Ηρακλή, ίδρυσε τους Ολυμπιακούς Αγώνες και έχτισε προς τιμή των προγόνων του βωμό, στο χώρο που σήμερα βρίσκεται η αρχαία Ολυμπία. Ο ίδιος ο Ιδαίος Ηρακλής χάρισε το όνομά του στο σημερινό Ηράκλειο. Ο παραπάνω μύθος ίσως θέλει να υποδείξει τη μινωική Κρήτη σαν τόπο όπου γεννήθηκε ο αθλητισμός. Γνωρίζουμε από τα αρχαιολογικά ευρήματα και τα ίχνη των τοιχογραφιών στην Κνωσό, ότι οι Μινωίτες αγαπούσαν τον αθλητισμό και ασχολούνταν με αθλήματα, όπως η γυμναστική, η τοξοβολία, οι αρματοδρομίες, η πυγμαχία και η πάλη, η κολύμβηση και άλλα, ειδικά σε γιορτές όπως τα ταυροκαθάψια.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Τα ταυροκαθάψια ήταν άθλημα της μινωικής εποχής, στο οποίο ο αθλητής εκτελούσε άλματα πάνω από τον ταύρο. Έχουν βρεθεί αρκετές παραστάσεις και στην Κρήτη (τοιχογραφίες, αγαλματίδιο, σφραγίδες) αλλά και σε άλλα μέρη της Ελλάδας (Πύλος, Τίρυνθα) και στη Μικρά Ασία (Σμύρνη).

Η γιορτή ήταν αφιερωμένη στο θεό Ποσειδώνα. Το άθλημα, αντίθετα με την ταυρομαχία, δεν απαιτούσε το φόνο των ταύρων. Ο σκοπός του ήταν να αναδείξει την τόλμη και την ευλυγισία των αθλητών. Τέσσερις άνδρες και γυναίκες κρατούσαν ξύλινα ρόπαλα και, τριγυρίζοντας τον ταύρο, ένας από αυτούς προσπαθούσε να ανέβει στη ράχη του ζώου και κρατώντας τα κέρατα του εκτελούσε διάφορες ακροβατικές ασκήσεις.

**Ρωμαϊκή περίοδος:** Για τη ρωμαϊκή περίοδο οι πληροφορίες για την πόλη πληθαίνουν. Ο Στράβων (παρόλο που δεν είχε επισκεφτεί την Κρήτη) αναφέρει στα Γεωγραφικά του ότι το Ηράκλειο ήταν το επίγειο της Κνωσού. Πολλά και αξιόλογα ευρήματα (κινητά και μη) της περιόδου προέρχονται κυρίως από τάφους, αλλά και από κτιριακά σύνολα, από τα οποία το πιο χαρακτηριστικό είναι αυτό που βρέθηκε κατά την ανασκαφή του οικοπέδου του Μουσείου που διατηρεί έξι ψηφιδωτά δάπεδα σε πολύ καλή κατάσταση.

**Α' Βυζαντινή περίοδος:** Κατά την πρώτη βυζαντινή περίοδο (330 μ.Χ. έως το 824 μ.Χ.), οπότε η Κρήτη αποτελεί «θέμα» της βυζαντινής αυτοκρατορίας με διοικητικό, στρατιωτικό και θρησκευτικό κέντρο τη Γόρτυνα, ο οικισμός συναντάται με το όνομα Κάστρο. Δυστυχώς εξαιτίας της έλλειψης ειδήσεων σχετικά με την περίοδο αυτή, αλλά και αξιόλογων αρχαιολογικών ευρημάτων είναι δύσκολο να ανασυνθέσει κανείς την εικόνα που θα είχε η πόλη. Τα χρόνια αυτά ολόκληρο το νησί δοκιμάζεται από πειρατικές επιδρομές καθώς και

από φυσικές καταστροφές (σεισμούς) που έχουν ως αποτέλεσμα την παρακμή ακόμη και την εξαφάνιση των πόλεων ως αστικών κέντρων.

**Αραβική κατάκτηση:** Σαρακηνοί Άραβες εκδιώκονται από την Ισπανία και με αρχηγό τον Αμπού Χαφέζ Ομάρ καταφεύγουν στην Αλεξάνδρεια, απ' όπου εκδιώκονται και πάλι. Σταδιακά καταλαμβάνουν την Κρήτη (824-828 μ.Χ.), εκμεταλλευόμενοι την αμυντική της αδυναμία και χτίζουν την πόλη του Ηρακλείου στη θέση του λιμανιού που στα Μινωικά χρόνια το χρησιμοποιούσαν ως επίγειο. Σε αυτό συνετέλεσε και το γεγονός ότι το βυζαντινό κράτος βρισκόταν σε συνεχείς έριδες και εσωτερικές αναταραχές. Η πόλη ονομάζεται τώρα Rabdh el Khandaq, δηλαδή Φρούριο της Τάφρου, και αυτό γιατί οι Άραβες με την εγκατάστασή τους, προκειμένου να προστατευθούν, έκτισαν τείχος από ωμές πλίνθους, ενώ γύρω από αυτό άνοιξαν βαθιά τάφρο (Khandaq). Από την ονομασία αυτή προήλθαν και οι μεταγενέστερες Χάνδακας (Χάνδαξ) της δεύτερης βυζαντινής περιόδου και Candia της περιόδου της Ενετοκρατίας. Η μορφή του αραβικού Χάνδακα δεν πρέπει να είχε μεγάλες διαφορές από το βυζαντινό και το ενετικό Ηράκλειο. Ο Χάνδακας, που γίνεται τώρα η πρωτεύουσα του νησιού και εγκαταλείπεται έτσι η Γόρτυνα, κατελάμβανε την έκταση από την οδό Δαιδάλου, Χάνδακος, θαλάσσιο μέτωπο, Επιμενίδου, τμήμα πλατείας Ελευθερίας (βλέπε χάρτη στα "Αξιοθέατα"). Οι Άραβες ανέπτυξαν έναν δικό τους πολιτισμό στην Κρήτη, όμοιο με εκείνον των συγχρόνων τους. Είχαν δικό τους νομισματοκοπείο, ανεπτυγμένη μεταλλοτεχνία και κεραμική, καλοκτισμένα κτίρια. Πολλά στοιχεία για την αρχιτεκτονική και για τον τρόπο ζωής τους προέκυψαν κατά τις ανασκαφικές έρευνες που διεξήχθησαν στην παλιά Καστέλλα, ανατολικά του Ναού του Αγίου Πέτρου και Παύλου.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

**Β' Βυζαντινή περίοδος - Επανάκτηση της Κρήτης από τους Βυζαντινούς:** Οι Βυζαντινοί επανειλημμένα προσπάθησαν να ανακτήσουν την Κρήτη, δίχως, όμως, επιτυχία. Το 826 μ.Χ. επιχειρείται, δυστυχώς με αποτυχία, η εκστρατεία του βυζαντινού στρατηγού Κρατερού. Η περιοχή της μάχης και της συντριβής του βυζαντινού στρατού από τους Άραβες, λίγα μόνο χιλιόμετρα ανατολικά του Ηρακλείου, διασώζει ακόμη και σήμερα το όνομα του ηρωικού στρατηγού (Καρτερός).



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

**Νικηφόρος Φωκάς:** Το 960 μ.Χ. εκστρατεύει εναντίον των Αράβων ο αρχιστράτηγος του Βυζαντίου και μετέπειτα βυζαντινός αυτοκράτορας Νικηφόρος Φωκάς. Με ικανό στράτευμα και πλήρη εξοπλισμό κατορθώνει να ελευθερώσει ολόκληρη την Κρήτη και να περιορίσει τους Άραβες μέσα στον καλά οχυρωμένο Χάνδακα. Μετά από πολιορκία μηνών, την άνοιξη του 961 μ.Χ., έγινε η γενική έφοδος από μέρους των βυζαντινών και του μισθοφορικού στρατού τους, η οποία κατέληξε στην επιτυχή ανακατάληψη της πόλης. Πολλοί Άραβες έχασαν τη ζωή τους ή αιχμαλωτίστηκαν κατά τη μάχη που δόθηκε μέσα στην πόλη, πέφτοντας θύματα της αγριότητας των στρατιωτών, παρά τις αντίθετες οδηγίες του Νικηφόρου Φωκά. Ο ίδιος πήρε τον εμίρη και την οικογένειά του στην Κων/πολη, όπου και τιμήθηκαν από τους βυζαντινούς. Ο γιος μάλιστα του εμίρη ασπάστηκε το χριστιανισμό και υπηρέτησε τον αυτοκράτορα. Ο Νικηφόρος Φωκάς φεύγοντας από το Χάνδακα πήρε μαζί του μεγάλο αριθμό πολύτιμων λαφύρων, που είχαν συγκεντρώσει στην πόλη οι Άραβες. Ο Χάνδακας στην πολιορκία ισοπεδώθηκε και η παράλια θέση του ήταν επισφαλής από πειρατικές επιδρομές, γι' αυτό ο Νικηφόρος Φωκάς θέλησε να μεταφέρει την πόλη λίγο πιο νότια, στο Κανλί Καστέλι (σήμερα Προφήτης Ηλίας), χτίζοντας μάλιστα και φρούριο. Ωστόσο ο λαός της Κρήτης δεν θεώρησε σαν καλή επιλογή την εγκατάλειψη του Ηρακλείου και την μετακίνηση στην ενδοχώρα, γιατί αυτό θα σήμαινε τον μαρασμό του θαλάσσιου εμπορίου με δυσμενείς επιπτώσεις στην οικονομία του νησιού. Έτσι οι κάτοικοι γρήγορα επέστρεψαν στο παραθαλάσσιο Ηράκλειο και άρχισαν την ανοικοδόμησή του.

**Ανοικοδόμηση της πόλης - Μεγάλο Κάστρο:** Μια δεύτερη βυζαντινή περίοδος αρχίζει που θα διαρκέσει ως τα 1204. Στο Χάνδακα που συναντάται και με την ονομασία Κάστρο (όρος για οχυρωμένη πόλη ή φρούριο) εγκαθίστανται οι νέοι άποικοι που κατάγονται από επιφανείς οικογένειες της βυζαντινής αυτοκρατορίας μαζί με τους ανώτερους άρχοντες, στρατιωτικούς και πολιτικούς διοικητές. Η πόλη ανοικοδομείται σχεδόν εξαρχής, δημόσια και ιδιωτικά οικοδομήματα κτίζονται, ενώ επισκευάζεται και συμπληρώνεται το τείχος και οργανώνεται το λιμάνι. Το λιμάνι οργανώθηκε καλύτερα και χτίστηκε νέα οχύρωση πάνω στα θεμέλια του αραβικού τείχους. Πολύ σύντομα το Ηράκλειο αναπτύχθηκε σε πολιτεία

με αστική οργάνωση, τη μοναδική στην Κρήτη, και πήρε το όνομα Μεγάλο Κάστρο. Το διοικητικό της κέντρο πιθανότατα βρισκόταν στην ευρύτερη περιοχή της πλατείας Ελευθερίου Βενιζέλου. Αυτή η ανάπτυξη προσέλκυσε πληθυσμό και έτσι η πόλη, που απλωνόταν στην περιοχή μεταξύ των οδών Δαιδάλου, Χάνδακος, Επιμενίδη, Μποφόρ, άρχισε να επεκτείνεται δημιουργώντας προάστια. Οι Βυζαντινοί κράτησαν την κυριαρχία της πόλης για 243 χρόνια. Το διοικητικό κέντρο θα βρισκόταν στην περιοχή όπου αργότερα κτίστηκαν από τους Βενετούς η Λότζια, ο Άγιος Μάρκος και το Δουκικό Ανάκτορο. Αναφορικά δε με την βυζαντινή οχύρωση, θεωρείται σχεδόν βέβαιο ότι σε πολλά σημεία της εδράστηκε πάνω στην προϋπάρχουσα αραβική λίθινη βάση, τμήματα της οποίας ήρθαν στο φως μετά από εκσκαφές σε οικόπεδα κατά μήκος της οδού Δαιδάλου για ανέγερση νέων οικοδομών. Χαρακτηριστικό στοιχείο του οχυρωματικού περιβόλου αποτελούσαν οι πύργοι και τα ενδιάμεσα ευθύγραμμα τμήματα. Η πόλη κατά την περίοδο αυτή με το φρούριο και το λιμάνι της απ' όπου διεξαγόταν το εμπόριο με τις εκτός Κρήτης αγορές, είναι η σημαντικότερη σε ολόκληρο το νησί, με ιδιαίτερα ανεπτυγμένη οικονομία και εύλογα αναφέρεται ως Μεγάλο Κάστρο, ονομασία που απηχεί ακόμη και σήμερα από τους παλαιότερους Ηρακλειώτες. Πλήθος κινητών ευρημάτων (νομίσματα, εκπληκτικά δείγματα εμφυαλωμένης κεραμικής) έχει έλθει στο φως από ανασκαφές - εκσκαφές σε διάφορες περιοχές της πόλης, ενώ συγχρόνως έχουν αποκαλυφθεί διάφορα κτιριακά συγκροτήματα, δυο μεγάλα δημόσια λουτρά, κτισμένα με ιδιαίτερα επιμέλεια (στην οδό Κορωναίου και στην οδό Χορτασών), δεξαμενές και τάφοι. Η πόλη σταδιακά αρχίζει να επεκτείνεται και έξω από τα τείχη, προς τα νότια, δημιουργώντας διάφορα προάστια.

**Βενετοκρατία:** Η Δ' Σταυροφορία του 1204 είχε ως συνέπεια την πτώση της Κωνσταντινούπολης και της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στους Σταυροφόρους. Ο Αλέξιος Δ' ο Άγγελος, ραδιούργος σφετεριστής του θρόνου, παραχώρησε την Κρήτη στον Σταυροφόρο Βονιφάτιο Μομφερατικό, ο οποίος με τη σειρά του την πούλησε στο δόγη Δάνδολο της Βενετίας. Οι Βενετοί όντας απασχολημένοι την ίδια περίοδο με την κατάληψη άλλων περιοχών δεν έδωσαν την πρέπουσα σημασία με αποτέλεσμα η Κρήτη να πέσει στα χέρια του Γενουάτη πειρατή Ερρίκου Pescatore. και μάλιστα να χτίσει 14 φρούρια σ' αυτό. Λόγω της εξαιρετικής γεωγραφικής θέσης και σπουδαιότητας της νήσου, οι Βενετοί δεν θέλησαν να χάσουν αυτήν την κτήση και έτσι, μετά από πολλές περιπέτειες, θα γίνουν ξανά κυρίαρχοι στα 1211, κυριαρχία που θα κρατήσει μέχρι το 1669. Η Κρήτη αποτέλεσε μια ενιαία διοικητική περιφέρεια με το όνομα «Βασίλειο της Κρήτης» (Regno di Candia).



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Η Candia (Ηράκλειο), πρωτεύουσα του βασιλείου, υπήρξε τους 5 αιώνες της Ενετοκρατίας το πολιτικό, στρατιωτικό, εμπορικό, κοινωνικό και πνευματικό κέντρο του νησιού, από τα πιο σπουδαία κέντρα της Ανατολικής Μεσογείου. Αναφέρεται ότι το Ηράκλειο απέκτησε τη φήμη της «*πρώτης πόλης μετά την πρώτη πόλη*» της Ενετικής Δημοκρατίας, δηλαδή για τους Ενετούς ήταν δεύτερο σε σημασία αμέσως μετά τη Βενετία. Αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι οι Ενετοί στην πρόσοψη της εκκλησίας της Σάντα Μαρία στη Βενετία έχουν τοποθετήσει ένα ανάγλυφο που δείχνει τα τείχη της Κάντια, το λιμάνι με τα νεώρια και το φρούριο Κούλες, την πύλη Voltone, ναούς, μνημεία και κρήνες της πόλης. Τους πρώτους δύο αιώνες της ενετικής κατάκτησης, οι ντόπιοι, συσπειρωμένοι γύρω από γόνους μεγάλων οικογενειών με τοπική δύναμη και έντονη συνείδηση, κατέφευγαν συνεχώς σε αποτυχημένες επαναστάσεις αντιδρώντας στον ξένο ζυγό. Μετά τον 14ο μ.Χ. αιώνα, οι σχέσεις μεταξύ Βενετών και Κρητικών βελτιώνονται, καθώς οι δεύτεροι αποκτούν περισσότερες ελευθερίες και δικαιώματα τόσο στην οικονομική ζωή του τόπου, όσο και στην εκπλήρωση του θρησκευτικού τους συναισθήματος.

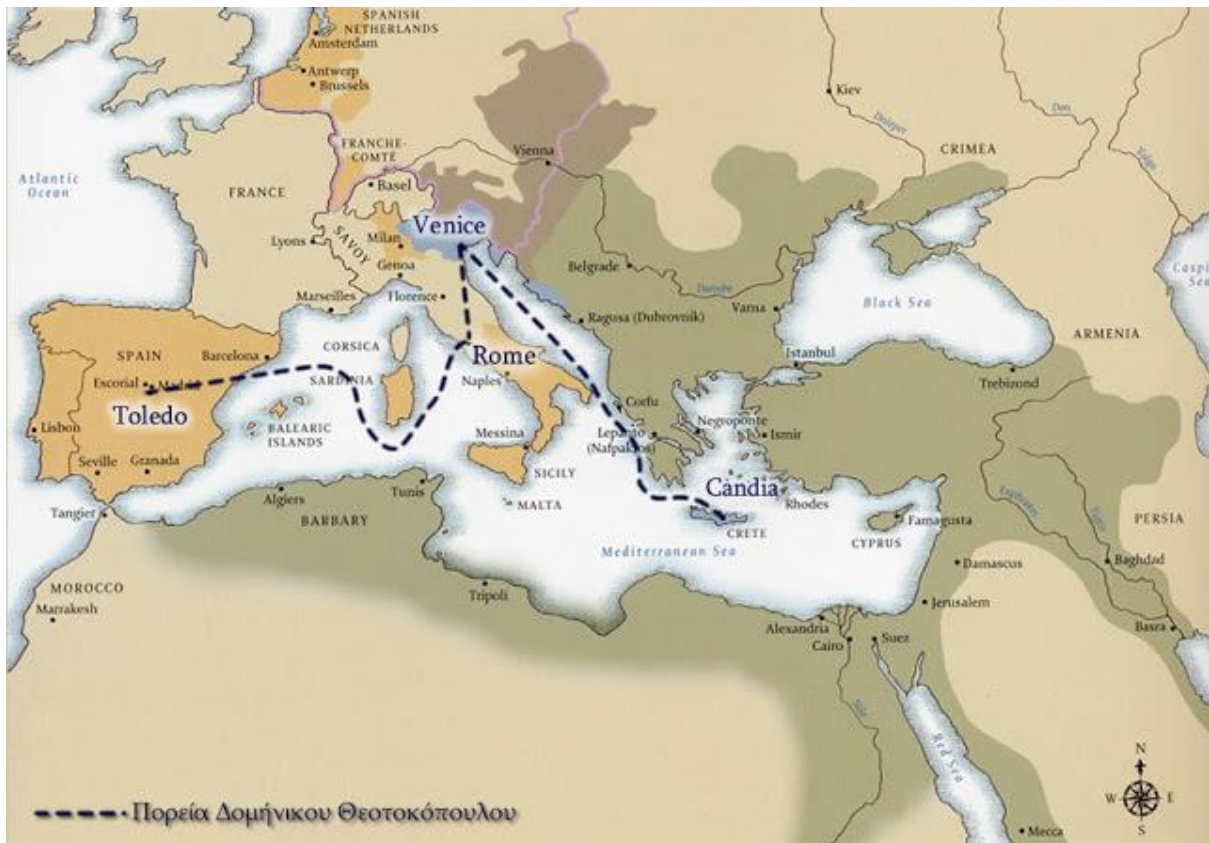


(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

**Το Κάστρο Candia:** Το Κάστρο που ονομάζεται τώρα από τους Βενετούς Candia θα γίνει η πρωτεύουσα του νησιού, η έδρα του εκάστοτε Δούκα και όλων των αρχών, το κέντρο της πνευματικής και καλλιτεχνικής κίνησης. Η πόλη εξελίσσεται σε ένα από τα σπουδαιότερα αστικά κέντρα της εποχής εκείνης σε ολόκληρη την ανατολική Μεσόγειο. Συνεχίζει να επεκτείνεται έξω από τα όρια της παλιάς οχύρωσης, δημιουργώντας έντονα την ανάγκη για μια νέα που θα περιλάβει και τα προάστια.

**Νέα οχύρωση:** Η νέα οχύρωση με τις μνημειώδεις πύλες αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της οχυρωματικής τέχνης και αποτελεί ακόμη και σήμερα ένα από τα σημαντικότερα μνημεία του είδους στο μεσογειακό χώρο. Το λιμάνι της πόλης με τους ταρσανάδες αποτελεί το σπουδαιότερο κέντρο εμπορίου σε ολόκληρη την περιοχή από όπου εξάγονται τα περίφημα κρητικά προϊόντα (κρασί, λάδι, τυρί) και διακινούνται στις σημαντικότερες αγορές της Ευρώπης.

**Καλλιτεχνική κίνηση:** Μεγάλη άνθηση γνώρισαν και άλλοι τομείς, όπως η ζωγραφική (τον 16ο αι. διαμορφώνεται η γνωστή Κρητική σχολή και ξεκινά το έργο του ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, ο μετέπειτα El Greco), η λογοτεχνία, η ποίηση, το θέατρο με εκπληκτικά έργα σε κάθε χώρο, δημιουργώντας ένα ιδιαίτερο κρητικό πολιτιστικό ιδίωμα στην περιοχή.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

**Αρχιτεκτονική:** Η αρχιτεκτονική αποτελεί άλλον έναν τομέα εξέλιξης και άνθησης που απεικονίζεται στα δημόσια και ιδιωτικά κτίρια του Χάνδακα, όπως είναι το δούκικο ανάκτορο, ο μητροπολιτικός ναός των Βενετών, ο Άγιος Μάρκος με το καμπαναριό του (όπου σήμερα στεγάζεται η Δημοτική Πινακοθήκη, αποτελεί όμως και χώρο για άλλες αξιόλογες εκθέσεις όπως τελευταία με την έκθεση των πορτραίτων του Φαγιούμ), η Λότζια (η λέσχη των ευγενών, σημερινό Δημαρχείο της πόλης), οι διάφορες βενετσιάνικες και ορθόδοξες εκκλησίες, οι κρήνες, μνημεία που πολλά από αυτά δεσπόζουν ακόμη και σήμερα στην παλιά πόλη. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε, όμως, ότι όλη αυτή η άνθηση που συντελέστηκε την εποχή εκείνη έγινε εφικτή με τον κόπο και το μόχθο του απλού κρητικού λαού.

Τους δύο τελευταίους αιώνες της ενετικής κυριαρχίας, το Ηράκλειο είχε σχεδόν τριπλασιαστεί σε έκταση και παράλληλα η τουρκική απειλή είχε αρχίσει να διαφαίνεται. Η ενετική Γερουσία αποφάσισε το 1462 να ανεγείρει νέα οχύρωση περιμετρικά της πόλης, συμπεριλαμβάνοντας και τις νέες συνοικίες έξω από τα παλαιά τείχη, και να ενισχύσει τις λιμενικές εγκαταστάσεις. Στα πλαίσια αυτού του μεγαλεπήβολου προγράμματος η Κάντια οχυρώνεται σύμφωνα με το σύστημα οχυρωματικής αρχιτεκτονικής με προμαχώνες, μοναδικό δείγμα του είδους του σε όλη τη Μεσόγειο, που σώζεται σε τόσο καλή κατάσταση. Τα περισσότερα μνημεία που διατηρούνται σήμερα στο Ηράκλειο είναι αυτής της περιόδου, όταν η πόλη ήταν το πιο σημαντικό λιμάνι της Ανατολικής Μεσογείου. Σε ό,τι αφορά βέβαια την ανέγερσή τους πρέπει να γίνει μνεία στο φαινόμενο της αγγαρείας, καθώς δεν θα ήταν διαφορετικά δυνατή χωρίς τα απαραίτητα εργατικά χέρια. Ο ντόπιος



ανδρικός πληθυσμός ήταν υποχρεωμένος μέχρι την ηλικία των εξήντα κάθε χρόνο μία φορά να δουλεύουν στα δημόσια έργα για διάστημα περίπου δύο μηνών.

**Τούρκικη απειλή** Ο φόβος για τούρκικη επίθεση δεν άργησε να αποδειχθεί βάσιμος. Ο Οθωμανικός στρατός αποβιβάστηκε στη δυτική Κρήτη και το 1645 ξεκίνησε ο Ε' Ενετοτουρκικός πόλεμος. Μετά από πολλές σκληρές μάχες, οι Τούρκοι κατάφεραν να γίνουν κύριοι όλης της Κρήτης, εκτός του Χάνδακα. Η πολιορκία του Χάνδακα ξεκίνησε το 1647, κράτησε 22 χρόνια, κόστισε τη ζωή σε 30.000 Κρητικούς και 120.000 Τούρκους και τελικά έληξε με την κατάκτηση της πόλης το 1669 από τον Κιοπρουλού Φαζίλ Αχμέτ, μετά από προδοσία του Ενετοκρητικού Αντρέα Μπαρότσι. Ο Μπαρότσι ήταν μηχανικός κι έδωσε τα σχέδια των τειχών στον Κιοπρουλού, το 1667, δείχνοντάς του τα πιο αδύναμα σημεία τους. Η αμυντική δύναμη της πόλης είχε αποδυναμωθεί μετά από 20 ολόκληρα χρόνια πολιορκίας και αποκλεισμού, αλλά ο Χάνδακας αντιστάθηκε για δύο χρόνια ακόμα μέχρι την τελική παράδοση υπό όρους (1669). Το ισχυρότερο φρούριο της Ανατολικής Μεσογείου άντεξε στην πιο μακρόχρονη πολιορκία της παγκόσμιας ιστορίας. Ο Κιοπρουλού πασάς μετά την παράδοση του Χάνδακα γκρέμισε ένα τμήμα του τείχους για να μπει θριαμβευτικά σε μία πόλη κατεστραμμένη:



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Άμεσα ξεκίνησε προσπάθεια ανοικοδόμησης της πόλης, που κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας είναι γνωστή ως «Μεγάλο Κάστρο» ή απλά «Κάστρο» και γίνεται έδρα του «Γραμματικού της Πόρτας», κάτι αντίστοιχο σε διοικητή ορισμένο από το σουλτάνο. Ανακαινίστηκαν τα ενετικά δημόσια κτίρια για να στεγάσουν διάφορες υπηρεσίες, ενώ οι περισσότερες εκκλησίες μετατράπηκαν σε τζαμιά. Η εποχή όμως που ακολούθησε, χαρακτηρίζεται από πολιτισμική και οικονομική παρακμή, ενώ δε σταμάτησαν οι επαναστάσεις των ντόπιων για να απελευθερωθούν και αργότερα να ενωθούν με την

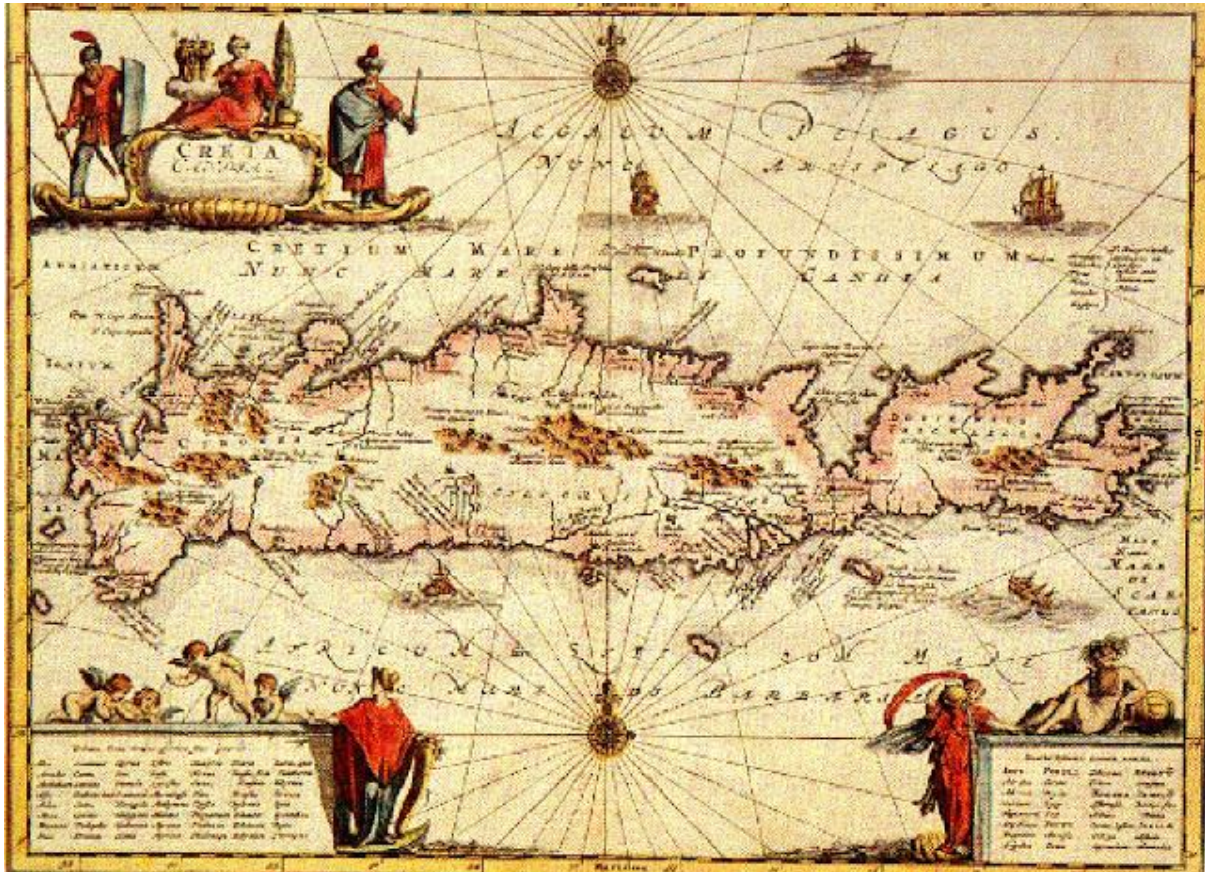
Ελλάδα. Μόλις τον 18ο μ.Χ. αιώνα, οι ιστορικές συγκυρίες ευνόησαν τον προοδευτικά αυξανόμενο Κρητικό πληθυσμό να συμμετάσχει στις εμπορικές δραστηριότητες και τότε φάνηκε μία σταδιακή ανάπτυξη του Χάνδακα.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Το 1851, η πρωτεύουσα της Κρήτης μεταφέρθηκε στα Χανιά, αλλά αυτό δεν επηρέασε την οικονομική και εμπορική άνθηση της πόλης. Το Ηράκλειο χτυπήθηκε από σεισμό το 1856 και ισοπεδώθηκε. Η ανοικοδόμησή του τον 19ο μ.Χ. αιώνα το μετέτρεψε σε μία μεγάλη τουρκόπολη. Χαρακτηριστικά της είναι τα τζαμιά με τους μιναρέδες, καφενεία, κρήνες, λουτρά και στενά δρομάκια, σπίτια με σαχισιά και πυργόσχημους όγκους. Την ίδια εποχή εμφανίστηκαν κάποια νεοκλασικά ρεύματα φορτισμένα με εθνικό περιεχόμενο τα οποία εξέφραζαν στις ντόπιες ψυχές την αναγέννηση του έθνους. Ο νεοκλασικισμός υιοθετήθηκε ως τάση και από την τούρκικη διπλωματία στα πλαίσια εκσυγχρονισμού του. Η πόλη ελευθερώθηκε το 1898 και μπήκε στην Κρητική Πολιτεία το 1908.

**19ος αι. :** Η τελευταία σελίδα της τουρκικής κατοχής διαδραματίστηκε στο Ηράκλειο τον Αύγουστο του 1898, όταν εξαγριωμένοι Τούρκοι επιτέθηκαν και έσφαξαν εκατοντάδες άμαχους χριστιανούς και 17 Άγγλους στρατιώτες μαζί με τον Πρόξενο της Αγγλίας Λυσ. Καλοκαιρινό. Το Νοέμβριο του ίδιου έτους φεύγει από το νησί και ο τελευταίος Τούρκος στρατιώτης, ενώ τον επόμενο μήνα αποβιβάζεται στη Σούδα ο Ύπατος αρμοστής Πρίγκιπας Γεώργιος και εγκαθιδρύεται έτσι η Κρητική Πολιτεία υπό την «υψηλή προστασία» της Αγγλίας, Ιταλίας, Γαλλίας και Ρωσίας έως το 1913 οπότε επιτυγχάνεται η ένωση με την Ελλάδα.



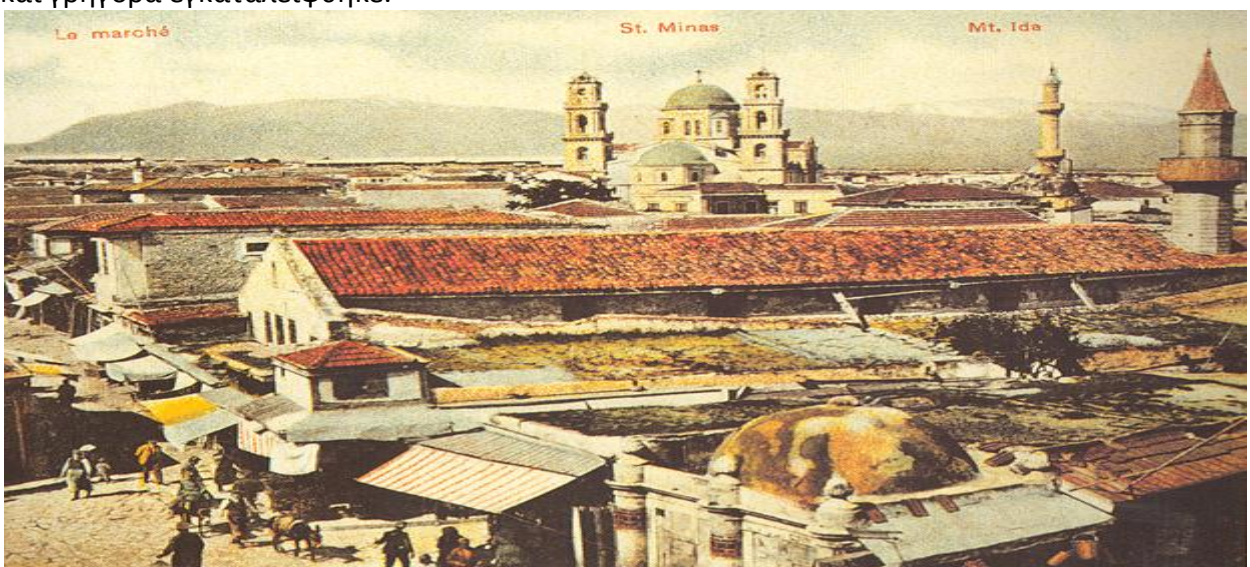
(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

**20ος αι.:** Το Δεκέμβριο του 1913 κηρύσσεται επίσημα η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα. Η Κρήτη αποτελεί πλέον αναπόσπαστο τμήμα του ελληνικού κράτους και στα επόμενα χρόνια μοιράζονται τις ίδιες περιπέτειες και το ίδιο μέλλον. Η μικρασιατική καταστροφή το 1922 έχει σαν αποτέλεσμα την ανταλλαγή πληθυσμών ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία. Συνολικά μετακινούνται 1.000.000 Έλληνες από τη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη προς την Ελλάδα, ενώ την Ελλάδα εγκαταλείπουν 500.000 Μουσουλμάνοι. Οι τελευταίοι (23.821) μουσουλμάνοι κάτοικοι του Ηρακλείου αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την πόλη και στη θέση τους έρχονται πολλές χιλιάδες πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία. Ο πληθυσμός της πόλης αυξάνεται με γρήγορους ρυθμούς και νέοι οικισμοί, όπως η Νέα Αλικαρνασός, τα Τρία Πεύκα, ο Κατσαμπάς, οι Πατέλες κ.ά., προστίθενται στον πολεοδομικό της ιστό.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Εντυπωσιακές όμως είναι και οι αλλαγές στην καθημερινή ζωή των κατοίκων. Το λιμάνι επεκτείνεται, τα αυτοκίνητα πολλαπλασιάζονται και η πόλη αποκτά αεροδρόμιο. Το μπετόν, η ηλεκτρική ενέργεια, το τηλέφωνο, το ραδιόφωνο «εισβάλλουν» στην καθημερινή ζωή στο Ηράκλειο και αλλάζουν συνήθειες και πρακτικές αιώνων. Δυστυχώς την ίδια περίοδο στο βωμό του εκμοντερνισμού και της προόδου, πολλά μνημεία κατεδαφίζονται αλόγιστα, είτε για να σβήσουν δυσάρεστες μνήμες του παρελθόντος, είτε για κοντόφθαλμες οικονομικές σκοπιμότητες. Έτσι, όποιο μνημείο θύμιζε το τούρκικο παρελθόν εξαφανίστηκε, γιατί θεωρήθηκε αταίριαστο σε μοντέρνα πόλη ευρωπαϊκών προδιαγραφών. Ακόμα και για τα ενετικά τείχη υπήρχε σχέδιο κατεδάφισης, για να μπορεί να εξαπλωθεί η πόλη ελεύθερα, αλλά ευτυχώς το σχέδιο κρίθηκε οικονομικά ασύμφορο και γρήγορα εγκαταλείφθηκε.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

## Γερμανική Κατοχή

Στις παραμονές του Β' Παγκοσμίου πολέμου, το Ηράκλειο παρουσιάζει την εικόνα ενός αναπτυσσόμενου σύγχρονου αστικού κέντρου, με έντονη εμπορική-ναυτιλιακή κίνηση και «ζωηρή» κοσμική ζωή. Στις 28 Οκτωβρίου 1940 κηρύσσεται ο ελληνοϊταλικός πόλεμος, ενώ οι Γερμανοί εισβάλλουν στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 1941. Η Κρήτη βρίσκεται ουσιαστικά ανοχύρωτη, γιατί οι Κρητικοί στρατιώτες είναι εγκλωβισμένοι στην ηπειρωτική Ελλάδα και δεν προλαβαίνουν να γυρίσουν έγκαιρα και να αντιμετωπίσουν τη γερμανική εισβολή στο νησί που ξεκινά στις 20 Μαΐου του 1941 (Μάχη της Κρήτης). Το Ηράκλειο βομβαρδίζεται από τη γερμανική αεροπορία ήδη από τις 14 Μαΐου. Όσο πλησιάζει η μέρα της εισβολής (20 Μαΐου) οι βομβαρδισμοί εντείνονται και πολλοί κάτοικοι εγκαταλείπουν το Ηράκλειο για να βρουν προστασία στα χωριά. Στις 20 Μαΐου χιλιάδες αλεξιπτωτιστές πέφτουν στο νησί προσπαθώντας να το καταλάβουν. Το νησί υπερασπίζονται μικρές συμμαχικές μονάδες (Άγγλοι, Νεοζηλανδοί, Αυστραλοί) και οι άοπλοι Κρητικοί, που όμως δεν διατάζουν να αντιμετωπίσουν τους πάνοπλους γερμανούς με ξύλα και αγροτικά εργαλεία. Οι επιθέσεις αποκρούονται και τα γερμανικά τάγματα αλεξιπτωτιστών έχουν τεράστιες απώλειες. Στις 23 Μαΐου τα γερμανικά βομβαρδιστικά εξαπολύουν σφοδρή επίθεση εναντίον ολόκληρης της πόλης του Ηρακλείου. Οι στόχοι δεν είναι μόνο στρατιωτικοί, αλλά κάθε κτίριο στο Ηράκλειο. Στο τέλος του βομβαρδισμού έχει καταστραφεί το 1/3 της πόλης με μεγάλες απώλειες σε ανθρώπινες ζωές. Η μέρα αυτή έμεινε στη μνήμη των Ηρακλειωτών σαν η «Μαύρη Παρασκευή». Από τις 28 Μαΐου μέχρι την 1η Ιουνίου αποχωρούν από το Ηράκλειο τα συμμαχικά στρατεύματα και η πόλη παραδίδεται στους Γερμανούς.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Στη διάρκεια της Κατοχής στο Ηράκλειο, αλλά και σε όλη την Κρήτη οργανώνεται η αντίσταση κατά των κατακτητών. Η δράση των αντιστασιακών οργανώσεων εξοργίζει τους Ναζί, που συχνά προβαίνουν σε αντίποινα εκτελώντας αμάχους και καταστρέφοντας ολόκληρα χωριά, όπως η καταστροφή των Ανωγείων και το ολοκαύτωμα της Βιάννου. Τη νύχτα της 13ης προς 14ης Ιουνίου 1942 ομάδα σαμποτέρ, που έφτασε στην Κρήτη με το ελληνικό υποβρύχιο «Τρίτων», εισχωρούν στο χώρο του αεροδρομίου και καταστρέφουν με εμπρηστικές βόμβες 20 περίπου αεροπλάνα της γερμανικής αεροπορίας. Από τους σαμποτέρ μόνο δύο (ο Άγγλος Τζέλικο και ο Έλληνας Κωστής Πετράκης) καταφέρνουν να διαφύγουν, ενώ ένας Γάλλος σκοτώνεται και οι άλλοι τρεις Γάλλοι συλλαμβάνονται. Την επόμενη μέρα (14 Ιουνίου), οι δυνάμεις κατοχής εκτελούν 50 κατοίκους της ευρύτερης περιοχής Ηρακλείου ως αντίποινα στο σαμποτάζ. Λίγες μέρες νωρίτερα, στις 3 Ιουνίου οι Γερμανοί είχαν εκτελέσει 12 ακόμα Ηρακλειώτες, ανάμεσά τους το δήμαρχο Ηρακλείου Μηνά Γεωργιάδη και τα αδέρφια του. Προς τιμή των 62 αυτών εκτελεσθέντων πήρε το όνομά της η Λεωφόρος 62 Μαρτύρων στο Ηράκλειο. Στις 11 Οκτωβρίου 1944 απελευθερώνεται η πόλη του Ηρακλείου. Η ατμόσφαιρα στην πόλη είναι γεμάτη ένταση, καθώς οι τελευταίοι Γερμανοί αποχωρούν κάτω από τις αποδοκιμασίες του συγκεντρωμένου πλήθους και των ανταρτών, που εισέρχονται στην πόλη. Μόλις, όμως, η γερμανική οπισθοφυλακή, με τη συνοδεία αξιωματικών του συμμαχικού στρατού, διασχίζει τη Χανιώπορτα και απομακρύνεται, όλοι οι συγκεντρωμένοι ξεσπούν σε ζητωκραυγές και τραγούδια.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

## Κεφάλαιο 3ο

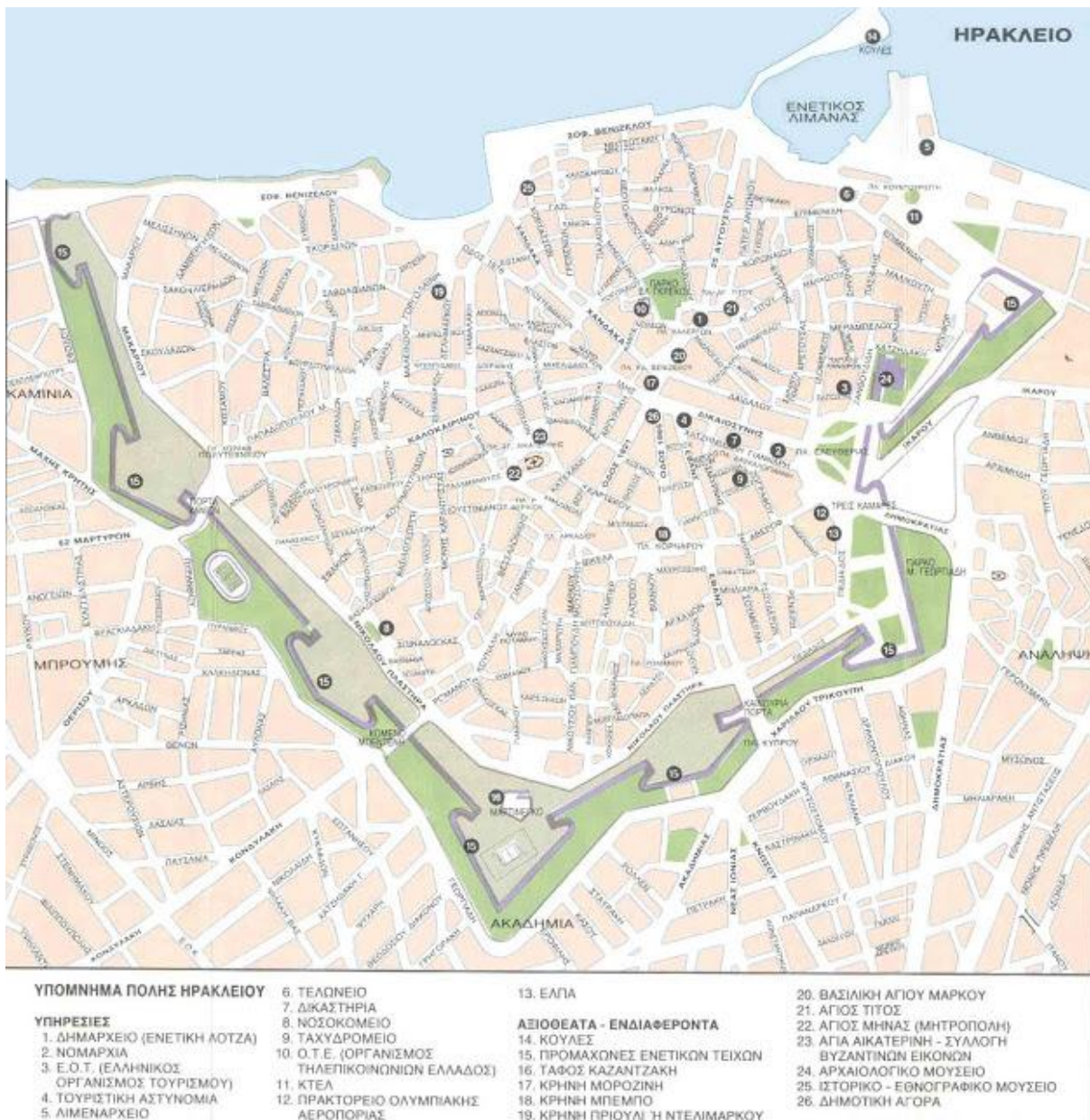
### Το Ηράκλειο σήμερα



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Το Ηράκλειο δεν θεωρείτο ποτέ μια όμορφη πόλη, τουλάχιστον από ρυμοτομικής άποψης. Προσπαθώντας να βρείτε άκρη μέσα στους στενούς και πολυσύχναστους δρόμους, σας έρχεται στη μνήμη η ιστορία του Μινώταυρου και της Αριάδνης στον Λαβύρινθο. Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, γίνεται μια προσπάθεια να αλλάξουν προς το καλύτερο κάποια τμήματα της πόλης που απαιτούσαν επίμονα λίφτινγκ. Το πιο χαρακτηριστικό είναι η αλλαγή της όψης της παραλιακής ζώνης της πόλης, με εμπορικά κέντρα, καταστήματα, εστιατόρια και καφετέριες, ιδιαίτερα της περιοχής δυτικά του λιμανιού, εκεί που πρόσφατα ανακαινίστηκε το καθολικό μοναστήρι Πέτρου και Παύλου. Οι εργασίες στην παραλιακή ζώνη συνεχίζονται, ακόμη και σήμερα, κι η όψη της πόλης αναμορφώνεται. Κεντρικοί δρόμοι έχουν πεζοδρομηθεί και έχουν δημιουργηθεί πολλά πάρκα. Το λιμάνι του Ηρακλείου και το αεροδρόμιο «Νίκος Καζαντζάκης» είναι δύο από τις πιο σημαντικές, ζωτικής σημασίας εγκαταστάσεις της πόλης. Σημαντικές πρωτιές στον τομέα της εκπαίδευσης για το Ηράκλειο είναι οι Σχολές Θετικών Επιστημών και Επιστημών Υγείας του Πανεπιστημίου Κρήτης (με 8.000 φοιτητές), καθώς και το Ινστιτούτο Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΤΕ), ένα από τα μεγαλύτερα ερευνητικά κέντρα της χώρας (με 6.500 φοιτητές), ενώ στον τομέα της υγείας υπάρχει το Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Ηρακλείου

(ΠΑ.Γ.Ν.Η.). Ο αθλητισμός είναι ένας ακόμη τομέας που το Ηράκλειο υπερέχει. Το Παγκρήτιο Στάδιο ένας χώρος που φιλοξένησε πολλά αγωνίσματα στους Ολυμπιακούς αγώνες του 2004, συνεχίζει να φιλοξενεί κυρίως ποδοσφαιρικούς αγώνες. Κάθε καλοκαίρι διεξάγονται εκεί σημαντικές συναυλίες. Άλλοι σπουδαίοι συναυλιακοί κι εκθεσιακοί χώροι είναι το Δημοτικό Κηποθέατρο «Νίκος Καζαντζάκης», «Μάνος Χατζιδάκις», Πύλη Βηθλεέμ που βρίσκεται μέσα στα Ενετικά Τείχη και φιλοξενεί τον Δημοτικό Θερινό Κινηματογράφο της πόλης και η Πύλη Αγίου Γεωργίου.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)



### 3.1 Τα Ενετικά Νεώρια

Τα νεώρια, αυτές οι θολοσκεπείς επιμήκεις κατασκευές στα νότια του ενετικού λιμανιού ήταν ταρσανάδες. Εδώ οι Βενετοί ναυπηγούσαν κι επισκεύαζαν εμπορικά και πολεμικά πλοία. Αρχικά υπήρχαν τρία συγκροτήματα: τα Arsenali Antichi, τα Arsenali Vecchi και τα Arsenali Nuovi



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Σήμερα σώζονται μόνο τμήματα των Vechi (ΝΔ του λιμανιού)



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

και των Νουοί (ΝΑ του λιμανιού),



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

ενώ τα υπόλοιπα δυστυχώς κατεδαφίστηκαν για τη διάνοιξη της παραλιακής λεωφόρου. Δίπλα στα Arsenali Nuoni υπήρχε αποθήκη αλατιού και μια μεγάλη δεξαμενή νερού.



(Πηγή:

<http://history-pages.blogspot.gr/>)

## 3.2 Το λιμάνι

Ο φυσικός όρμος του Ηρακλείου, που διαμορφώθηκε στο πέρασμα των αιώνων στο πιο σημαντικό λιμάνι της Ανατολικής Μεσογείου, δεν υπήρξε ούτε ιδιαίτερα μεγάλος, ούτε ιδιαίτερα βαθύς και σίγουρα καθόλου απάνεμος. Οι πρώτες λιμενικές εγκαταστάσεις είναι άγνωστο πότε έγιναν, αν και οι επιστήμονες αναγνωρίζουν σ' αυτές λαξεύσεις αρχαίων χρόνων. Η πρώτη σοβαρή προσπάθεια, να δημιουργηθεί οργανωμένο λιμάνι στον όρμο του Χάνδακα, έγινε στην περίοδο της Αραβοκρατίας (9ος-10ος). Από τη μία η νευραλγική θέση του σε σχέση με τις θαλάσσιες οδούς της Ανατολικής Μεσογείου διευκόλυνε τις πειρατικές επιχειρήσεις των Αράβων πειρατών, και από την άλλη η ύπαρξη λιμανιού εξυπηρετούσε στο να αξιοποιηθούν οι πλουτοπαραγωγικές πηγές της Κρήτης για τις εμπορικές συναλλαγές τους με ισλαμικές χώρες.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)



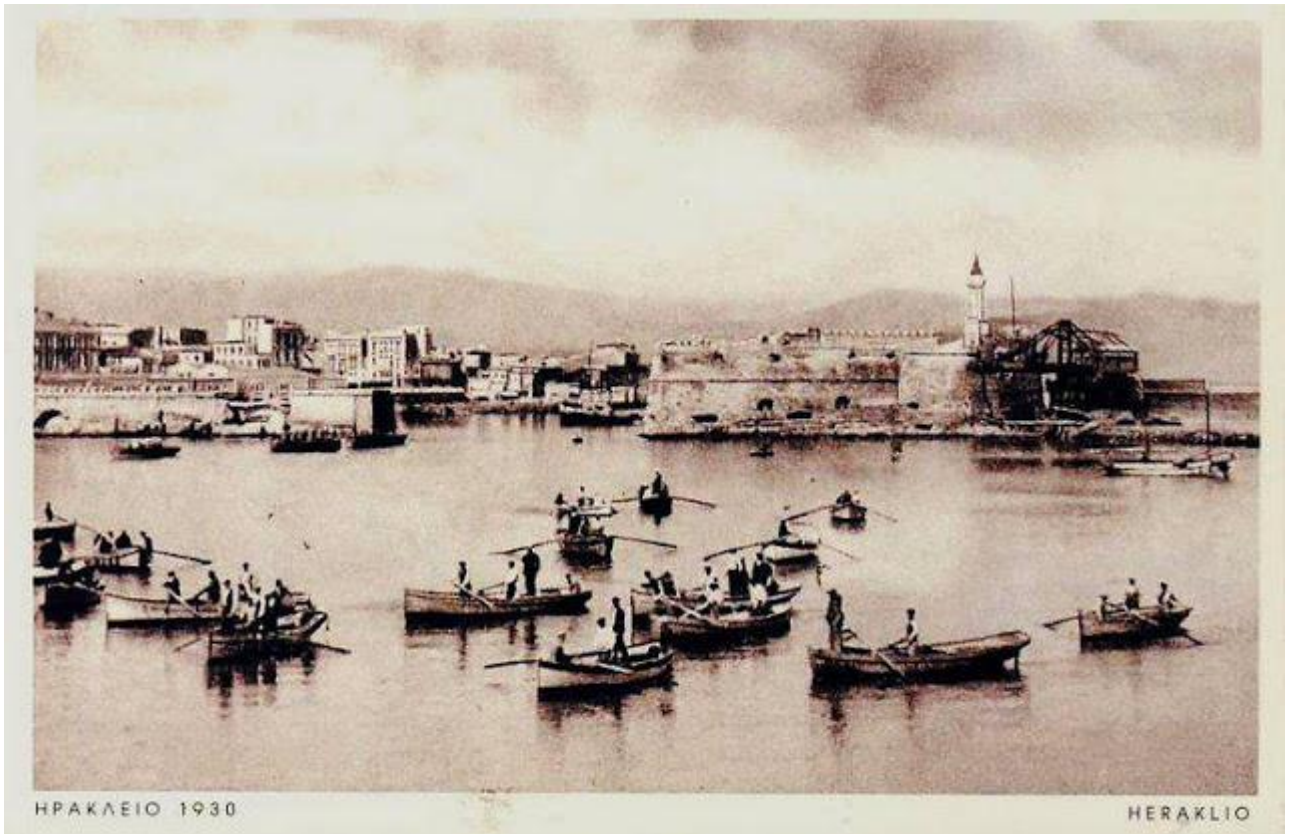
(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Με την ανάκτηση της Κρήτης από το Βυζάντιο, το 961 μ.Χ., ο Χάνδακας σταδιακά εξελίσσεται σε ακμαία πόλη με αστική οργάνωση, οχυρώνεται και οργανώνεται καλύτερα το λιμάνι της. Όταν το νησί ήρθε στα χέρια των Ενετών (1204), η Κάντια (όπως ονόμαζαν οι Ενετοί την πόλη, αλλά και την Κρήτη ολόκληρη) γίνεται η «Βενετία της Ανατολής» και το λιμάνι της κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου. Κυρίως τους δύο τελευταίους αιώνες της Ενετοκρατίας ήταν το πιο σημαντικό λιμάνι της Ανατολικής Μεσογείου και σταθμός για τα πλοία που έκαναν εμπόριο με Αίγυπτο, Συρία, Κύπρο, Ρόδο κ.ά. Εξαγωγίμα προϊόντα ήταν κυρίως το κρασί, το μέλι, το τυρί, το κερί, το μετάξι, οι σταφίδες, το μπαμπάκι, το λάδι και το αλάτι, που αποτελούσε ενετικό μονοπώλιο.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Αποτέλεσε σημαντικό ναύσταθμο των Ενετών στην Ανατολικό Μεσόγειο, τόσο για τα εμπορικά όσο για τα πολεμικά τους πλοία. Από την αρχή το λιμάνι παρουσίαζε την ανάγκη συνεχών εκβαθύνσεων, λόγω απόθεσης άμμου, που έκαναν οι Ενετοί με διάφορες τεχνικές της εποχής. Τον 17ο μ.Χ. αιώνα, το λιμάνι πήρε την τελική του μορφή ικανό να ελλιμενίσει 50 γαλέρες (Φραγκίσκος Βασιλικάτα, 1625). Το λιμάνι αρχίζει να παρακμάζει τον 19ο αιώνα μετά από φυσικές καταστροφές, αλλά κι ανθρώπινες παρεμβάσεις.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Δυστυχώς, οι πιο καταστροφικές επεμβάσεις στο χώρο του λιμανιού έγιναν τον 20ο μ.Χ. αιώνα, τις οποίες επέβαλαν οι ανάγκες της νέας εποχής, ώστε να αναβαθμιστεί το Ηράκλειο σε πόλη ευρωπαϊκών προδιαγραφών. Σε μία εποχή που η έννοια «μνημείο» δεν είχε ιδιαίτερη αξία, η εισχώρηση του αυτοκινήτου στην καθημερινότητα της πόλης οδήγησε στη διάνοιξη της παραλιακής οδού με το γκρέμισμα σημαντικού μέρους των ενετικών λιμενικών εγκαταστάσεων (μικρός Κούλες, βυζαντινή πύλη). Η ύπαρξη του παραλιακού δρόμου εκπληρώνει σημαντικές ανάγκες των πολιτών, αλλά δυστυχώς για άλλη μια φορά η αισθητική και η ιστορία της πόλης θυσιάστηκαν για χάρη της ανάπτυξης και της λειτουργικότητας.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

### 3.3 Ενετικό Φρούριο (ΚΟΥΛΕΣ)

Ένα από τα σημαντικά αξιοθέατα είναι το επιβλητικό ενετικό φρούριο του Κούλε που δεσπόζει στην είσοδο του ενετικού λιμανιού στο Ηράκλειο. Δεν γνωρίζουμε πότε ξεκινά χρονικά η ιστορία του Κούλε, αλλά ένα λιμάνι με τόσο νευραλγικό ρόλο στη Μεσόγειο, όπως το Ηράκλειο, δεν θα μπορούσε να μείνει απροστάτευτο. Υπάρχει μεγάλη πιθανότητα, το πρώτο φρούριο στη θέση του σημερινού να έγινε στην περίοδο της Αραβοκρατίας (9ος-10ος), ενώ αναφορά για πύργο στην είσοδο του λιμανιού γίνεται στη Β' Βυζαντινή περίοδο (10ος-13ος αιώνας) ως Castellum Communis. Σήμερα σώζονται κάποια σχέδια περιηγητών που χαρτογράφησαν το Ηράκλειο, με παλιότερο αυτό του Μπουοντελμόντι του 1429, που απεικονίζουν έναν πύργο στην είσοδο του λιμανιού. Ο πύργος αυτός απεικονίζεται σαν ψηλό οικοδόμημα με κατακόρυφους τοίχους και κάτοψη άλλοτε κυκλική και άλλοτε παραλληλόγραμμη. Τα σχέδια αυτά δεν είναι απαραίτητα αξιόπιστα, αφού η κατασκευή που απεικονίζουν μοιάζει περισσότερο με έργο οχυρωματικής αρχιτεκτονικής της δυτικής Ευρώπης.





(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Στα μέσα του 14ου μ.Χ. αιώνα, κάνει την εμφάνισή της στην Ευρώπη η πυρίτιδα (μείγμα νίτρου, θείου και άνθρακα). Αποκτά τόσο σημαντικό ρόλο στην πολεμική πρακτική, αλλάζοντας ριζικά τον τρόπο διεξαγωγής του πολέμου, ώστε τελικά αντικατέστησε τις προϋπάρχουσες πολεμικές μηχανές και εκμηδένισε την αμυντική δυνατότητα των παλιών οχυρώσεων. Έτσι τα μέσα του 15ου μ.Χ. αιώνα βρήκαν το Ηράκλειο ανεπαρκώς οχυρωμένο και τον πύργο του λιμανιού, το Castellum Comupis των Βυζαντινών, αμυντικά ανίκανο και ευάλωτο. Η Γερουσία της Βενετίας το 1462 ενέκρινε ένα ευρύ πρόγραμμα οχύρωσης της πόλης, που θα προστάτευε το Ηράκλειο και τους βούργους (προάστια) έξω από αυτό. Η νέα οχύρωση θα ακολουθούσε τα πρότυπα της νέας οχυρωματικής αρχιτεκτονικής με τους προμαχώνες. Στα πλαίσια αυτού του προγράμματος το 1523 κατεδαφίστηκε ο πύργος του λιμανιού και αντικαταστάθηκε με το φρούριο Κούλες, που σώζεται μέχρι σήμερα. Εκτεταμένες επιχωματώσεις στη βραχώδη εξέδρα που υπήρχε στο σημείο αυτό του λιμανιού, κατάφεραν να δημιουργήσουν το χώρο για να χτιστεί το φρούριο έκτασης 3.600 τ.μ. Οι επιχωματώσεις γίνονταν με μία πολύ ενδιαφέρουσα μέθοδο. Γέμιζαν τα παλιά πλοία με πέτρες από το νησί Ντία και την περιοχή Φρασκιές και τα βύθιζαν έξω από τη βόρεια πλευρά του μόλου, δημιουργώντας έτσι κυματοθραύστες που αύξαναν τον διαθέσιμο χώρο. Οι Ενετοί το ονομάζουν «Φρούριο στη Θάλασσα» (Castello a Molo ή Rocca a Mare), αλλά σήμερα διατηρεί την τούρκικη ονομασία του, Κούλες, από το Su Kulesi.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Το φρούριο ατενίζει αγέρωχο το Κρητικό πέλαγος, θυμίζοντας το μεγαλείο του ενετικού Χάνδακα, ενώ στοιχειώνεται από θρύλους που θέλουν στους υγρούς και σκοτεινούς του χώρους να βασανίστηκαν φριχτά Κρητικοί επαναστάτες. Ο Κούλες διανύει μια ήρεμη περίοδο, έχει χαρακτηριστεί πολιτιστικός χώρος και φιλοξενεί διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις. Στους εσωτερικούς χώρους του ισογείου κατά καιρούς χρησιμοποιείται για καλλιτεχνικές εκθέσεις και για θεατρικές ή μουσικές παραστάσεις στον επάνω όροφο, όταν ο καιρός το επιτρέπει. Είναι από τα πιο οικεία και αγαπημένα μνημεία της πόλης, σύμβολο του Ηρακλείου και είναι ανοικτό για επίσκεψη. Εκεί κοντά θα θαυμάσετε και τα Ενετικά Νεώρια που χρησίμευαν ως αποθηκευτικός χώρος των караβιών για φύλαξη ή επισκευή.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

## Η ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ

Η κατασκευή του Κούλε κράτησε μέχρι το 1540. Οι εξωτερικοί τοίχοι έχουν πάχος σχεδόν 9 μ., ενώ οι εσωτερικοί φτάνουν τα 3 μ. πάχος σε κάποια σημεία. Ήδη από πολύ νωρίς παρουσιάστηκαν ζημιές στα θεμέλια του από τη θάλασσα, που κατά καιρούς αντιμετώπιζονταν. Επίσης το φρούριο παρουσίασε πολλές οχυρωματικές αδυναμίες, γεγονός που οφείλεται στο ότι χτίστηκε σε μεταβατική φάση, όταν η αρχιτεκτονική των φρουρίων πειραματιζόταν ακόμα με τις κατάλληλες λύσεις.



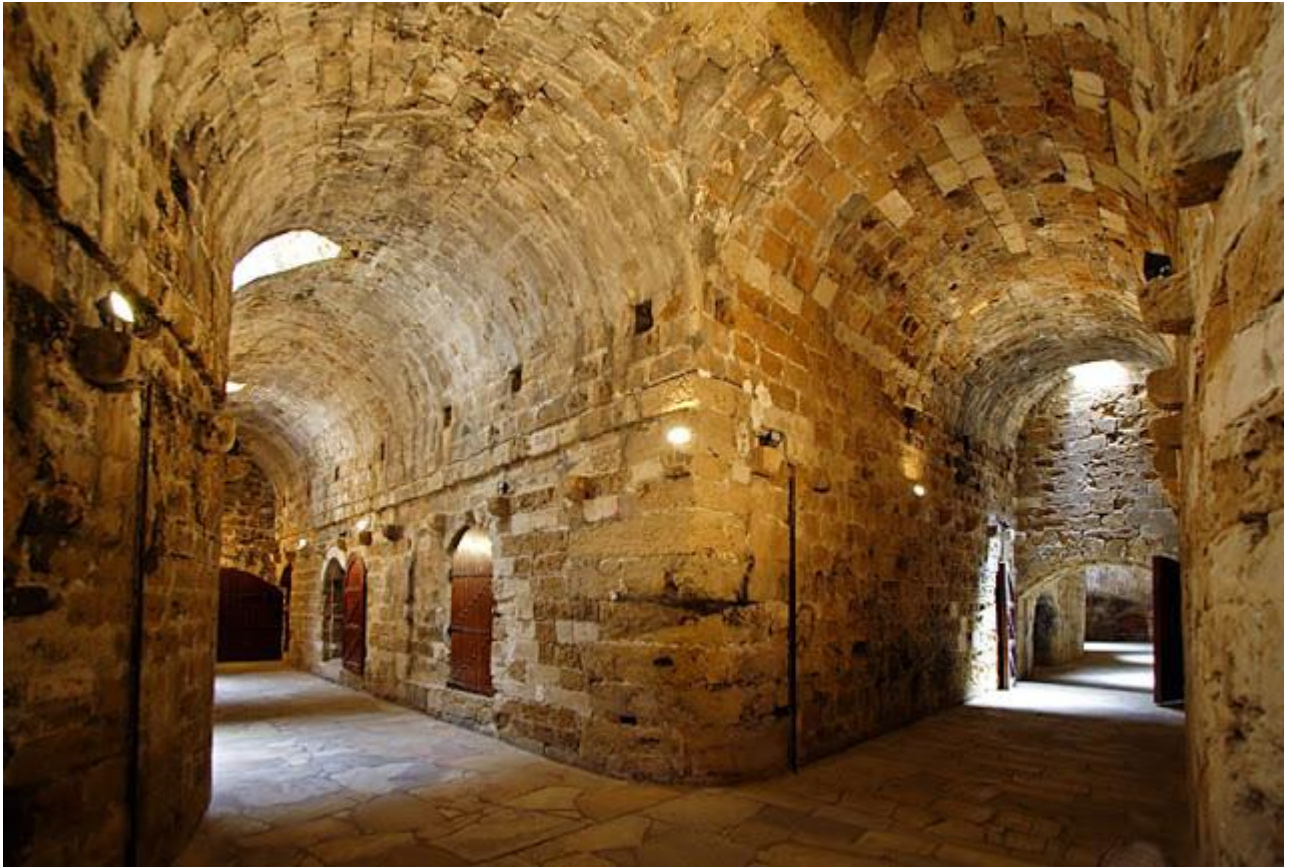
(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Αρχιτεκτονικά ο Κούλες αποτελείται από δύο επιμέρους τμήματα: το νοτιοδυτικό, παραλληλόγραμμο, λίγο ψηλότερο και το βορειοανατολικό σε σχήμα μισής έλλειψης, ελαφρώς χαμηλότερο. Για την είσοδο στο φρούριο υπήρχαν τρεις πύλες: δυτικά, βόρεια και ΝΔ, με κεντρική πύλη τη δυτική. Στο φρούριο περιμετρικά είχαν εντοιχιστεί διάφορες ανάγλυφες πλάκες, επιγραφές και οικόσημα. Κορυφαία έργα γλυπτικής είναι τα τρία μαρμάρινα ανάγλυφα που απεικονίζουν τον φτερωτό λέοντα, σύμβολο της Γαληνότατης Δημοκρατίας της Βενετίας και υπάρχουν πάνω από κάθε μία είσοδο, δύο από τα οποία διατηρούνται μέχρι σήμερα με φανερή τη διάβρωση από το θαλασσινό αέρα. Το φρούριο είναι διώροφο με 26 διαμερίσματα.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Στο ισόγειο αρχικά υπήρχαν 5 χώροι για κανόνια. Σύντομα φάνηκε ότι η χρήση κανονιών σε εσωτερικούς χώρους δημιουργούσε προβλήματα, γιατί και το οπτικό πεδίο εκ των πραγμάτων μέσα από τα μικρά ανοίγματα στους τοίχους ήταν περιορισμένο, αλλά και ο καπνός που δημιουργείτο μετά τη ρίψη κάθε βλήματος έκανε την ατμόσφαιρα αποπνικτική και έτσι εγκαταλείφθηκε η χρήση τους. Εκτός από τους διαδρόμους (casamatte) των κανονιών, στο ισόγειο είχαν διαμορφωθεί και επιμέρους χώροι, ένας λειτουργούσε σαν φυλακή και χώρος βασανιστηρίων των Κρητικών επαναστατών και οι υπόλοιποι για αποθήκευση τροφίμων και πολεμοφοδίων για τους στρατιώτες.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Στον πάνω όροφο, που είχε διαμορφωθεί σε ευρύχωρη πλατεία, υπήρχε στη βόρεια πλευρά ο πύργος του φάρου. Εκεί υπήρχαν οι στρατώνες των στρατιωτών και οι κατοικίες των αξιωματούχων και του διοικητή. Στο φρούριο λειτουργούσε μύλος, φούρνος και εκκλησία, παρέχοντας αυτονομία στη φρουρά του. Ο ρόλος του Κούλε στη διάρκεια της τουρκικής πολιορκίας (1646-1669) δεν υπήρξε ιδιαίτερα σημαντικός, καθώς αρκετά νωρίς το τουρκικό πυροβολικό, τοποθετημένο στις κατάλληλες θέσεις, κατάφερε να εξουδετερώσει τη δύναμη πυρός του και έτσι οι Τούρκοι απέκτησαν τον έλεγχο της εισόδου του λιμανιού του Ηρακλείου. Στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας ο Κούλες δε δέχτηκε ιδιαίτερες παρεμβάσεις, εκτός από την προσθήκη κτιστών επάλξεων με θέσεις τουφεκιοφόρων και κανονιών.

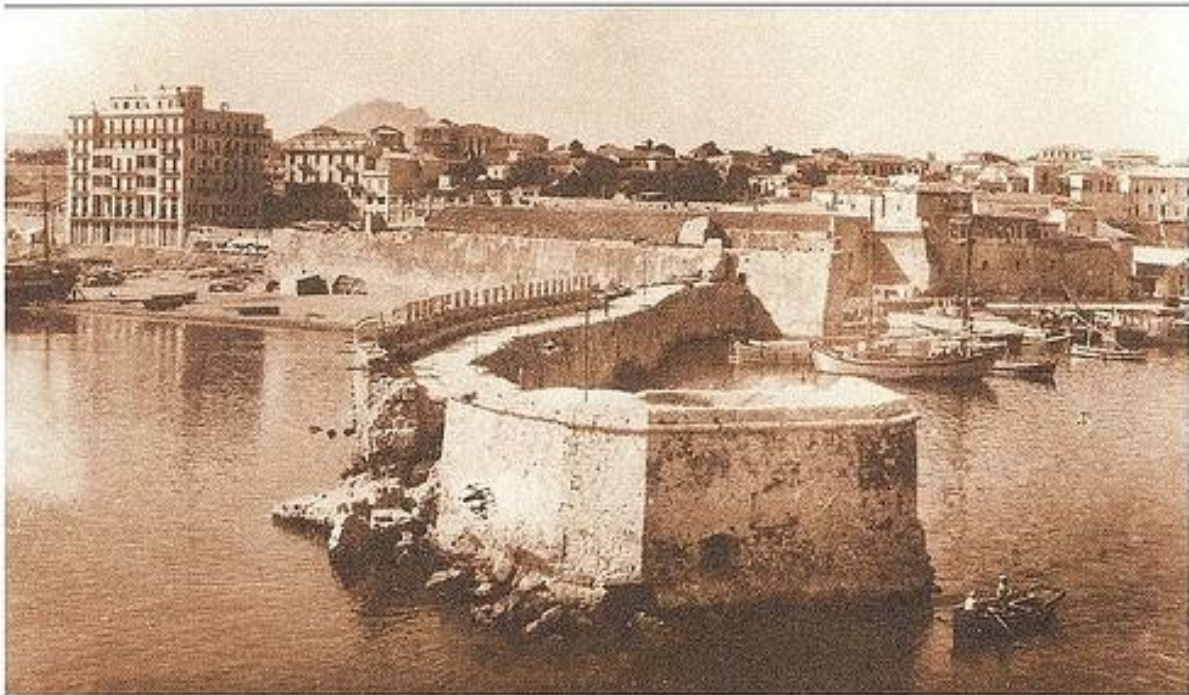


(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Μια λεπτομέρεια που ακόμα και αρκετοί ντόπιοι αγνοούν είναι ότι επί Τουρκοκρατίας, χτίστηκε ακριβώς απέναντι από τον Κούλε από την πλευρά της στεριάς, ένα μικρότερο φρούριο, ο «μικρός Κούλες» για την ενίσχυση της προστασίας του λιμανιού. Δυστυχώς το μνημείο αυτό μαζί με τμήματα των ενετικών νεωρίων κατεδαφίστηκε το 1936 για χάρη της ανάπτυξης της πόλης.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Ο Μικρός Κούλες στις αρχές του 20ου αιώνα



### 3.4 Άγιος Τίτος.

Στην ίδια θέση του σημερινού ναού του Αγ. Τίτου είχε κτιστεί τη Β' Βυζαντινή περίοδο ο πρώτος ναός του Αγ. Τίτου, ύστερα από την καταστροφή από τους Σαρακηνούς το 826 του πρωταρχικού ναού Αγ. Τίτου της Γόρτυνας, έδρα του Μητροπολίτη Κρήτης. Σ' αυτόν συγκεντρώθηκαν και τα άγια λείψανα (κάρα του Αγ. Τίτου κλπ) που διασώθηκαν από τη Γόρτυνα



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Όταν κατάλαβαν την Κρήτη οι Βενετοί το 1210 ο λατίνος αρχιεπίσκοπος Κρήτης κατέλαβε την εκκλησία του Αγ. Τίτου και εγκαταστάθηκε εκεί. Απέναντι στο ιερό της εκκλησίας, εκεί που είναι σήμερα το Μέγαρο της Ενώσεως Γεωργικών Συν/σμών, ήταν το μέγαρο της Αρχιεπισκοπής, που η γλυπτή θύρα της εισόδου του σωζόταν μέχρι τελευταία.



(Πηγή:

<http://history-pages.blogspot.gr/>)

Μετά την παράδοση του Χάντακα στους Τούρκους το 1669 όλα τα ιερά κειμήλια μεταφέρθηκαν στην Ιταλία και ο ναός μετατράπηκε από τον πορθητή του Χάντακα Κιπροβούλου (σ.σ.: Κιοπροβούλη, όπως τον αναφέρει αλλού) σε μουσουλμανικό τέμενος, γνωστό στην περίοδο εκείνη με το όνομα Βεζίρ τζαμί. Το παλιό κτίριο καταστράφηκε με το σεισμό του 1856 και ξανακτίστηκε στα παλιά θεμέλια με σχέδιο του πρακτικού μηχανικού Αθαν. Μούση, του αρχιτέκτονα του ναού του Μεγάλου Αγ. Μηνά. Το κτίριο τελείωσε το 1872. “Το χαρίεν αυτό αρχιτεκτονικόν καλλιτέχνημα, που δεν υπήρχε παρόμοιό του εν Κρήτη”, όπως λέει ο Ξανθουδίδης, με τα πολλά παράθυρά του, με τα καμπυλωτά και τοξωτά περιγράμματά των, παρουσιάζει σήμερα αραβική όψη και σαν τέτοιο αποτελεί ένα μνημείο. Ύστερα από την ανταλλαγή των πληθυσμών με τη συνθήκη της Λωζάνης το 1923 η Εκκλησία Κρήτης κατάλαβε το τζαμί και διασκεύασε και το προσάρμοσε στη χριστιανική λατρεία και το 1925 καθιερώθηκε και πάλι, ύστερα από 716 χρόνια, στον Απόστολο Κρήτης Τίτο στο ορθόδοξο δόγμα. Στη θέση που υψώνεται σήμερα το άκομψο και ακαλαίσθητο κωδωνοστάσιο ήταν ένας υψηλότατος μιναρές με δυό σεριφέδες που κατεδαφίστηκε.

Σύμφωνα με το νομο Ν 5351/1932 ΥΑ 16307/9-9-1965 - ΦΕΚ 605/Β/16-9-1965

Περί χαρακτηρισμού αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών μνημείων.

Νομός Ηρακλείου.

Εκκλησία Αγίου Τίτου, εις πόλιν Ηρακλείου.

### 3.5 Λότζια το σημερινό Δημαρχείο

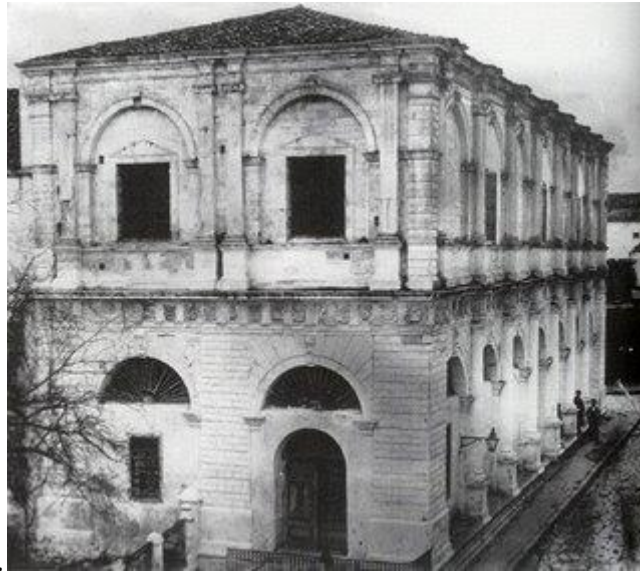
Στην αρχή της σημερινής οδού 25 Αυγούστου είχαν οικοδομήσει οι Βενετοί γύρω στα 1626 το λαμπρότερο και ωραιότερο οικοδόμημα της Βενετοκρατούμενης Κρήτης, τη γνωστή Λότζια, ή Λέσχη. Το οικοδόμημα αυτό ήταν ένα κέντρο για συγκεντρώσεις και την αναψυχή των ευγενών, όπου έπαιζαν και τυχερά παιχνίδια. Από τους εξώστες της ανακοίνωναν οι κήρυκες τα διατάγματα της πολιτείας και απ' εκεί ο Δούκας μιλούσε στο λαό. Αλλά και πολιτικά γεγονότα σπουδαία για την Κρήτη ξεκίνησαν μέσα από το κτίριο αυτό. Μέσα σ' αυτή τη Λότζια κυοφορήθηκε κι από εκεί ξεπήδησε η επανάσταση του 1363, ενάντια στη μητρόπολη, που ανακήρυξε την Κρήτη σε ανεξάρτητη Δημοκρατία, τη λεγόμενη Δημοκρατία του Αγ. Τίτου.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Αρχιτέκτονας του οικοδομήματος ήταν πιθανώτατα ο Φραγκ. Μπασιλικάτα (σ.σ.: το κτίριο έκτισε ο Γενικός Προβλεπτής Φραντζέσκο Μοροζίνι, ο ίδιος που κατασκεύασε τα Λιοντάρια), ο οποίος αντίγραψε το αρχιτεκτονικό σχέδιο από τη Βασιλική της Βικεντίας, το αριστούργημα του Παλλάδιο και άριστο υπόδειγμα του παλλαδιανού ρυθμού, που μόλις είχε τότε τελειώσει, το πιο αντιπροσωπευτικό οικοδόμημα της Βενετικής αναγέννησης. Η Βενετία είχε δώσει τόση σημασία στην αρχιτεκτονική αξία της Λότζιας του Ηρακλείου ώστε

στην έκθεση της Ρώμης του 1911 το βενετσάνικο περίπτερο ήταν πιστή αντιγραφή της Λότζιας του Ηρακλείου



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Κατά την Τουρκοκρατία χρησιμοποιήθηκε σαν έδρα του Λεφτερωτάρη και σ' αυτή στεγάστηκε και ο Γραμματικός της Πόρτας δηλαδή ο αντιπρόσωπος των ραγιάδων.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Ύστερα από την απελευθέρωση της Κρήτης η νεαρή Κρητική Πολιτεία θέλησε να στέγαση στη Λότζια τα πολύτιμα αρχαιολογικά ευρήματα και το 1900 προκήρυξε δημοπρασία για τη μετατροπή του κτιρίου σε μουσείο. Ο Δ. Σαλίβερους έκαμε τα σχέδια για τη μετατροπή αυτή και άρχισαν οι εργασίες, αλλά αποδείχτηκε, ότι το κτίριο δεν είχε την απαιτούμενη

στερεότητα και η προσπάθεια εγκαταλείφθηκε. Αλλά το μνημείο ακρωτηριάστηκε και κατερειπώθηκε. Στην κατάσταση αυτή ήταν ολόκληρες δεκαετίες.

Το 1904 το Δημοτ. Συμβούλιο ζήτησε από τη Κρητική Κυβέρνηση και του παραχωρήθηκε η Λότζια και το συνεχόμενο επίσης βενετσάνικο κτίριο της αρμερία (οπλαποθήκη), για να οικοδομηθεί Δημοτικό κατάστημα. Το 1911 η Κρητική Πολιτεία ήλθε σε συνεννόηση με την Ιταλική Κυβέρνηση και το 1914 ήλθε ο Έφορος των μνημείων της Βενετίας αρχιτέκτονας Χαξ Ογκαρο και ανέλαβε την τεχνική, καλλιτεχνική και διοικητική διεύθυνση των εργασιών δια την ανοικοδόμηση της Λότζιας και της αρμερία, με βάση τα σχέδια του Ιταλού αρχιτέκτονα Φεντερίκο Μπέρκετ.

Η αρμερία τελείωσε και το 1934 εγκαταστάθηκε στο νέο κτίριο το Δημαρχείο. Αλλά η Λότζια δεν έγινε δυνατόν να αναστηλωθεί, παρ' όλο που τα 82 ανάγλυφα του διαζώματος είχαν γίνει καινούργια από ικανούς ιταλούς γλύπτες.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Η Λότζια ήταν στην ερειπωμένη αυτή κατάσταση μέχρι το 1939 που αποφασίστηκε να ανοικοδομηθεί με το παλιό σχέδιο του Μπερκέτ Ογκαρο. Και κατεδαφίστηκε για να αρχίσει η ανοικοδόμησή της.

Ο πόλεμος σταμάτησε φυσικά κάθε εργασία. Και όχι μόνο αυτό αλλά και τα γλυπτά χάθηκαν και καταστράφηκαν. Ο χώρος είχε μετεβλήθη σε... πάρκο. Ευτυχώς τελευταία άρχισε η αναστήλωση του μνημείου και τώρα βρίσκεται στο τέλος των οικοδομικών εργασιών. Τα γλυπτά έγιναν χυτά και τοποθετήθηκαν στις άκρες θέσεις τους. Έτσι το Ηράκλειο θα αποκτήσει σύντομα ένα ωραιότατο μνημείο της μεσαιωνικής περιόδου.

Στη βόρεια πλευρά της αρμερίας είναι τώρα εντοιχισμένο ένα ανάγλυφο άγαλμα από πωρόλιθο, που βρέθηκε στο τέλος του περασμένου αιώνα σ' ένα μαγαζί κοντά στη Λότζια. Παριστάνει γυναίκα με ασπίδα και ρόπαλο και πιστεύεται πως είναι η Κρήτη. Πάνω από το κεφάλι έχει μια λατινική επιγραφή που λέει: Το νερό αυτό τρέχει με τη φροντίδα του δούκα Σαγκρέντο. Ο Ιωαν. Σαγκρέντο ήταν δούκας το 1602. Το νερό μετέφερε από την Πηγάδα σε κάποια κρήνη που κοσμούσε το ανάγλυφο, σ' αυτή την περιοχή.

### 3.6 Οδός 25ης Αυγούστου

Η οδός 25ης Αυγούστου ξεκινά από το ενετικό λιμάνι και το φρούριο Κούλες και συνεχίζει μέχρι το Μειντάνι, το κεντρικό σταυροδρόμι στο Ηράκλειο. Κατά μήκος της βρίσκονται ο ναός τους Αγίου Τίτου, η Λότζια και η Βασιλική του Αγίου Μάρκου.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Η 25ης Αυγούστου σήμερα είναι πεζόδρομος και έχει τα πιο όμορφα νεοκλασικά κτίρια στο Ηράκλειο, που σήμερα στεγάζουν τράπεζες, ταξιδιωτικά γραφεία και μαγαζιά με τουριστικά είδη. Τα κτίρια αυτά χτίστηκαν μετά την καταστροφή του 1898 για να δώσουν στο Ηράκλειο την όψη μοντέρνας μεγαλούπολης.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Δεν είναι τυχαίο ότι η 25ης Αυγούστου, με σατυρική διάθεση, ονομάστηκε «οδός Πλάνης», γιατί ο επισκέπτης που έρχεται από το λιμάνι και βλέπει τα όμορφα αυτά κτίρια, σχηματίζει μία πρώτη εικόνα για την πόλη που δυστυχώς διαψεύδεται στη συνέχεια.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Η 25ης Αυγούστου χαράχθηκε ίσως από τους Άραβες (9ος-10ος αιώνες) και ήταν πάντοτε ο κυριότερος δρόμος στο Ηράκλειο, που ένωνε το κέντρο της πόλης με το λιμάνι. Στην ενετική περίοδο (13ος-17ος αιώνες) λεγόταν Ruga maistra (Ρούγα Μαΐστρα), ενώ στην Τουρκοκρατία ονομάστηκε Βεζίρ τσαρσί, από το Βεζίρ τζαμί, που βρισκόταν σ' αυτό το δρόμο.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)



Σήμερα η ονομασία της οδού οφείλεται σε ένα τραγικό γεγονός, όταν στις 25 Αυγούστου 1898, ημέρα εορτής του Αγίου Τίτου, εξαγριωμένος όχλος Οθωμανών κατάσφαξε πλήθος άμαχων Χριστιανών και μαζί 17 Άγγλους στρατιώτες και τον πρόξενο της Αγγλίας Λυσίμαχο Καλοκαιρινό. Η άλογη αυτή πράξη βίας ευαισθητοποίησε τις Μεγάλες Δυνάμεις, ώστε να πραγματοποιηθεί μερικά χρόνια αργότερα (1913) η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

### 3.7 Πλατεία Καλλεργών

Η σημερινή πλατεία Καλλεργών, που ονομάστηκε προς τιμήν της μεγάλης μεσαιωνικής οικογένειας της Κρήτης και κυρίως των αρχηγών της επανάστασης που φέρει το όνομά τους, την περίοδο της Βενετοκρατίας λεγόταν PIAZZA DEI SIGNORI, γιατί σ' αυτήν τριγύρω ήταν τα μέγαρα DEI SIGNORI, των Αρχόντων. Δυτικά ήταν το PALAZZO DUCALE, στη βορεινή πλευρά, όπου το πάρκο (σημερινό) Θεοτοκοπούλου, ήταν το PALAZZO DEL GENERALE, στα ανατολικά ήταν το PALAZZO DEL CAPITANO GRANDE, δίπλα η Λότζα κλπ.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

### 3.8 Πλατεία «Λιονταριών»

Προχωρώντας φτάνουμε στο πιο χαρακτηριστικό μνημείο της πόλης, την Πλατεία «Λιονταριών», που αποτελεί σημείο συνάντησης ντόπιων και ξένων. Όλοι όσοι μεγάλωσαν στο Ηράκλειο έμαθαν ότι τα «Λιοντάρια» είναι η πλατεία με την Κρήνη Μοροζίνι, το περίτεχνο ενετικό σιντριβάνι με τα 4 λιοντάρια, που από το στόμα τους αναβλύζει νερό. Ωστόσο, η Δημοτική αρχή αποφάσισε ότι πρέπει να λέγεται Πλατεία Ελευθερίου Βενιζέλου, προς τιμή του κρητικής καταγωγής πολιτικού, πρωτεργάτη στον αγώνα για την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα και πρωθυπουργό της Ελλάδας. Αλλά για τους Ηρακλειώτες αυτή η ονομασία είναι άγνωστη και συνεχίζουν να αναφέρονται σ' αυτήν σαν την Πλατεία Λιονταριών ή για συντομία «Λιοντάρια».



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Τα Λιοντάρια είναι το πιο πολυσύχναστο μέρος της πόλης, ό,τι ώρα και να πάτε θα βρείτε κόσμο. Εδώ θα έρθουν ξημερώματα όσοι φτάνουν στο Ηράκλειο με το πλοίο της γραμμής για να φάνε κάτι, περιμένοντας μέχρι να ξυπνήσει η πόλη. Αργότερα στη διάρκεια της μέρας, περαστικοί και τουρίστες θα την διασχίσουν, θα χαζέψουν το σιντριβάνι, θα ψωνίσουν στα μαγαζιά της, θα καθίσουν σε μια καφετέρια, θα επισκεφτούν μια έκθεση στη Βασιλική του Αγίου Μάρκου. Όταν πέσει η νύχτα, εδώ θα δώσουν τα ραντεβού τους οι νεαρές παρέες για να ξεκινήσουν τη διασκέδασή τους. Στα σουβλατζίδικα της πλατείας και τα άλλα μαγαζιά με το πρόχειρο φαγητό, οι ίδιες παρέες θα καταλήξουν μετά τα μεσάνυχτα τρώγοντας κάτι στα όρθια. Εδώ, χειμώνα - καλοκαίρι, με ζέστη ή με κρύο, η κίνηση δεν διακόπτεται ποτέ.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Ιστορικές πληροφορίες, που σώζονται μέχρι σήμερα, αναφέρουν ότι την εποχή της αραβικής κατάκτησης (9ος-10ος αιώνας μ.Χ.) εδώ διεξαγόταν το μεγαλύτερο σκλαβοπάζαρο της Ανατολικής Μεσογείου. Στη βυζαντινή περίοδο (10ος-13ος αιώνας), η πλατεία φιλοξενούσε την κατοικία του βυζαντινού διοικητή της πόλης. Επί Ενετοκρατίας (13ος-17ος), εδώ κτίστηκε το Παλάτι του Ενετού Δούκα (Palazzo Ducale), όπου ο δούκας αποφάσιζε για την τύχη του Ηρακλείου και των ανθρώπων του, μαζί με τους δύο συμβούλους του (consilieri). Το παλάτι ήταν πολυώροφο με βεράντες και θολωτούς χώρους που ενοικιάζονταν σαν καταστήματα στο ισόγειο. Βρισκόταν στο βόρειο τμήμα της πλατείας και καταλάμβανε ολόκληρο οικοδομικό τετράγωνο.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Απέναντι από το παλάτι ήταν οι σιταποθήκες, παράλληλα με το αραβο-βυζαντινό τείχος, που συνέχιζε από την οδό Δαιδάλου, αγκάλιαζε την Πλατεία Λιονταριών από τη νότια πλευρά της και συνέχιζε κατά μήκος της οδού Χάνδακος μέχρι τη θάλασσα. Οι σιταποθήκες του Ηρακλείου ήταν ένα μακρόστενο, τριώροφο κτίριο με θολωτούς χώρους στο ισόγειο. Στο χώρο της πλατείας μπροστά από τις σιταποθήκες διεξαγόταν το παζάρι δημητριακών, γι' αυτό και η Πλατεία Λιονταριών επί Ενετοκρατίας είχε το όνομα Piazza delle Biande, Πλατεία των Δημητριακών. Η πλατεία των Δημητριακών αποτελούσε τη σπουδαιότερη πλατεία του Ηρακλείου και θεωρείται ότι είχε διαμορφωθεί με πρότυπο την πλατεία του Αγίου Μάρκου στη Βενετία. Την περίοδο της Τουρκοκρατίας, στο παλάτι εγκαταστάθηκε ο βεζίρης με τη συνοδεία του.

### 3.9 Κρήνη Μοροζίνι

Η Κρήνη Μοροζίνι, το περίφημο σιντριβάνι με τα λιοντάρια, είναι ένα από τα πιο σπουδαία μνημεία που κληροδότησαν οι Ενετοί στο Ηράκλειο. Σχεδιάστηκε από τον γενικό προβλεπτή Φραγκίσκο Μοροζίνι και τους μηχανικούς Zorzi Corner, Raffaello Monnani και Francesco Basilicata, με πρωτογενή σκοπό να προσφέρει λύση στο πρόβλημα ύδρευσης του Ηρακλείου. Αναφέρεται ότι τροφοδοτούσε την πόλη με 1.000 βαρέλια νερό ημερησίως. Το Ηράκλειο δεν είχε πηγές νερού και οι κάτοικοί του χρησιμοποιούσαν πηγάδια και δεξαμενές που αποθήκευαν το νερό της βροχής. Χάρη όμως στον Μοροζίνι, το νερό από το βουνό Γιούχτας στις Αρχάνες έφθασε στο Ηράκλειο με αγωγό μήκους 15 χλμ. Το έργο

χρειάστηκε 14 μήνες για να ολοκληρωθεί και εγκαινιάστηκε στις 25 Απριλίου 1628, ημέρα γιορτής του Αγ. Μάρκου, προστάτη της Βενετίας.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Η δεξαμενή του σιντριβανιού βρίσκεται πάνω σ' ένα κυκλικό κρηπίδωμα και αποτελείται από 8 λοβούς, Το σχήμα τους ήταν τέτοιο ώστε να μπορούν πολλοί άνθρωποι, περίπου 5 σε κάθε λοβό, να γεμίσουν τα δοχεία τους ταυτόχρονα. Οι λοβοί του σιντριβανιού εξωτερικά είναι διακοσμημένοι με ανάγλυφα θέματα παρμένα από την ελληνική μυθολογία, όπως τρίτωνες, δελφίνια και νύμφες, μυθικά όντα που σχετίζονταν με το υγρό στοιχείο. Στο κέντρο κάθε λοβού τοποθετήθηκαν τα οικόσημα του δόγη, του δούκα, των συμβούλων του και του Μοροζίνι. Στο κέντρο του σιντριβανιού πάνω σε ψηλό οκτάπλευρο βάθρο κάθονται τέσσερα περήφανα λιοντάρια, που από τα στόματά τους τρέχει νερό. Το λιοντάρι δεν συνηθίζεται σε κρήνες, καθώς είναι ζώο που δεν σχετίζεται με το νερό, αλλά στην περίπτωση αυτή χρησιμοποιήθηκε σαν το σύμβολο της δύναμης των Ενετών.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Στην κορυφή της κρήνης είχε τοποθετηθεί ένα υπερφυσικού μεγέθους μαρμάρινο άγαλμα του Ποσειδώνα, έργο υψηλής ομορφιάς, φτιαγμένο από ντόπιο καλλιτέχνη. Το άγαλμα αυτό δεν σώζεται σήμερα και δεν γνωρίζουμε πότε και πώς καταστράφηκε ή αν αφαιρέθηκε.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Η κρήνη Μοροζίνι είναι το τελευταίο τμήμα του μεγάλου υδρευτικού έργου του Ηρακλείου, και στα θεμέλιά της κρύβει την υπόγεια δεξαμενή, όπου έρχονταν το νερό με



επιφανειακούς και υπόγειους αγωγούς από τις Αρχάνες, 15 χλμ. μακριά από το Ηράκλειο. Εντυπωσιακός είναι ο έξυπνος τρόπος που είχαν επινοήσει οι Ενετοί για να κάνουν το νερό να αναβλύζει από το στόμα των λιονταριών, χωρίς τη χρήση κάποιας αντλίας που θα το ανέβαζε από την υπόγεια δεξαμενή.



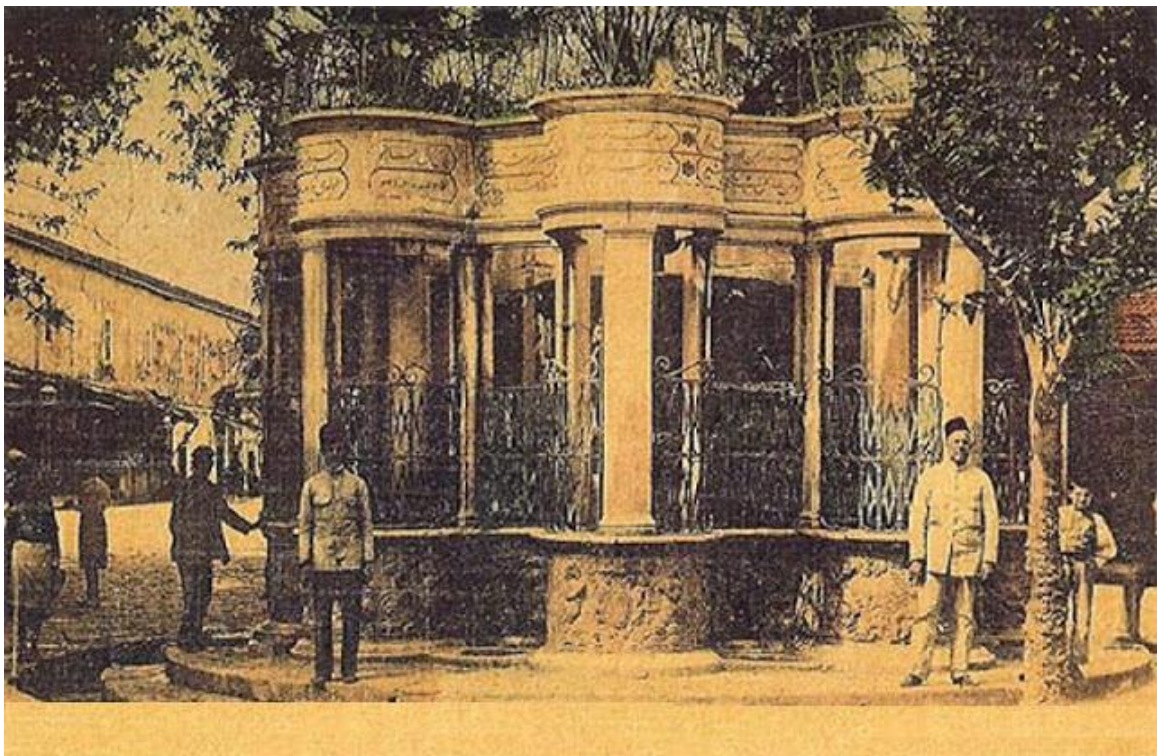
(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Το νερό λόγω της υψομετρικής διαφοράς των Αρχανών σε σχέση με το Ηράκλειο έφτανε με φυσική ροή στην υπόγεια δεξαμενή κάτω από το σιντριβάνι. Η δεξαμενή συνδεόταν με το σιντριβάνι με μια κατασκευή με σχήμα πυραμίδας, πλατιά στη βάση και στενή στην κορυφή (έξοδο), που αύξανε την πίεση του νερού, το ανέβαζε στο σιντριβάνι και το έκανε να αναβλύζει με ορμή από το στόμα των 4 λιονταριών. Την περίοδο της Τουρκοκρατίας ανοίχθηκαν σπές στους λοβούς της κρήνης για το ναμάζι των μουσουλμάνων, δηλαδή το συμβολικό πλύσιμο των χεριών και του προσώπου πριν μπουν στο απέναντι τζαμί για να προσευχηθούν.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Το 1847 με απόφαση της τουρκικής διοίκησης προστέθηκαν στην κρήνη μαρμάρινες κολόνες περικλείοντάς την, ενώ στην κορυφή τοποθετήθηκε μία μαρμάρινη ταινία με την επιγραφή με επίχρυσα γράμματα «Σιντριβάνι του Αμπντούλ Μετζίτ», προς τιμή του σουλτάνου.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Σήμερα το μνημείο έχει αποκατασταθεί στην αρχική του μορφή, ύστερα από απόφαση του δημοτικού συμβουλίου το 1900. Τα τελευταία χρόνια ο Δήμος Ηρακλείου έχει ξεκινήσει ευρύ πρόγραμμα πλακόστρωσης του μεγαλύτερου μέρους του ιστορικού κέντρου της πόλης. Σε συνεργασία με την αρχαιολογική υπηρεσία η κρήνη έχει πρόσφατα συντηρηθεί και από τα στόματα των λεόντων τρέχει ξανά μετά από χρόνια νερό. Παράλληλα γίνεται προσπάθεια να αποκαλυφθούν οι υπόγειοι ενετικοί αγωγοί που έφερναν το νερό στην κρήνη και να γίνει τέτοια διαμόρφωση του εδάφους ώστε να είναι ορατοί σε αυτόν που διασχίζει την πλατεία Λιονταριών ή Ελευθερίου Βενιζέλου.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Σύμφωνα με το νομο Ν. 2447 ΒΔ 13-1-1938 - ΦΕΚ 18/Α/20-1-1938

Κηρύσσονται ιστορικά διατηρητέα μνημεία  
την κρήνην Μοροζίνη ΚΝ 5351/1932

### **3.10 Άγιος Μάρκος**

Η Βασιλική του Αγίου Μάρκου είναι από τα σημαντικότερα Ενετικά μνημεία στο Ηράκλειο και βρίσκεται απέναντι ακριβώς από το σιντριβάνι με τα Λιοντάρια. Σήμερα στεγάζεται εκεί η Δημοτική Πινακοθήκη της πόλης και είναι ανοιχτή στο κοινό καθημερινά σχεδόν όλη τη διάρκεια της μέρας. Από τα πρώτα χρόνια της ενετοκρατίας, τον 13ο μ.Χ. αιώνα, οι Ενετοί θέλοντας να εδραιώσουν την κυριαρχία τους και να εκδηλώσουν την αγάπη προς την πατρίδα τους, έχτισαν στο κέντρο της πόλης ένα ναό αφιερωμένο στον προστάτη της Βενετίας, τον Άγιο Μάρκο. Η Βασιλική του Αγίου Μάρκου χτίστηκε σε απλή κάτοψη με στεγασμένη είσοδο και δεν έχει σημαντικές διαφορές με την σημερινή της μορφή, καθώς το 1956 η Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών αποκατέστησε το μνημείο στην αρχική του μορφή. Η σημερινή αίθουσα διαλέξεων κλπ. της βασιλικής του Αγ. Μάρκου υπήρξε ο ναός

όπου εκκλησιαζόταν ο Δούκας της Κρήτης. Κτίσθηκε από το 1239, δίπλα στο PALAZZO DUCALE και αφιερώθηκε στον προστάτη άγιο της Δημοκρατίας, σε ανάμνηση του Αγ. Μάρκου της μητρόπολης Βενετίας. Στη ΝΔ γωνιά του ναού ήταν ψηλό κωδωνοστάσιο, που στη κορυφή του κυμάτιζε η φλογοφόρος σημαία του Αγ. Μάρκου. Οι καμπάνες της εκκλησίας αυτής, έδιδαν το σύνθημα του συναγερμού κατά τους βομβαρδισμούς της πολυχρόνιας πολιορκίας. Εδώ έθαβαν τους δούκες που πέθαιναν στην Κρήτη. Το 1303 ανοικοδομήθηκε, γιατί καταστράφηκε από σεισμό και το 1508 έπαθε πάλι ζημιές από το σεισμό.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Κατά τη Τουρκοκρατία παραχωρήθηκε στον Δεφτερντάρ Αχμέτ πασά, τον Υπουργό των Οικονομικών, ας πούμε, του Κιοπρουλή και τον μετέτρεψε σε τζαμί, γνωστό κατά την περίοδο αυτή με το όνομα Δεφτερντάρ Τζαμί. Στη θέση του κωδωνοστασίου υψώθηκε μιναρές. Οι Τούρκοι καταστρέψαν τις τοιχογραφίες του ναού.

Ύστερα από την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1923 σαν ανταλλάξιμο παραχωρήθηκε στο Δήμο, για να κτίσει στη θέση του Δημοτικό Θέατρο. Αυτό φυσικά δεν έγινε και το μνημείο είχε περιπέτειες.

Χρησιμοποιήθηκε σαν κινηματογράφος για πολλά χρόνια, στην κατοχή σαν αποθήκη σταριού, ώσπου το 1956 ανάλαβε η Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών και το αποκατάστησε ως είναι σήμερα



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

### 3.11 Δουκικό ανάκτορο.

Στο χώρο του σημερινού 33 οικοδ. τετραγ. υπήρχε κατά τη Β' Βυζαντινή περίοδο και τη Βενετοκρατία το μέγαρο του Δούκα της Κρήτης, το λεγόμενο PALAZZO DUCALE. Από το δημόσιο εκείνο οικοδόμημα, όπου ήταν η κατοικία του ανώτατου άρχοντα της Κρήτης και το Διοικητήριο σαν το πραιτώριο των ρωμαϊκών χρόνων, δεν μένει τίποτε εκτός από μερικά θολωτά μαγαζιά, απέναντι από την κρήνη Μοροζίνη, τα οποία και κατά τη Βενετοκρατία νοικιαζόταν από τον Δούκα και χρησιμοποιούνταν ως καταστήματα.

Η πλατεία αυτή μπροστά από το δουκικό ανάκτορο λεγότανε τότε PIAZZA DELLE BIADÉ, δηλαδή πλατεία των δημητριακών γιατί, επειδή ήταν απέναντι οι σιταποθήκες του δημοσίου, οι FONDACHI, όπως λεγότανε, γινόταν εκεί το παζάρι των δημητριακών.

Το οικοδόμημα εκείνο των FONDACHI διατηρήθηκε και κατά την και χρησιμοποιήθηκε για τον ίδιο σκοπό, γνωστό μέχρι τελευταία με το αντίστοιχο όνομα το τούρκικο Αμπάρ Αλτί. Σήμερα δεν σώζεται τίποτε από το παλιό βενετσιάνικο κτίριο. Τα τελευταία ισόγεια θολωτά καταστήματα χαλάστηκαν μεταπολεμικά. Στο χώρο που ήταν οι παλιοί ιταλικοί στρατώνες και με το όνομα αυτό αναφέρονται σε παλιά σχέδια του Χάντακα, QUARTIERI ITALIANI, ελάχιστοι θόλοι σώζονται. Ενα απ' αυτούς επισκεφθήκαμε μαζί. Στο σημείο αυτό και κυρίως στο δυτικό τμήμα των RONDACHI όπου είναι σήμερα τα δικηγορικά γραφεία, κάτω από το Β' Αστυνομικό Τμήμα, σώζεται αρκετά καλά ένα τμήμα του Βυζαντινού τείχους του παλιού Χάντακα και της τάφρου του, όπως ανοικοδομήθηκε και συμπληρώθηκε από τους βενετσάνους. Νομίζω πως πρέπει να διατηρηθεί σαν δείγμα των παλιών εσωτερικών τειχών.

Το Ξώπορτο. Στο σημείο αυτό ήταν η μοναδική χερσαία πόρτα του παλιού Χάντακα, από την οποία επικοινωνούσε με την ύπαιθρο. Έξω απ' αυτή την πόρτα, που ήταν γνωστή τότε με το όνομα VOLTONE, δηλαδή Μεγάλη Καμάρα, ήταν το λεγόμενο Ξώπορτο.

Από τη VOLTONE ξεκινούσαν οι διάφοροι δρόμοι ακτινοειδώς προς τις διάφορες περιφέρειες της υπαίθρου Κρήτης, προς τις ανατολικές επαρχίες (σημερινούς δρόμους Βασ. Κων/νου), προς την Πεδιάδα, Βιάννο, Μονοφάτσι, (σημερινός δρόμος 1866), προς τη Δυτική Κρήτη και τη Μεσσαρά (σημερινός δρόμος Καλοκαιρινού). Με το πέρασμα του χρόνου και την αύξηση του πληθυσμού κτιζόταν στο Ξώπορτο σπίτια των νέων κατοίκων κατά μήκος των αγροτικών εκείνων δρόμων και έτσι σχηματίστηκαν οι λεγόμενοι Βούργοι, δηλαδή τα προάστεια της παλιάς πολιτείας, που σιγά σιγά αυξήθηκαν τόσο, ώστε σχημάτισαν μια καινούργια πιο μεγάλη πολιτεία και οι Βενετοί, όταν άρχισαν την ανοικοδόμηση των νέων τειχών, συμπεριλάβαν μέσα στον περίβολο του τείχους και όλους τους Βούργους.

Τα Ψαράδικα και τα Σφαγεία. Στην περιοχή αυτή ήταν κατά τη Βενετοκρατία η PESCARIA, δηλαδή τα Ψαράδικα και το Σφαγείο. Εκεί έσφαζαν τα ζώα για τη κρεαταγορά, αφού ήταν χώρος έξω από την κυρίως πόλη. Εκεί δεν υπήρχαν οικήματα παρά ένα μεγάλο περιβόλι, που στη βόρεια άκρη του ήταν ανεμόμυλοι για το άλεσμα του σιταριού.

Η Παναγία των Αγγέλων. Στο σημείο αυτό μέσα σ' ένα σημερινό μαγαζί κρεβατιών σώζονται δυο τόξα της Παναγίας των Αγγέλων, που υπήρξε κατά τη Βενετοκρατία η έδρα του πρωτόπαπα της Κρήτης, που ήταν ο ανώτερος εκπρόσωπος του ορθόδοξου δόγματος, αφού τα αξιώματα του μητροπολίτη και των επισκόπων της Κρήτης είχαν σφετεριστή οι λατίνοι. Η εκκλησία ήταν βυζαντινή και αναφέρεται σε έγγραφο του 1323.

### 3.12 Λεωφόρος Καλοκαιρινού.

Υπήρξε ο κυριώτερος δρόμος των Βούργων που οδηγούσε από το Ξώπορτο στις δυτικές επαρχίες και τη Μεσσαρά. Κατά τη Βυζαντινή περίοδο ονομαζόταν Αυτοκρατορικός δρόμος, STRADA IMPERIALE. Κατά τη Βενετοκρατία είναι γνωστή με το όνομα STRADA LARGA, Πλατεία Στράτα, όπως ακούεται και σήμερα. Ονομάστηκε λεωφόρος Καλοκαιρινού μετά το 1930, προς τιμήν του μεγάλου ευεργέτου του Ηρακλείου.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Στην αρχή της, που λέγεται και οδός Ιδης, υπήρχαν κατά την τουρκοκρατία τα Γιαμαλίδικα, δηλαδή τα υφασματοπωλεία, έπειτα τα ραφεία κρητικών ενδυμάτων, έπειτα τα σιβανάδικα και άλλα επαγγελματικά καταστήματα.





(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Σήμερα το πρώτο τμήμα της προς το κέντρο είναι ο κυριώτερος εμπορικός δρόμος και σ' αυτόν υπάρχουν τα καλύτερα καταστήματα υφασμάτων, υποδημάτων, ενδυμάτων κλπ. Το δυτικό της τμήμα ήταν παλαιότερα αλλά και σήμερα κυρίως η αγορά του λαδιού και της σταφίδας, γιατί από την πόρτα των Χανιών εισέρχεται το μεγαλύτερο μέρος των προϊόντων αυτών. Στο μέσο της είναι εγκατεστημένα σήμερα καταστήματα τροφίμων, κρεοπωλεία, παντοπωλεία, οπωροπωλεία, ώστε να αποτελεί τη δεύτερη αγορά της πολιτείας.

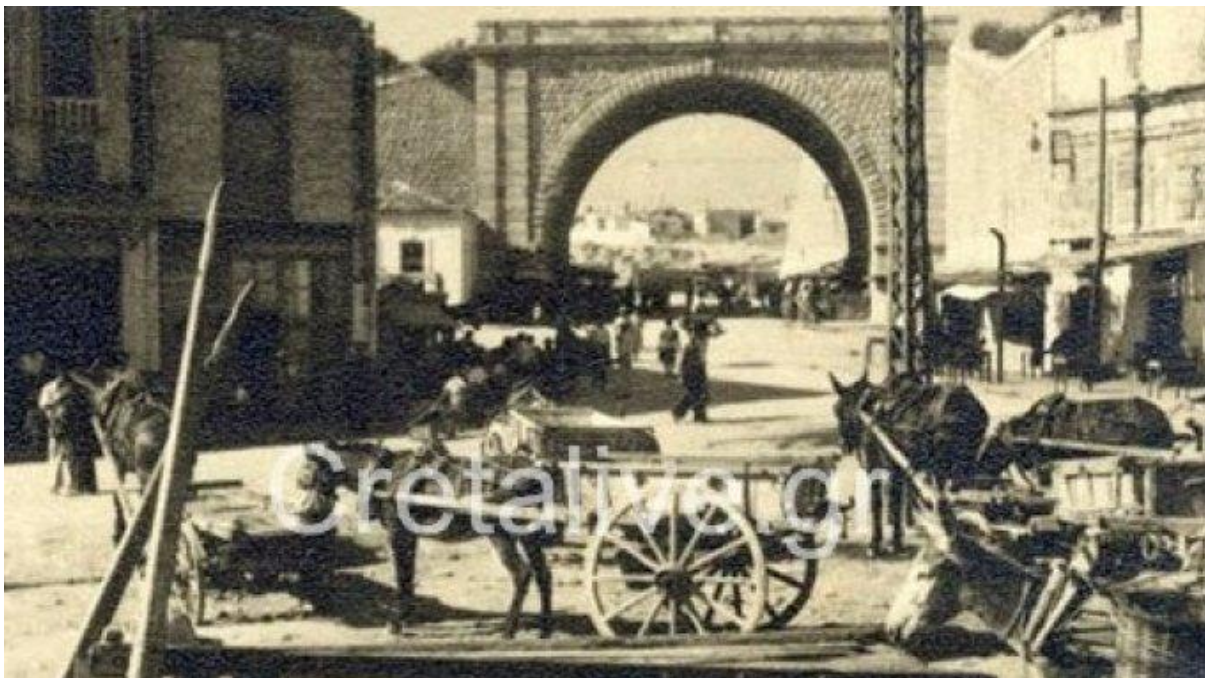
### 3.13 Χανιώπορτα

Η σημερινή μεγάλη καμάρα είναι έργο της Κρητικής Πολιτείας. Κατά την οικοδόμηση των τειχών έγινε εκεί η Πύλη του Παντοκράτορα, που πήρε το όνομα από μια παρακείμενη εκκλησία του Παντοκράτορα. Εσωτερικά είχε ένα ανάγλυφο Παντοκράτορα εξωτερικά δε παρόμοιο ανάγλυφο με τη λέξη ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΩΡ. Από εκεί δεν είναι μόνο η μοναδική είσοδος των ερχομένων από τις δυτικές επαρχίες του Νομού, από τη Μεσσαρά και ολόκληρη τη Δυτική Κρήτη στην πόλη του Ηρακλείου. Από το ίδιο σημείο πρέπει να

περάσουν και όσοι θέλουν να μεταβούν στις ανατολικές επαρχίες της Κρήτης, ακόμη και τα ποίμνια των Ανωγειανών για να παραχειμάσουν στις ακρογιαλιές της Πεδιάδας και του Μεραμπέλλου. Έτσι δημιουργείται μεγάλος συνωστισμός και εμποδίζεται τρομερά η κυκλοφορία. Γι' αυτό ανάγκη πάσα, να δημιουργηθεί δρόμος νέος, που να συνδέει την εθνική οδό 65 έξω από την πόλη.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Λεωφόρος Μακαρίου. Κατά τη Βενετοκρατία ήταν καθαρά στρατιωτικός δρόμος, γιατί δεν υπήρχαν κτίσματα στην περιοχή αυτή, παρά μόνο οι Στρατώνες του Αγ. Ανδρέα, κοντά στην ομώνυμη πύλη (αριθ. 20). Το μεσοπύργιο μεταξύ του προμαχώνα του Παντοκράτορα και του Αγ. Ανδρέα, λεγόταν του Αγ. Πνεύματος και από εκεί ο Πορθητής Κιοπρουλής έκαμε ξύλινη γέφυρα και μπήκε στην πόλη το 1669, για να δείξει ότι την κατάκτησε.

Στην περιοχή αυτή, που κατά τη Βενετοκρατία ήταν έρημη και μόνο μερικοί ανεμόμυλοι υπήρχαν, είχαν συγκεντρωθεί προπολεμικά τα περισσότερα εργοστάσια επεξεργασίας της σταφίδας, γιατί η σπουδαιότερη σταφιδοπαραγωγός περιφέρεια είναι το Μαλεβύζι και από τη Χανιώπορτα μπαίνει το μεγαλύτερο ποσοστό της σταφίδας.

### 3.14 Πλατεία Κορνάρου

Η Πλατεία Κορνάρου ή «Βαλντέ Τζαμί», όπως έχει μείνει στη μνήμη των κατοίκων του Ηρακλείου, βρίσκεται στη συμβολή των οδών Έβανς και Αβέρωφ. Η τελευταία έρχεται από την Πλατεία Ελευθερίας και συνεχίζει σαν οδός Βικέλα προς τον Άγιο Μηνά. Στην Πλατεία Κορνάρου θα φτάσετε επίσης μέσα από την κεντρική αγορά του Ηρακλείου (οδός 1866) από τα Λιοντάρια και το Μειντάνι.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Η Πλατεία Κορνάρου πήρε το όνομα της από το μεγάλο κρητικό ποιητή Βιτσέντζο Κορνάρο (1553-1613), με καταγωγή από τη Σητεία, που μεγάλωσε στον Χάνδακα. Είναι από τους κυριότερους εκπροσώπους της Κρητικής Αναγέννησης, και το γνωστότερο έργο του είναι ο «Ερωτόκριτος». Πρόκειται για αφηγηματικό ποίημα ή έμμετρο μυθιστόρημα γραμμένο στο κρητικό ιδίωμα, που αποτελείται από χιλιάδες στίχους με θέμα τον έρωτα του Ερωτόκριτου με την Αρετούσα. Το ποίημα αυτό μένει ζωντανό μέχρι και σήμερα στις καρδιές των Κρητικών και αποσπάσματά του απαγγέλλονται συχνά σε παρέες, αφού δεν υπάρχει κάποιος Κρητικός που να μην γνωρίζει έστω και λίγους στίχους του. Σήμερα την Πλατεία Κορνάρου κοσμούν ένα σιντριβάνι κι ένα γλυπτό που παριστάνει τον έφιππο Ερωτόκριτο ν' αποχαιρετά την αγαπημένη του Αρετούσα. Αν σας προκαλέσει εντύπωση το γεγονός ότι οι πρωταγωνιστές της σκηνης έχουν πολλά κεφάλια, η ερμηνεία του καλλιτέχνη είναι ότι με αυτό τον τρόπο απεικονίζεται η δραματικότητα και η κίνηση του αποχαιρετισμού.

Η πλατεία Κορνάρου υπήρξε σημαντικό κέντρο των προαστίων (των βούργων) επί Ενετοκρατίας, καθώς η πόλη επεκτεινόταν σταδιακά έξω από τα τείχη. Εκείνη την εποχή στο χώρο κυριαρχούσε ο Ναός του Σωτήρος (San Salvatore), του τάγματος των Αυγουστινιανών, ένας επιμήκης, επιβλητικός σε μέγεθος, αλλά απλός σε κάτοψη και διακόσμηση ναός, ο οποίος κατάφερε να γλιτώσει από τους διάφορους σεισμούς που έπληξαν το Ηράκλειο στους αιώνες. Αργότερα, στην Τουρκοκρατία, μετατράπηκε σε τζαμί αφιερωμένο στη βαλιδέ σουλτάνα (μητέρα του Σουλτάνου, βασιλομήτωρ). Από το «βαλιδέ τζαμί» προέκυψε το «Βαλντέ τζαμί», ονομασία με οποία είναι γνωστή ακόμα στους μεγαλύτερους Ηρακλειώτες η Πλατεία Κορνάρου.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Στην οθωμανική περίοδο η πλατεία Κορνάρου αποτελούσε ένα σημαντικό χώρο συνάθροισης των μουσουλμάνων, καθώς υπήρχαν τριγύρω αρκετά καφενεία με ναργιλέδες. Στον ίδιο χώρο γιόρταζαν το Ραμαζάνι και τη μεγάλη τριήμερη γιορτή του μπαϊραμιού. Ο Ναός του Σωτήρος στέγασε τους Έλληνες πρόσφυγες μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1922. Δυστυχώς, ο ναός αυτός που κάποτε είχε στεγάσει και το πρώτο Γυμνάσιο Θηλέων της πόλης μέχρι τη δεκαετία του 1960, γκρεμίστηκε επί Δικτατορίας για οικονομικούς λόγους, με αποτέλεσμα άλλο ένα θαυμάσιο, ιστορικό κτίριο του Χάνδακα να θυσιαστεί για να δώσει τη θέση του σε νέα, μοντέρνα κτίρια χωρίς χαρακτήρα και αισθητική.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

### 3.15 Το τούρκικο Σεμπίλ

Τα σεμπίλια ήταν δημόσιες κρήνες στο δρόμο, χτισμένες από επιφανείς Τούρκους, για να βρίσκει ο διψασμένος διαβάτης πόσιμο νερό, να δροσίζεται και να μακαρίζει αυτόν που το έχτισε. Οι Βυζαντινοί είχαν αντίστοιχα τις φιάλες για τον ίδιο σκοπό. Αν το να βρει σήμερα κάποιος ένα δροσερό ποτήρι νερό θεωρείται δεδομένο, δεν ήταν έτσι πάντα. Σε παλαιότερες εποχές ο πεζοπόρος θα δυσκολευόταν αρκετά, καθώς το τρεχούμενο πόσιμο νερό ήταν κάτι σπάνιο, ειδικά στο Ηράκλειο.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Όταν φτάσετε στην πλατεία Κορνάρου, ακριβώς μπροστά σας είναι η κρήνη του Χατζή Ιμπραήμ αγά, το πιο καλοχτισμένο και όμορφο τούρκικο σεμπίλι. Η κρήνη χτίστηκε το 1776 από τον Χατζή Ιμπραήμ αγά, που μάλιστα αφιέρωσε σχεδόν όλη του την περιουσία για τη συντήρησή της. Αναφέρεται ότι επιθυμία του ήταν το καλοκαίρι να μεταφέρεται χιόνι από τον Ψηλορείτη, για να προσφέρει το σεμπίλι κρύο νερό στους διψασμένους διαβάτες. Είναι το μοναδικό στο είδος του σεμπίλι που διασώζεται σήμερα.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Πρόκειται για ένα κυκλικό θολωτό κτίριο με ημικυκλικά καγκελωτά παράθυρα ολόγυρα. Μπροστά από κάθε παράθυρο υπάρχει μια βρύση με μια πέτρινη λεκάνη όπου παλαιότερα συγκεντρωνόταν το νερό. Η κρήνη αυτή κινδύνευσε να κατεδαφιστεί, όπως συνέβη δυστυχώς με το Ναό του Σωτήρος, με την προτροπή μάλιστα πολλών Ηρακλειωτών και τοπικών εφημερίδων. Σήμερα έχει μετατραπεί σε καφενείο με την ονομασία "Κουμπές", από τα γραφικότερα στο Ηράκλειο, συνεχίζοντας μια χρήση που είχε ξεκινήσει από την οθωμανική περίοδο. Ο επισκέπτης μπορεί να καθίσει, να ξεκουραστεί και να δροσιστεί πίνοντας ένα αναψυκτικό ή καφέ, πάντα με τη συνοδεία κρύου νερού, απ' το ψυγείο πλέον.



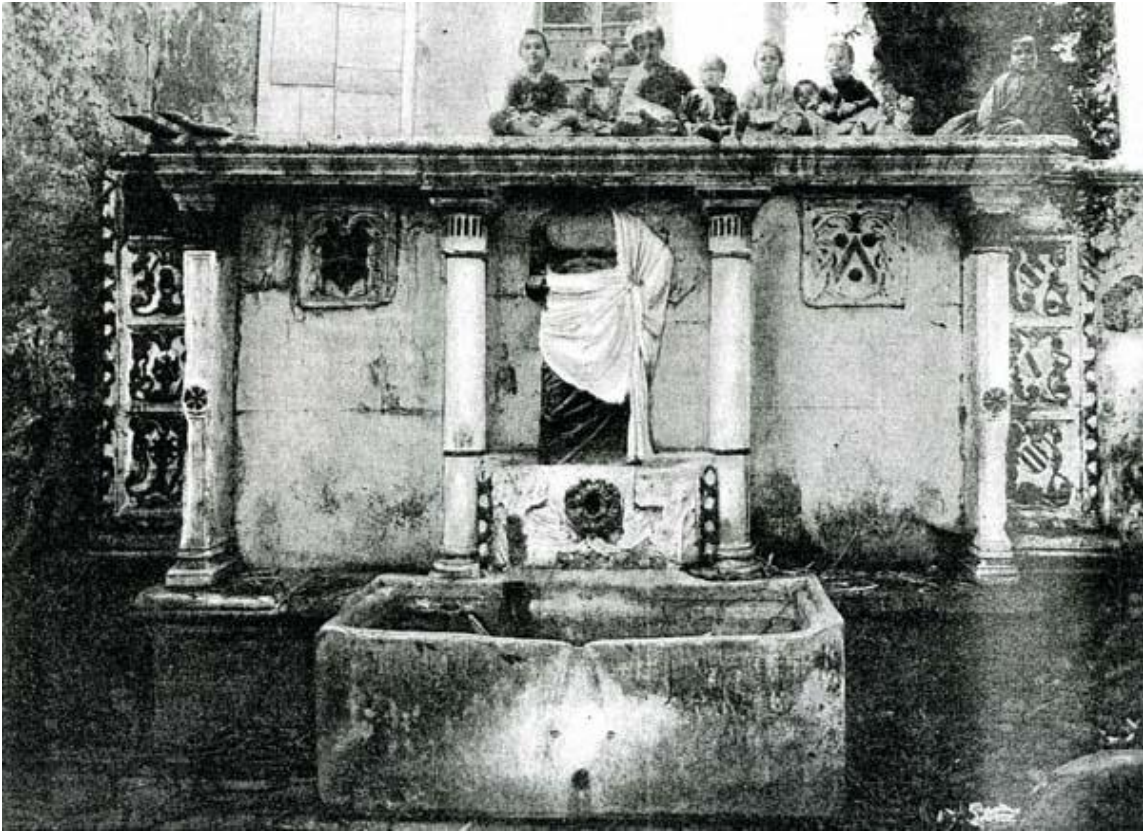
(Πηγή:

<http://history-pages.blogspot.gr/>)

### 3.16 Κρήνη Μπέμπο

Δίπλα απ' το σεμπίλ σώζεται σε καλή κατάσταση η μνημειώδης κρήνη Μπέμπο. Το όνομά της το πήρε από τον Ενετό Γενικό Προβλεπτή Κρήτης Gian Matteo Bembo, ο οποίος την έχτισε το 1552-1554. Τότε ήταν η πρώτη φορά που οι Ηρακλειώτες είδαν τρεχούμενο νερό στην πόλη, γεγονός που σηματοδοτεί την αξία της κρήνης.





(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Αποτελείται από έναν κρουνό και μία μικρή ορθογώνια δεξαμενή. Πάνω από τον κρουνό έχει τοποθετηθεί ένα ακέφαλο άγαλμα Ρωμαίου αξιωματούχου, από την περιοχή της Ιεράπετρας (ΝΑ Κρήτη), ενώ το όλο μνημείο κοσμείται με οικόσημα ενετικών οικογενειών.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

### 3.17 Ναός Αγίου Μηνά

Για να φτάσετε στην πλατεία, όπου βρίσκεται ο Μητροπολιτικός Ναός του Αγίου Μηνά, από την Πλατεία Κορνάρου, θα προχωρήσετε στην Οδό Βικέλα και στη συνέχεια στην οδό Αγίου Μηνά. Η απόσταση είναι 5-10 λεπτά το πολύ. Η μεγάλη πλακόστρωτη πλατεία καταλαμβάνεται από τον τεράστιο ναό του Αγίου Μηνά, από τους μεγαλύτερους ναούς στην Ελλάδα και μπορεί να χωρέσει 8.000 άτομα.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Δεξιά της πλατείας είναι το κτίριο της Αρχιεπισκοπής Κρήτης, ενώ αριστερά βρίσκεται η πρώτη εκκλησία του Αγίου Μηνά, με αρχιτεκτονικά στοιχεία που παραπέμπουν σε καθολική εκκλησία και είναι διακοσμημένος με τοιχογραφίες μεγάλων αγιογράφων της Κρήτης κι όχι μόνο. Ο **μικρός Άγιος Μηνάς** όπως λέγεται σήμερα, χτίστηκε το 1735 και στέγασε για πρώτη φορά, κατά την Τουρκοκρατία, την άστεγη ως τότε μητρόπολη Κρήτης.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Ο Άγιος Μηνάς καθιερώθηκε πολιούχος του Ηρακλείου κατά την Τουρκοκρατία. Η διαφορετική θρησκεία Κρητικών και Τούρκων υπήρξε κύρια αιτία βιαιοπραγιών από τους Μουσουλμάνους εναντίον των Χριστιανών. Η παράδοση λέει ότι το Πάσχα του 1826, ενώ οι Χριστιανοί βρίσκονταν στο ναό και παρακολουθούσαν τη λειτουργία της Ανάστασης, όχλος Μουσουλμάνων προετοίμαζε σφαγή εναντίον τους, η οποία αποφεύχθηκε με την επέμβαση ενός ηλικιωμένου αξιωματικού καβαλάρη, ο οποίος έμοιαζε με το πρωτοπαλίκαρα των Τούρκων, τον Αγιάν Αγά, που τους ηρέμησε και τους απέτρεψε από τη σφαγή των Χριστιανών. Την επέμβαση αυτή του καβαλάρη, οι χριστιανοί την απέδωσαν σε θαύμα του Αγίου Μηνά, πιστεύοντας ότι ήταν αυτός που παρουσιάστηκε στους Τούρκους και όχι ο Αγιάν Αγάς. Από τότε ο Άγιος Μηνάς απεικονίζεται έφιππος ως Ρωμαίος στρατηγός και τιμάται ως προστάτης της πόλης. Ο Γεώργιος Συλλαμιανάκης αναφέρει στο βιβλίο του «Άγιος Μηνάς» το 1939, πως όχι μόνον οι Χριστιανοί τον θεωρούσαν προστάτη της πόλης, αλλά και οι Τούρκοι, οι οποίοι τον αντίκριζαν με φόβο και σεβασμό.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Ο επιβλητικός ναός του Αγίου Μηνά θεμελιώθηκε στις 25 Μαρτίου 1862 και είναι μια από τις πιο όμορφες εκκλησίες της Κρήτης. Αληθινά επιβλητική, είναι από τα πιο χαρακτηριστικά κτίσματα βυζαντινής αρχιτεκτονικής της Κρήτης, σε ρυθμό σταυροειδή εγγεγραμμένο με τρούλο που εδράζεται σε ψηλό τύμπανο. Εσωτερικά, η διαρρύθμισή του παραπέμπει σε στοιχεία τρίκλιτης βασιλικής. Αρχιτέκτονας του ναού ήταν ο Ηπειρώτης Αθανάσιος Μούσης, που είχε αναλάβει επίσης τον Άγιο Τίτο και τους στρατώνες (το κτίριο που στεγάζει σήμερα τη Νομαρχία Ηρακλείου και τα Δικαστήρια) στην Πλατεία Ελευθερίας. Η ανοικοδόμησή του ναού σταμάτησε στη διάρκεια της επανάστασης του 1866 και συνεχίστηκε το 1883. Η προσπάθεια για την ανέγερση του ναού σε τόσο δύσκολους καιρούς υποστηρίχτηκε από όλους τους Ηρακλειώτες με ενθουσιασμό. Αναφέρεται στην εφημερίδα «Ηράκλειο» της εποχής εκείνης, ότι στο λιμάνι του Ηρακλείου έφτασε ιστιοφόρο που μετέφερε οικοδομικά υλικά για το κτίσιμο του ναού. Ωστόσο η επιτροπή που είχε αναλάβει την ανέγερση του ναού, δεν είχε τα χρήματα για να πληρώσει εργάτες για να μεταφέρουν τα υλικά από το καράβι στον τόπο της οικοδομής. Όταν οι μαθητές του Ηρακλείου πληροφορήθηκαν το γεγονός, με ενθουσιασμό προσφέρθηκαν να ξεφορτώσουν το καράβι και να μεταφέρουν τα υλικά. Στήθηκε έτσι μια ανθρώπινη αλυσίδα από το λιμάνι μέχρι τον Άγιο Μηνά, που με τραγούδια ολοκλήρωσε την κοπιαστική εργασία. Τα εγκαίνια του ναού έγιναν με μεγαλοπρέπεια το 1895 επί μητροπολίτη Τιμόθεου Καστρινογιαννάκη. Αν και η Κρήτη βρισκόταν ακόμα υπό τουρκική κατοχή, οι γιορτές για τα εγκαίνια του Αγίου Μηνά κράτησαν 3 μέρες και ολόκληρο το Ηράκλειο είχε γίνει αγνώριστο από τους στολισμούς και τον λαμπρό φωτισμό.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Το όνομα Μηνάς είναι σπάνιο στο Ηράκλειο, και αυτό ακούγεται περίεργο για μια πόλη που έχει τον Άγιο Μηνά σαν προστάτη της. Η αιτία βρίσκεται σε μια παλιά ιστορία, που ελάχιστοι θυμούνται πια. Τον καιρό του τούρκικου ζυγού ήταν συνηθισμένο να αφήνουν τα νόθα παιδιά στα σκαλιά της εκκλησίας του Αγίου Μηνά. Η εκκλησία φρόντιζε τα παιδιά αυτά, και στα αγόρια έδινε το όνομα Μηνάς, μια και βρέθηκαν μπροστά στην εκκλησία του αγίου. Έτσι για πολλά χρόνια, το όνομα Μηνάς στο Ηράκλειο δήλωνε ότι αυτός που το έφερε ήταν νόθος, οπότε όλοι απέφευγαν να δώσουν στο παιδί τους το όνομα αυτό.

Σύμφωνα με το νομο ΥΑ 54946/1675/2-7-1946 - ΦΕΚ 127/Β/8-8-1946

Περί κηρύξεως ιστορικών μνημείων διαφόρων ιερών Ναών και Μονών εν Ηρακλείω.  
"Κηρύσσομεν ιστορικά διατηρητέο μνημείο τον εν Ηρακλείω ναόν "Άγιος Μηνάς"



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

### 3.18 Ναός Αγίας Αικατερίνης

Σε απόσταση 100 μέτρων, θα δείτε και το μεσαιωνικό Ναό της Αγίας Αικατερίνης, που ήταν μετόχι της ομώνυμης μονής του Σινά. Ιδρύθηκε κατά τη Β' Βυζαντινή περίοδο και έπαιξε σημαντικό πνευματικό και καλλιτεχνικό ρόλο ανάμεσα σε 15ο και 17ο αιώνα. Υπήρξε μάλιστα έδρα της Ακαδημίας των Stravaganti (Αλλόκοτων) που την ίδρυσαν το 1590 λόγιοι Κρητικοί που σπούδασαν στην Ιταλία (ανάμεσα τους κι ο Ανδρέας Κορνάρος, αδερφός του Βισσέντζου), με αξιόλογη φιλολογική και λογοτεχνική δραστηριότητα.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, όπως κι οι πιο πολλοί χριστιανικοί ναοί της πόλης μετατράπηκε σε τζαμί. Μέχρι τώρα στέγαζε μία σημαντική συλλογή πινάκων της Κρητικής Αναγέννησης, φορητές εικόνες του Μιχαήλ Δαμασκηνού, αλλά και συλλογές αμφίων, εκκλησιαστικών σκευών και τοιχογραφίες. Δυστυχώς, πλέον δε μπορείτε να την επισκεφτείτε παρά μόνο την ημέρα του εορτασμού της. Όμως, τα εκθέματα έχουν απομακρυνθεί καθώς γίνονται εργασίες συντήρησης.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Η πλατεία ανάμεσα στην Αγία Αικατερίνη και στα σκαλιά που οδηγούν στον Άγιο Μηνά είναι μια ήσυχη γωνιά στην πόλη. Χάζεψε τα περιστέρια και τα παιδιά που παίζουν μπάλα, σε κάποιο παγκάκι ή σ' ένα από τα καφέ της πλατείας.

### 3.19 Πλατεία Ελευθερίας

Η πλατεία Ελευθερίας είναι η κεντρική πλατεία στο Ηράκλειο, εκεί που βρίσκεται το Αρχαιολογικό Μουσείο, το ξενοδοχείο Αστόρια, η Νομαρχία και η Πύλη Αγίου Γεωργίου. Αν αναλογιστούμε τις επαναστατικές μάχες που έδωσαν οι Κρητικοί για να κερδίσουν την ελευθερία τους από τους διάφορους κατακτητές, μπορούμε να καταλάβουμε πόσο σημαντική είναι η ελευθερία για κάθε Κρητικό και τι πόσες ζωές χάθηκαν στο βωμό της. Γι' αυτό ακριβώς και το όνομα της μεγαλύτερης πλατείας του Ηρακλείου ακούγεται απόλυτα ταιριαστό για την ιστορία του.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

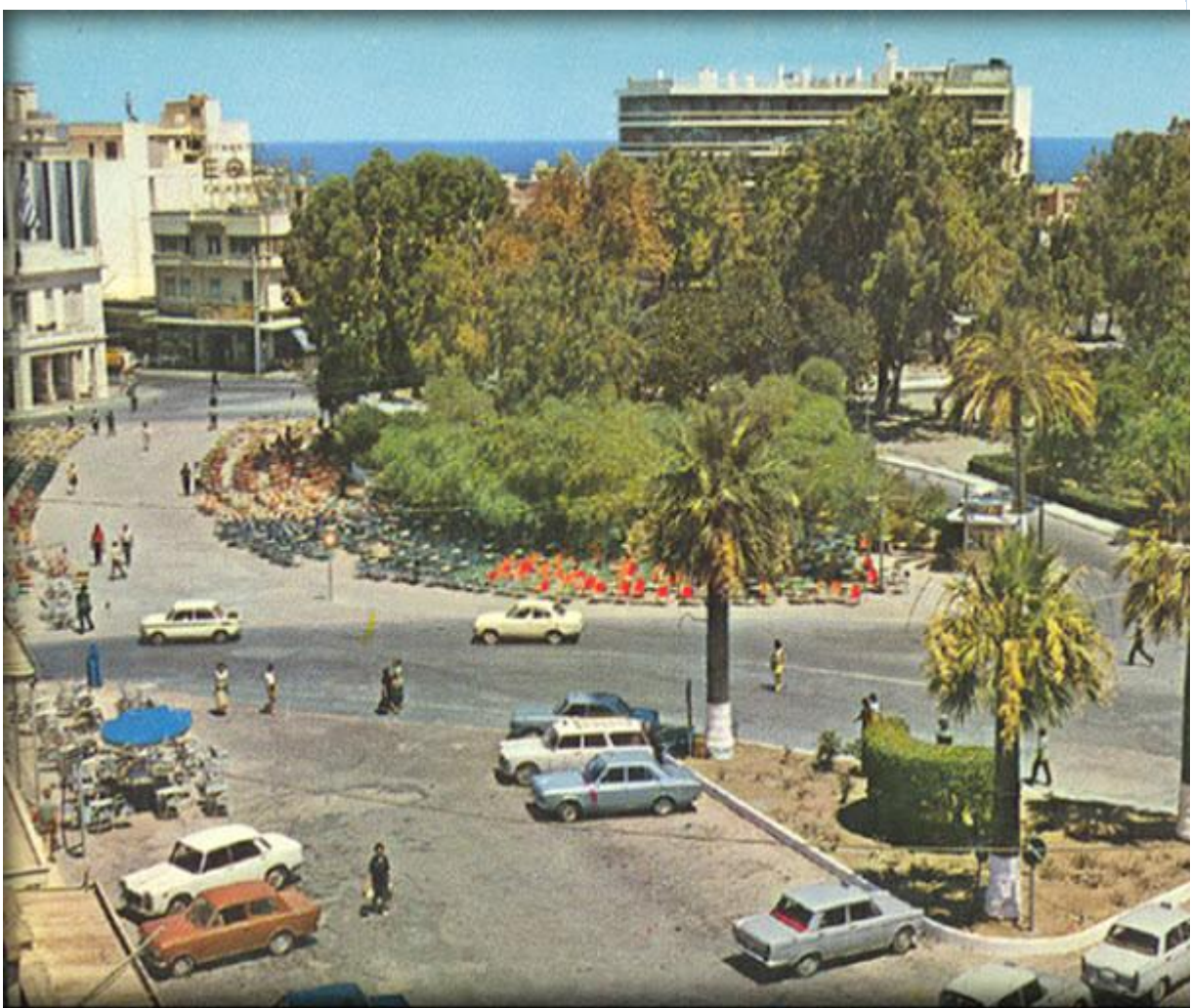
Τμήμα των 3 καμαρών στη Πλατεία Ελευθερίας, πάνω από την πύλη του Αγίου Γεωργίου (1900-1905)

Ο ελεύθερος χώρος στον οποίο σήμερα έχει διαμορφωθεί η πλατεία Ελευθερίας, επί Ενετοκρατίας χρησίμευε για την άσκηση του μισθοφορικού στρατού των Βενετών. Από αυτή τη χρήση πήρε και το όνομα Campo Marzio ή Piazza d' Armi. Αργότερα όταν χτίστηκε η πύλη του Αγ. Γεωργίου τον 16ο μ.Χ. αιώνα, η πλατεία ονομάστηκε πλατεία Αγίου Γεωργίου. Το 1628 στα πλαίσια της υδροδότησης του Ηρακλείου με την μεγαλεπήβολη κρήνη Μοροζίνι (κρήνη Λιονταριών), χτίστηκε ΝΔ του ξενοδοχείου Αστόρια μία υδρογέφυρα στηριζόμενη σε τρία τόξα, πάνω από την οποία περνούσε αγωγός νερού για την Κρήνη. Από



την υδρογέφυρα αυτή η πλατεία άκουγε και ακούει συχνά μέχρι σήμερα στο όνομα Τρεις Καμάρες, αν και αυτές γκρεμίστηκαν από τους Τούρκους τον 19ο μ.Χ. αιώνα.

Επίσης από την πλατεία Ελευθερίας χάθηκαν οι υπόγειες κυκλικές σιταποθήκες των Ενετών, όπου αποθηκεύονταν σιτηρά για καταστάσεις ανάγκης, όπως πολιορκία της πόλης, και η μεγάλη Ενετική δεξαμενή νερού επί της οδού Δικαιοσύνης βόρεια της Νομαρχίας. Η δεξαμενή ήταν λιθόκτιστη, υπόγεια και είχε χωρητικότητα 6.000 βαρέλια, ενώ το νερό που αποθηκευόταν εκεί ερχόταν από την περιοχή Πελεκητά των Αρχανών. Και αυτή είχε φτιαχτεί για έκτακτες περιπτώσεις ώστε να καλύπτει τις υδρευτικές ανάγκες της πόλης. Ας μη ξεχνάμε ότι το Ηράκλειο ήταν ουσιαστικά ένα μεγάλο φρούριο, που χάρη στις οχυρώσεις του και τις άλλες εγκαταστάσεις του μπόρεσε να αντέξει επί 22 χρόνια την πολιορκία από τους Τούρκους.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Άποψη της Πλατείας τη δεκαετία του 1960

Αργότερα επί Τουρκοκρατίας η πλατεία Ελευθερίας παρέμεινε γυμνός ακάλυπτος χώρος. Με την ανακήρυξη της ημιαυτονομίας της Κρήτης υπό την επικυριαρχία του Σουλτάνου το

1898, στο νησί εγκαταστάθηκαν στρατεύματα των Μεγάλων Δυνάμεων για την τήρηση της τάξης, τα οποία έφυγαν στις 26 Ιουλίου του 1909. Στο Ηράκλειο ήρθαν Άγγλοι, οι οποίοι αρχικά εγκαταστάθηκαν πάνω στα τείχη ενώ έκαναν τα γυμνάσιά τους στην πλατεία, όπως οι Ενετοί μερικούς αιώνες πριν.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Άποψη της πλατείας τη δεκαετία του 1970

Οι αρχές του 20ου μ.Χ. αιώνα βρήκαν την πλατεία ως τον κυριότερο τόπο αναψυχής των Ηρακλειωτών. Λίγο αργότερα, στα μέσα του 20ου ένα μέρος της διαμορφώνεται σε κήπο και αποκτά τσιμεντένιο περίβολο και κάγκελα, ο οποίος έκλεινε κάθε βράδυ. Μέχρι το 1975 περίπου, η Πλατεία Ελευθερίας ήταν το επίκεντρο της κυριακάτικης βόλτας των κατοίκων του Ηρακλείου. Μικροί και μεγάλοι περπατούσαν από το σχολείο Καπετανάκειο (ανατολικά της πλατείας) προς το άγαλμα του Βενιζέλου, διέσχισαν την πλατεία Ελευθερίας και συνέχιζαν στη Λεωφόρο Δικαιοσύνης μέχρι το Μειντάνι, το κεντρικό σταυροδρόμι του Ηρακλείου κοντά στα Λιοντάρια. Από το σημείο αυτό επέστρεφαν προς την Πλατεία Ελευθερίας ξανά, και η διαδρομή επαναλαμβανόταν μέχρι να κουραστούν.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Άποψη της πλατείας τη δεκαετία του 1980

Η πιο πρόσφατη διαμόρφωση της πλατείας Ελευθερίας θέλησε να προσδώσει στο κέντρο του Ηρακλείου μοντέρνα άποψη και τον αέρα της ευρωπαϊκής μεγαλούπολης. Πλακοστρώνεται με μάρμαρο, αποκτά παγκάκια μινιμαλιστικής αντίληψης ενώ διατηρεί μερικά από τα δέντρα (ευκαλύπτους) και διακοσμείται με μεταλλικούς πυλώνες που συμβολίζουν κατάρτια πλοίων, υπενθυμίζοντας τη ναυτική ιστορία του Ηρακλείου. Ο κόσμος του Ηρακλείου ποτέ δεν αποδέχτηκε τη νέα αυτή μορφή της Πλατείας Ελευθερίας και έχουν ξεκινήσει συζητήσεις για την αλλαγή της.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

1. Αρχαιολογικό Μουσείο, 2. Ξενοδοχείο Αστόρια, 3. Νομαρχία Ηρακλείου, 4. Άγαμμα Αγνώστου Στρατιώτη, 5. Πύλη Αγίου Γεωργίου, 6. Καφετέριες, 7. Άγαμμα Ελευθερίου Βενιζέλου, 8. Έξοδος Πύλης Αγίου Γεωργίου, Δημοτικό Πάρκινγκ, 9. Λεωφόρος Ικάρου προς λιμάνι και αεροδρόμιο, 10. Οδός Δουκός Μποφώρ προς λιμάνι και Κούλε, 11. Οδός Δαιδάλου, 12. Λεωφόρος Δικαιοσύνης και Δικαστήρια, 13. Οδός Αβέρωφ (προς Πλατεία Κορνάρου και Άγιο Μηνά), 14. Πάρκινγκ, 15. Λεωφόρος Δημοκρατίας (προς πάρκο Γεωργιάδη και Κνωσό), 16. Οδός Ιδομενέως (στενά παλιάς πόλης και περιοχή Βίγλα)

Σήμερα η πλατεία αυτή με τις δημόσιες υπηρεσίες, το Αρχαιολογικό Μουσείο, με τις καφετέριες και τα μεζεδοπωλεία της και τον χώρο που συχνά γίνονται εκθέσεις (βιβλίου, λουλουδιών κ.ά.), σφύζει από ζωή όλες τις ώρες της μέρας και της νύχτας. Είναι βασικό σημείο συνάντησης και διασκέδασης των μεγαλύτερων ηλικιών, ενώ οι πιο νέοι προτιμούν την Πλατεία Λιονταριών και κυρίως τα καφέ στην οδό Κοραή και Μιλάτου (παράλληλοι της οδού Δαιδάλου). Στο κέντρο της πλατείας δεσπόζει το άγαμμα του Αγνώστου Στρατιώτη,

έργο του 20ου αιώνα. Στις εθνικές επετείους (25η Μαρτίου και 28η Οκτωβρίου) και στην επέτειο της Μάχης της Κρήτης, οι αρχές του Ηρακλείου καταθέτουν εκεί στεφάνι αποδίδοντας φόρο τιμής σε αυτούς που έχασαν τη ζωή τους για την ελευθερία.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

### 3.20 Η Νομαρχία

Η ιστορία του κτιρίου που στεγάζει τη Νομαρχία Ηρακλείου, στο ΝΔ τμήμα της Πλατείας Ελευθερίας, ανάγεται στην Ενετοκρατία, όταν το 1585 χτίστηκαν οι στρατώνες του Αγίου Γεωργίου. Αργότερα οι Τούρκοι τροποποίησαν το ενετικό κτίριο και το χρησιμοποίησαν σαν στρατώνα των αυτοκρατορικών γενιτσάρων. Αναφέρεται ότι το 1625 οι στρατώνες είχαν

ένα κεντρικό διάδρομο 200 μέτρων και 200 δωμάτια σε 2 ορόφους για τις ανάγκες της φρουράς, και ειδικές αίθουσες για κατοικία των αξιωματικών. Οι τούρκικοι κισλάδες (στρατώνες) καταστράφηκαν από μεγάλο σεισμό, στις 30 Σεπτεμβρίου 1856, που ισοπέδωσε όλη την πόλη του Ηρακλείου κι εγκαταλείφθηκαν.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Το 1883, ξεκίνησε η οικοδόμηση νέων στρατώνων από τον αρχιτέκτονα Αθανάσιο Μούση. Για οικοδομικό υλικό χρησιμοποιήθηκαν αρχιτεκτονικά μέλη από την Κνωσό, ενώ το θύρωμα της βόρειας κεντρικής μαρμαρόγλυπτης εισόδου προέρχεται από το ναό του Αγίου Φραγκίσκου (στο σημείο όπου είναι σήμερα το Αρχαιολογικό Μουσείο). Αρχιτεκτονικά ακολουθεί το νεοκλασικό ρεύμα της εποχής, με λιτό σχεδιασμό και σχεδόν ανύπαρκτη διακόσμηση.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Οι στρατώνες κατά το 1934

Το κτίριο φιλοξένησε το **Γυμνάσιο** (1898-1907), τη Συλλογή Αρχαιολογικών Ευρημάτων Ηρακλείου μέχρι την ίδρυση του Μουσείου στη σημερινή του θέση, την «Κρητική Πολιτοφυλακή», δηλαδή τον πρώτο τακτικό στρατό της Κρήτης την εποχή που το νησί βρισκόταν υπό την επικυριαρχία του σουλτάνου, το Γερμανικό διοικητήριο (Κράις Κομαντατούρ, 1942-44), ενώ στα υπόγειά του από το 1885 λειτουργούσαν οι κεντρικές φυλακές της πόλης.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Σήμερα το κτίριο έχει χωριστεί στα 3 και στεγάζει τη Νομαρχία, τα **Δικαστήρια** και την Αστυνομική Διεύθυνση Ηρακλείου.

Ακριβώς δίπλα, η πλατεία Δασκαλογιάννη και λίγο πιο πάνω η πλατεία Κορνάρου με το πανέμορφο άγαλμα του Ερωτόκριτου και της Αρετούσας.





(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Σύμφωνα με το νόμο Ν1469 / 50

ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/931/15502/22-5-1987 - ΦΕΚ 313/Β/22-6-1987

"Χαρακτηρίζουμε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν1469 / 50, το κτιριακό συγκρότημα όπου στεγάζονται η Νομαρχία, τα Δικαστήρια, το Α' Δημόσιο Ταμείο και άλλες Δημόσιες Υπηρεσίες του Ηρακλείου Κρήτης, στη Λεωφόρο Δικαιοσύνης του Ηρακλείου, διότι είναι κτισμένο το 1883 για να χρησιμοποιηθεί ως στρατώνας και παρά τις μετασκευές που έχει υποστεί, αποτελεί δείγμα δημοσίου κτιρίου της εποχής, έχει συνδεθεί αναπόσπαστα με την ιστορία της πόλεως, είναι άριστα ενταγμένο στον πολεοδομικό της ιστό και αποτελεί σημείο αναφοράς της ζωής των κατοίκων. Αρχιτέκτονας του έργου ήταν ο Αθ. Μούσης. Παλιότερα ενιαίο, το συγκρότημα σήμερα αποτελείται από τρία κτίρια. Παρουσιάζουν νεοκλασσικά αρχιτεκτονικά και μορφολογικά στοιχεία, όπως άξονες συμμετρίας, ραδινές αναλογίες στα ανοίγματα, περιμετρικά γείσα κλπ. Στη βορινή πλευρά, όπου και η κυρία είσοδος, εντοιχίστηκε το θύρωμα της εκκλησίας του Αγίου Φραγκίσκου, δώρο του Πάπα Αλέξανδρου Ε'."

Ν1469 / 50

### 3.21 Αρχαιολογικό Μουσείο

Μια πραγματικά πρωτόγνωρη εμπειρία είναι η επίσκεψη στο [Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου](#), που βρίσκεται στη ΒΑ γωνιά της πλατείας Ελευθερίας. Το μουσείο είναι χτισμένο στη θέση που υπήρχε παλαιότερα το καθολικό της μονής του Αγίου Φραγκίσκου, του πιο μεγαλοπρεπούς καθολικού ναού του Χάνδακα, που ανήκε στο Τάγμα των Φραγκισκανών μοναχών. Επί Τουρκοκρατίας, μετά την άλωση του Χάνδακα το 1669, ο ναός μετατράπηκε σε τζαμί, αφιερωμένο στον σουλτάνο Μωάμεθ τον Πορθητή (Φετίχ) και λεγόταν Χουγκιάρ (αυτοκρατορικό) Τζαμί. Μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα σωζόταν μόνο το παρεκκλήσι του ναού, το Διακονικό (Sacristie), το οποίο κατεδαφίστηκε κατά την

ανέγερση του νέου κτιρίου του Μουσείου Ηρακλείου. Από τη μονή σώζεται η κύρια πύλη του ναού, που διακοσμεί σήμερα την είσοδο των Δικαστηρίων.

Στο μουσείο υπάρχουν τα πιο σπουδαία ευρήματα του Μινωικού Πολιτισμού, από ανασκαφές στην Κνωσό, τη Φαιστό, τα Μάλλια, την Αγία Τριάδα και τα υπόλοιπα κέντρα των Μινωιτών. Πρόκειται για ένα από τα πιο σημαντικά μουσεία της Ελλάδας και το μοναδικό στον κόσμο που φιλοξενεί τους θησαυρούς του Μινωικού Πολιτισμού. Στις 20 αίθουσές του εκτίθενται τεχνουργήματα από μινωικά ανάκτορα, κατοικίες, τάφους, σπήλαια, που εμφανίζονται κατά χρονολογικές ενότητες (από τη Νεολιθική εποχή μέχρι την Ρωμαϊκή περίοδο) ταξινομημένα θεματικά και χρονολογικά.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Υπάρχουν, όμως, και κάποιες κατηγορίες ευρημάτων που αποτελούν ενότητες και είναι συγκεντρωμένες σε ξεχωριστές αίθουσες του μουσείου, όπως οι σαρκοφάγοι της Υστερομινωικής περιόδου, οι μινωικές τοιχογραφίες και όλα τα γλυπτά (ανάγλυφα, αρχιτεκτονικά και αγάλματα). Επίσης η συλλογή του γιατρού Στυλ. Γιαμαλάκη που αγοράστηκε το 1962 από το Ελληνικό Δημόσιο εκτίθεται στο μουσείο, η συλλογή επιγραφικής, η Αρχαιολογική Συλλογή Αρχανών και η Γλυπτοθήκη Γόρτυνας. Υπάρχει και το Μουσείο Μάχης Κρήτης, που βρίσκεται στην οδό Δουκός Μποφόρ και Μεραμβέλου στο κέντρο του Ηρακλείου.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

### 3.22 Το Ιστορικό Μουσείο

Το **Ιστορικό Μουσείο Ηρακλείου**, ή πιο σωστά **Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Κρήτης** βρίσκεται στην παραλιακή λεωφόρο Σοφοκλή Βενιζέλου στο νούμερο 27. Το Ιστορικό Μουσείο στεγάζεται σε νεοκλασικό κτίριο του 1903 που ανήκε στον Ανδρέα Καλοκαιρινό, ένα διαπρεπή Ηρακλειώτη, ο οποίος το 1952 το παραχώρησε με δωρεά στην Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών για να γίνει Μουσείο.

Το **Ιστορικό Μουσείο** στο **Ηράκλειο** είναι ανοικτό από Δευτέρα μέχρι Σάββατο από τις 9 π.μ. μέχρι τις 5 μ.μ, ενώ Κυριακές και αργίες είναι κλειστό. Στις 22 αίθουσες του μουσείου, που καλύπτουν 1500 τ.μ, εκτίθενται με εξαιρετικό και διαφωτιστικό τρόπο πολύτιμα ιστορικά κειμήλια της Κρήτης από τα πρώτα βυζαντινά χρόνια (330 μ.Χ.) μέχρι και το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1940).

Ο επισκέπτης αρχίζει την περιήγησή του στο Ιστορικό μουσείο από την αίθουσα Ανδρέα Γ. Καλοκαιρινού, στην οποία παρουσιάζεται μια επισκόπηση της κρητικής ιστορίας με αντιπροσωπευτικά εκθέματα απ' όλες τις συλλογές και τις χρονολογικές περιόδους.

Κυρίαρχο έκθεμα αποτελεί το ομοίωμα (διαστάσεων 4 x 4 μ.) της πόλης του Χάνδακα (Ηράκλειο) των μέσων του 17ου αιώνα, εποχή της μεγάλης ακμής της πόλης κατά την Ενετοκρατία. Οι σαράντα φωτεινές δέσμες που σκοπεύουν τα σημαντικότερα μνημεία, ενεργοποιούνται από τους επισκέπτες.

Σε επόμενες αίθουσες του Ιστορικού μουσείου παρουσιάζονται:

- οι Συλλογές Κεραμικών και Γλυπτών
- η πλούσια Νομισματική Συλλογή, στην οποία αποτυπώνονται όλες οι φάσεις της κρητικής οικονομικής ιστορίας από την πρώιμη χριστιανική περίοδο ως και τον 20ο αιώνα
- η Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Συλλογή, όπου ο επισκέπτης παρακολουθεί την εξέλιξη της ζωγραφικής και διαπιστώνει την δυναμική συνύπαρξη του εγχώριου ορθόδοξου πληθυσμού με Βενετούς και Οθωμανούς κατακτητές. Κορυφαία εκθέματα αυτής της ενότητας, είναι οι πίνακες του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, Η

Βάπτιση του Χριστού (1567) και Άποψη του Όρους και της Μονής Σινά (1570). Αποτελούν τα μοναδικά έργα του ζωγράφου που εκτίθενται στην Κρήτη.

Ο Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, πιο γνωστός στους περισσότερους ως El Greco, γεννήθηκε, μεγάλωσε και σπούδασε την τέχνη της αιογραφίας στο Ηράκλειο, την εποχή που η πόλη ήταν το πνευματικό και καλλιτεχνικό κέντρο του νησιού συγκερνώντας την ιταλική αναγέννηση με τη βυζαντινή παράδοση. Ανήσυχο πνεύμα και φιλόδοξος άνθρωπος οδηγείται στην Βενετία, στη Ρώμη και τέλος στην Ισπανία, όπου τον βρίσκει και το τέλος, πάντα συνεχίζοντας να σπουδάζει την τέχνη του. Η πινελιά του είναι πολύ προσωπική και ιδιαίτερη, αποτελεί αμάλγαμα της συλλογής εμπειριών και της έντονης καλλιτεχνικής του προσωπικότητας.

- Η νεότερη και σύγχρονη ιστορία της Κρήτης παρουσιάζεται σε 4 ενότητες:
  1. η Οθωμανική κυριαρχία με έμφαση στη μουσουλμανική παρουσία στη Κρήτη.
  2. η περίοδος του επαναστατικού αναβρασμού κατά τον 19ο αιώνα, που καταλήγει στην Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα.
  3. η περίοδος του Μεσοπολέμου
  4. ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (Ελληνοϊταλικός Πόλεμος, Μάχη της Κρήτης και Εθνική Αντίσταση). Επιχειρείται εδώ η αναπαράσταση του περιβάλλοντος των μαχών και των βομβαρδισμών στην Κρήτη με ηχητικά και οπτικά ντοκουμέντα.
- Ακολουθούν οι αίθουσες Νίκου Καζαντζάκη με το γραφείο και τη βιβλιοθήκη του συγγραφέα από το σπίτι του στην Antibes της Γαλλίας.
- η Εθνογραφική Συλλογή, όπου παρουσιάζεται η ζωή στην Κρήτη στο βάθος του χρόνου (καλλιέργεια της ελιάς και του αμπελιού, καλλιέργεια σταριού, κτηνοτροφία, γέννηση, βάφτιση, γάμος, λαϊκή αρχιτεκτονική, αναπαράσταση εσωτερικού κρητικού χωριάτικου σπιτιού).



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)



(Πηγή: <http://history-museumofheraklion.gr>)

### 3.23 Μουσείο Φυσικής Ιστορίας

Λίγο μετά το Ιστορικό Μουσείο υπάρχει το διατηρητέο βιομηχανικό κτίριο στον κόλπο του Δερματά, που ήταν το πρώτο εργοστάσιο ηλεκτρισμού της πόλης. Το κτίριο ανακαινίστηκε πρόσφατα και φιλοξενεί το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας, που λειτουργεί στα πλαίσια του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Το **Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης** του [Πανεπιστημίου Κρήτης](#) ιδρύθηκε το 1980 και εδρεύει στο [Ηράκλειο Κρήτης](#)<sup>[1]</sup>. Περιλαμβάνει τα τμήματα:

- Ζωολογικό
- Βοτανικό
- Παλαιοντολογικό - Γεωλογικό
- Ορυκτολογικό

Το μουσείο έχει κατά καιρούς αλλάξει χώρους της έκθεσης των συλλογών του. Η πρώτη έκθεση λειτούργησε το 1994 στο ενετικό φρούριο του Κούλε στο [Ηράκλειο](#). Τον Ιούνιο του 1998 η έκθεση μεταφέρθηκε σε κτίριο στην οδό Κνωσού μέχρι το 2005 ενώ σήμερα η έκθεση του μουσείου στεγάζεται στο κτίριο της παλαιάς ηλεκτρικής Ηρακλείου στην λεωφόρο Σοφοκλή Βενιζέλου (Κόλπος Δερματά). Το 2012 βραβεύτηκε από την [Ακαδημία Αθηνών](#) για τη συμβολή στην προώθηση της επιστημονικής γνώσης και ευαισθητοποίησης του κοινού σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος και των οικοσυστημάτων.

Η έκθεση του μουσείου περιλαμβάνει

- Διοράματα όπου προβάλλονται ζώα στο φυσικό τους περιβάλλον
- τον Ερευνητόπο ο οποίος είναι ένας χώρος ειδικά διαμορφωμένος για παιδιά με πλήθος πρωτότυπων και διαδραστικών παιχνιδιών

- τη Σεισμική Τράπεζα (Εγκέλαδος) όπου αναπαριστάνει μια σχολική αίθουσα στην οποία οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να νιώσουν σεισμούς μέχρι και 6 [Ρίχτερ](#)
- Απολιθώματα
- το Ζωντανό Μουσείο όπου οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να παρατηρήσουν ζωντανές [οχιές](#), [βαράνους](#), [βατράχια](#), [χαμαιλέοντες](#) και άλλα μικρά ζώα.
- και το [Δεινοθήριο](#), ένα ομοίωμα του τρίτου μεγαλύτερου θηλαστικού που έχει βρεθεί στο κόσμο (4,5μ ύψος και 6,5μ μήκος).



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

### 3.24 Ο Ναός Πέτρου και Παύλου

Προχωρώντας στην παραλιακή λεωφόρο προς τα δυτικά, θα δείτε στο αριστερό σας χέρι τον αναστυλωμένο Ναό του Πέτρου και Παύλου, της μοναστηριακής βασιλικής του τάγματος των Δομινικανών. Επί Ενετοκρατίας, όταν χτίστηκε (13ος), ήταν από τους πιο σημαντικούς ναούς της πόλης.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Αυτός που υπάρχει σήμερα ανήκει στο δεύτερο ναό που χτίστηκε στη θέση του αρχικού, μετά την κατάρρευσή του από σεισμό το 1508. Επί Τουρκοκρατίας, είχε μετατραπεί σε μουσουλμανικό τέμενος, το τζαμί του Σουλτάνου Ιμπραήμ. Ειδικά το βράδυ, όταν τα φώτα του Δήμου φωτίζουν το ναό, το θέαμα σε κερδίζει.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

### 3.25 Κρήνη Σαγκρέντο

Η κρήνη κτίστηκε από το Δούκα της Κρήτης Τζιοβάνι Σαγκρέντο, μεταξύ 1602-1604, για να εξυπηρετεί τις ανάγκες των ευγενών που συγκεντρώνονταν στη Λότζια. Αρχικά βρισκόταν στη δυτική πλευρά του Αγίου Τίτου προς την αποθήκη όπλων (Armeria), πίσω από τη Λότζια. Η κρήνη έφερε ανάγλυφη παράσταση που απεικόνιζε μια γυναικεία μορφή ανάμεσα σε δυο κίονες, που κρατούσε στο δεξί της χέρι ρόπαλο και στο αριστερό μια ασπίδα. Σύμφωνα με τον Τζερόλα, η μορφή αυτή συμβόλιζε την Κρήτη. Ήταν διακοσμημένη με μια παράσταση του Ευαγγελισμού, που αρχικά αποτελούσε τμήμα σαρκοφάγου, που ενσωματώθηκε στη συνέχεια στην κρήνη. Κατά την αναστήλωση της Λότζια το ανάγλυφο της κρήνης, το μοναδικό σωζόμενο τμήμα, εντοιχίστηκε στο βόρειο τοίχο της.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)



### 3.26 Πάρκο Γεωργιάδη

Το πάρκο βρίσκεται ανάμεσα στη λεωφόρο Δημοκρατίας και την πλατεία Ελευθερίας, στο χώρο της επιχωματωμένης ενετικής τάφρου. Πήρε το όνομά του από τον δήμαρχο Μηνά Γεωργιάδη, που εκτελέστηκε από τους Γερμανούς στις 3 Ιουνίου 1942, και την προτομή του θα συναντήσετε στο κεντρικό μονοπάτι του πάρκου. Με το αναψυκτήριο, την αγορά των βιοκαλλιεργητών που γίνεται 3 φορές τη βδομάδα, τα πολλά πουλιά που βρίσκουν καταφύγιο στο πυκνό φύλλωμα των δέντρων αλλά και τα διάφορα καλλιτεχνικά δρώμενα που φιλοξενούνται κυρίως το καλοκαίρι, το πάρκο είναι μια μικρή οάση στο κέντρο της πόλης. Ακόμη κι αν μεγάλα τμήματά του παραμένουν σχετικά απεριποίητα, ακόμη κι αν ο φωτισμός το βράδυ είναι ανεπαρκής και η παιδική χαρά κάπως παλιά.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Πριν λίγα χρόνια, το πάρκο ήταν απλά ένα πέρασμα για τους κατοίκους της πόλης, μια σύντομη «πράσινη» διαδρομή δίπλα στο κέντρο. Μετά τα πράγματα άλλαξαν. Λειτουργήσε το αναψυκτήριο, διάφορα μικρά και μεγάλα φεστιβάλ επέλεξαν να φιλοξενηθούν εδώ, καθιερώθηκε η υπαίθρια αγορά των βιοκαλλιεργητών και το πάρκο ξαφνικά απέκτησε ζωή. Για την ακρίβεια απέκτησε ένα φανατικό κοινό από άτομα όλων των ηλικιών που έρχονται εδώ για να πιούν καφέ, ή μια κρύα μπύρα τις ζεστές μέρες του καλοκαιριού, να συμμετάσχουν σε δωρεάν συναυλίες και άλλα καλλιτεχνικά δρώμενα ή απλώς να ξαπλώσουν στο γρασίδι. Σε αυτή τη συγκυρία, ο Δήμος Ηρακλείου φιλοδοξώντας να φτιάξει υπόγειο σταθμό αυτοκινήτων στην πλατεία Ελευθερίας, σχεδίαζε να καταστρέψει μεγάλο μέρος του πάρκου. Σύμφωνα με τη μελέτη, σχεδόν το 1/3 του πάρκου θα έπρεπε να ξηλωθεί, να κοπούν όλα τα φυτά και να ξεριζωθεί μεγάλο μέρος των δέντρων. Σε ό,τι απέμενε από το πάρκο θα στριμώχνονταν τόσες χρήσεις που δεν θα έμνε ελεύθερος χώρος πια. Μεταξύ άλλων, η μελέτη προέβλεπε ένα «κλουβί για πουλιά» και παιχνίδια στην παιδική χαρά. Σε μια πόλη, όπου οι ελεύθεροι δημόσιοι χώροι δεν αφθονούν, οι πολίτες αντέδρασαν έντονα, έφτιαξαν ομάδες προστασίας του πάρκου, συγκέντρωσαν υπογραφές, το θέμα απέκτησε δημοσιότητα και κάπως έτσι τα πλάνα μετατροπής του

πάρκου σε πάρκινγκ έχουν παγώσει. Ευχόμαστε στο εξής ό,τι παρεμβάσεις γίνουν να είναι μόνο για τη βελτίωση και επέκταση του πάρκου.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

### 3.27 Παγκρήτιο Στάδιο

Η παραλιακή λεωφόρος συνεχίζει προς τα δυτικά και φτάνει μέχρι το Παγκρήτιο Ολυμπιακό Στάδιο, χωρητικότητας 28.000 θεατών που χτίστηκε για τους Ολυμπιακούς του 2004. Πέρα από αθλητικές διοργανώσεις φιλοξενεί συναυλίες καλλιτεχνών τους καλοκαιρινούς μήνες.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

### 3.28 Ενετικά Τείχη

Σημαντικό μνημείο για το Ηράκλειο είναι τα βενετσιάνικα τείχη, που αποτελούν το μεγαλύτερο οχυρωματικό έργο της Μεσογείου και ίσως το καλύτερα συντηρημένο. Είναι από τα πιο σημαντικά κτίσματα που έμειναν στην πόλη, από την περίοδο της Ενετοκρατίας. Όλα ξεκίνησαν το 1462. Ο καλύτερος μηχανικός της Βενετίας, ο Michele Sanmicheli, έκανε τα σχέδια και με πάνω από 100 χρόνια δουλειάς από τους Κρητικούς, χτίστηκε το επιβλητικό αυτό τείχος, μήκους 3 χλμ. με τις 4 πύλες και τους 7 προμαχώνες. Υπήρχαν επίσης οχυρά, στοές, πυριτιδαποθήκες και η απαραίτητη τάφρος.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Οι επιθέσεις που δέχθηκε ήταν πολλές, με μεγαλύτερη αυτή των 21 ετών, που έληξε μόνο με το χρυσάφι των Τούρκων (1648-1669). Τα τείχη δεν έπεσαν ποτέ, ούτε έχουν σημάδια απ' τους αιματηρούς πολέμους. Η διακίνηση ανθρώπων, στρατιωτών, προϊόντων, από και προς την πόλη, γινόταν μέσα από τις πύλες, στις προσόψεις των οποίων (όσων τουλάχιστον έχουν σωθεί) μπορείτε να θαυμάσετε δείγματα της αναγεννησιακής αρχιτεκτονικής. Κατά μήκος των τειχών συχνά θα δείτε το φτερωτό λιοντάρι, σήμα κατατεθέν του Αγίου Μάρκου, αλλά και οικόσημα, θυρεούς και άλλα εμβλήματα Βενετών ευγενών και αξιωματούχων.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Τα τείχη αυτά περικλείουν όλη την παλιά πόλη του Ηρακλείου, ή τουλάχιστον ό,τι έχει απομείνει από αυτή, δηλαδή το σημερινό κέντρο της πόλης μέχρι την παραλία και το μεγαλύτερο μέρος τους είναι προσβάσιμο. Μπορείτε να περπατήσετε πάνω τους, ατενίζοντας τη θέα στην πόλη, την τάφρο και τους προμαχώνες από ψηλά. Είναι η πιο όμορφη βόλτα γύρω από το Ηράκλειο, με μοναδική θέα, πράσινο και παγκάκια για ξεκούραση. Θα βρείτε πολλούς ντόπιους να κάνουν ποδήλατο, τζόκινγκ, ή να βγάζουν τα σκυλιά τους βόλτα.



(Πηγή:

<http://history-pages.blogspot.gr/>)

Τα τελευταία χρόνια αρκετές πύλες και στοές ανακαινίστηκαν και έχουν μετατραπεί σε εκθεσιακούς χώρους, μουσεία, χώρους εκδηλώσεων και μάλιστα στην **Πύλη Βηθλεέμ** λειτουργεί θερινός κινηματογράφος κατά τους μήνες του καλοκαιριού.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Σύμφωνα με το νομο ΠΔ 8-6-1931 - ΦΕΚ 159/Α/13-6-1931

Κηρύσσονται ιστορικά διατηρητέα μνημεία τα ενετικά τείχη της πόλεως του Ηρακλείου Κρήτης μετά του κτιρίου της Ενετικής Λέσχης.

### 3.29 Πύλες

Ο περίβολος των τοίχων έχει σχήμα τριγώνου, με βάση τη θάλασσα και διέθετε 4 κύριες πύλες, που βρίσκονταν στα 4 σημεία του ορίζοντα. Οι 3 χερσαίες πύλες του Αγίου Γεωργίου, του Ιησού και του Παντοκράτορα έκλειναν από έξω κι από μέσα με βαριές και στέρεες πόρτες κάθε βράδυ την ώρα της δύσης του ηλίου κι άνοιγαν το πρωί με την ανατολή. Όσοι δεν προλάβαιναν να μπουν μέσα διανυκτέρευαν σε ειδικά θολωτά κτίρια, γι' αυτό το σκοπό. Οι πύλες, στην εξωτερική τους πλευρά, προστατεύονταν από ημικυκλικές προεξοχές που λέγονταν *Orecchione* (μεγάλα αυτιά).



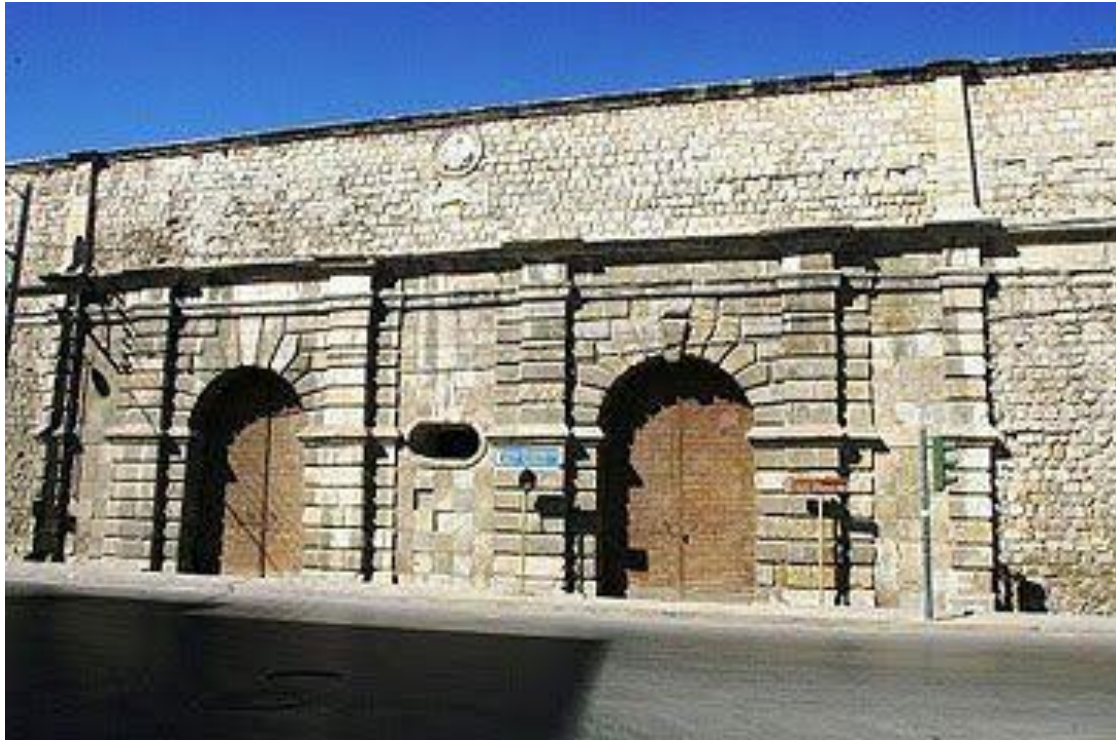
(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Στη βόρεια μεριά, στο τέρμα της σημερινής οδού 25ης Αυγούστου, υπήρχε η **Πύλη του Μόλου**, με την οποία επικοινωνούσε η πόλη με το λιμάνι. Εδώ γράφτηκε ο πρόλογος και ο επίλογος της Τουρκικής κατάκτησης του νησιού τον Σεπτέμβριο του 1669 και τον Αύγουστο του 1898, αντίστοιχα.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Στη δυτική πλευρά, στο τέλος της πλατειάς Στράτα (Strata Larga) της σημερινής οδού Καλοκαιρινού, είχε κατασκευαστεί η **Πύλη του Παντοκράτορα** (Panigra), η σημερινή Χανιώπορτα, που είχε (και έχει) στο πάνω μέρος της την προτομή του Παντοκράτορα με τη λέξη Ομπιροτens (παντοκράτωρ). Από εδώ επικοινωνούσε η πόλη με τη Δυτική Κρήτη.

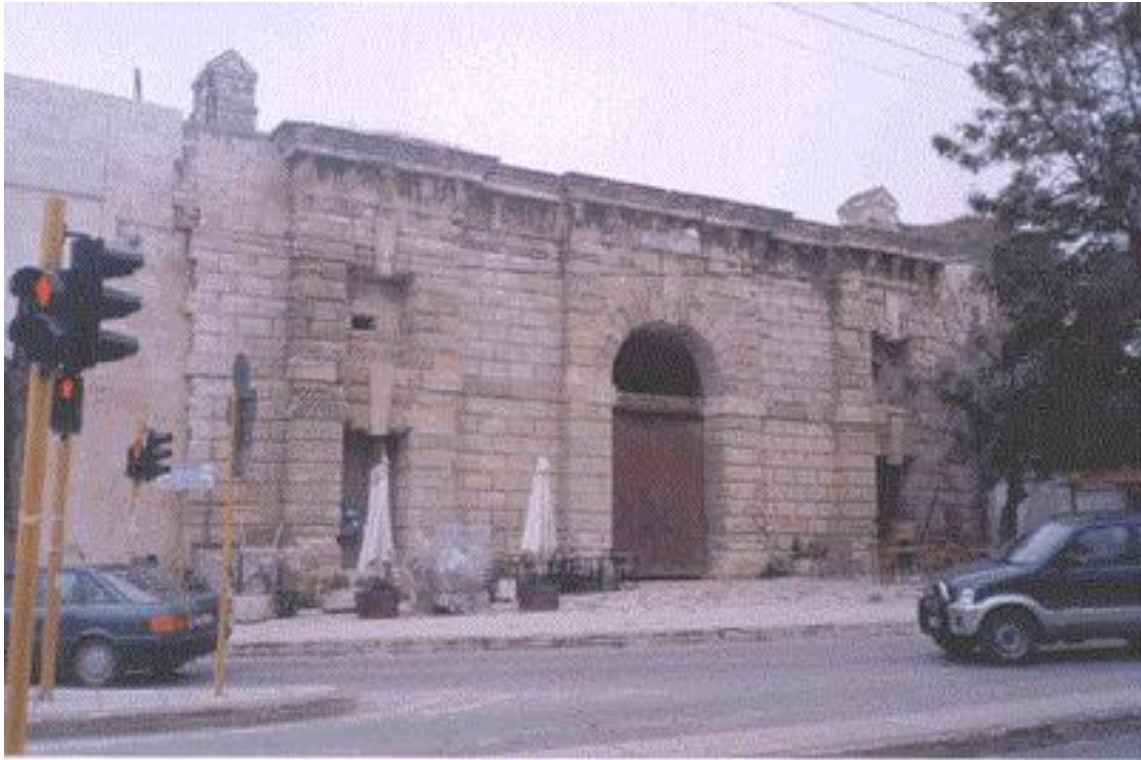


(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Στην ανατολική πλευρά, εκεί που σήμερα βρίσκεται το άγαλμα του Ελευθερίου Βενιζέλου, στην Πλατεία Ελευθερίας, βρίσκονταν η **Πύλη του Αγίου Γεωργίου** ή Λαζαρέτο, με την οποία η πόλη επικοινωνούσε με την ανατολική Κρήτη και το λοιμοκαθακτήριο (λαζαρέτο).

Στη νότια πλευρά είχε κατασκευαστεί από το 1587 η **Πύλη του Ιησού** ή Καινούργια Πόρτα. Η πύλη αυτή άνοιγε την πόλη προς τις νότιες επαρχίες του νομού. Από εδώ έμπαινε στο Ηράκλειο ο αγωγός που τροφοδοτούσε με νερό την πόλη. Η πύλη διατηρείται σε καλή κατάσταση. Η πρόσοψή της προς την πόλη έχει θριγκό από τρίγλυφα και μετώπες με ανάγλυφα τρόπαια, βουκράνες αι λέοντες. Η εξωτερική πρόσοψή της έχει τοξωτή πύλη και πάνω από αυτήν έχει εντοιχισμένα 4 οικόσημα κι ένα γοθτικό μονόγραμμα.





(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Εκτός από αυτές τις 4 κύριες πύλες, υπήρχαν ακόμα 3 πύλες για στρατιωτικούς σκοπούς, που διευκόλυναν την επικοινωνία της πόλης με την θάλασσα. Η μια, στα ΒΔ, ήταν η **Πύλη του Άγιου Ανδρέα**, που πήρε το όνομα της από τον ομώνυμο προμαχώνα, που ήταν και το ασθενέστερο σημείο της άμυνας των τειχών και από όπου έγινε η είσοδος των Τούρκων

στην πόλη το 1669.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Η δεύτερη στα ΒΑ ονομαζόταν **Πύλη της Αμμουδιάς** (ή Sabionera), γιατί οδηγούσε στην παραλία που ήταν ανατολικά της πόλης.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Η τρίτη είναι η **Πύλη του Δερματά**, στον ομώνυμο κόλπο (που βρίσκεται δίπλα στο μουσείο Φυσικής Ιστορίας), η οποία άνοιξε προς τη θάλασσα. Η τελευταία είχε κατασκευαστεί ως διέξοδος σε περίπτωση αποκλεισμού του στομίου του Ενετικού λιμανιού. Εδώ αποβιβάστηκαν το Νοέμβριο του 1668, οι Γάλλοι εθελοντές του Κόμη De La Feuillades, που όμως κανονιοβολήθηκαν από τους Τούρκους, από τις εκβολές του Γιόφυρου ποταμού. Η πύλη αυτή υπάρχει και σήμερα, δίπλα στο νέο δημοτικό πάρκινγκ, απέναντι από το Μποδοσάκειο Σχολείο.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

### 3.30 Προμαχώνες

Το χερσαίο τείχος είχε ενισχυθεί με 7 προμαχώνες. Οι προμαχώνες αντικατέστησαν τους ογκώδεις στρογγυλούς και πολυγωνικούς πύργους των τειχών, μετά την ανακάλυψη της πυρίτιδας, και προορίζονταν να εξυπηρετήσουν τη χρήση των νέων αυτών όπλων, που δεν μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν με ευχέρεια στα ογκώδη κτίσματα των παλιών οχυρωματικών συστημάτων. Ο προμαχώνας ήταν μια συμπαγής πλατφόρμα, που προεξείχε από τα τείχη, για να μπορέσει να προσβάλει σε μεγαλύτερη έκταση και να υποστηρίξει αποτελεσματικά τα παρακείμενα μέρη της οχύρωσης. Στις γωνίες του πολυγωνικού οχυρωματικού περιβόλου κατασκευάζονταν συνήθως πενταγωνικοί προμαχώνες. Οι προμαχώνες ήταν τοποθετημένοι πάνω στα τείχη ως εξής:



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Στη ΒΑ γωνία, απέναντι από το ξενοδοχείο Ατλαντίς, υπήρχε ο **Προμαχώνας της Άμμου** (ή Sabionera), με τον επιπρομαχώνα Zane, προς τη δυτική πλευρά του, σε ψηλότερο επίπεδο. Ο προμαχώνας στην αρχή ονομάστηκε μικρός Μαρτινέγκο, προς τιμή του Gerolano Martinengo. Αργότερα επικράτησε να λέγεται Sabionera. Είναι ένας από τους 2 ακραίους προμαχώνες της οχύρωσης και έχει ανασκευαστεί κατά ένα μεγάλο μέρος από τους Τούρκους. Είχε ένα μόνο ημικυκλικό τμήμα και μια χαμηλή πλατεία στη νότια πλευρά, ενώ ΒΔ είχε κατασκευαστεί κάθετα. Σήμερα στον προμαχώνα υπάρχει το Γυμνάσιο Εμπορική.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Στη ΝΑ γωνία (στο σημερινό Καπετανάκειο) ήταν ο Προμαχώνας Βιττούρι, με τον ομώνυμο επιπρομαχώνα, ανάμεσα στον Προμαχώνα Ιησού κι αυτόν του Sabionera απέναντι από το λόφο της ανάληψης. Μαζί με τον Προμαχώνα Μαρτινέγκο ήταν οι πιο ισχυροί χερσαίοι προμαχώνες της πόλης. Το ανατολικό μέτωπο εκτεινόταν προς τη σημερινή πλατεία Ελευθερίας και αποτελείτο από ημικυκλικό τμήμα χωρίς χαμηλή πλατεία, ενώ το ΝΔ κατέληγε σε χαμηλή πλατεία, σε μήκος 160 βημάτων, απόσταση που τον έκανε ευάλωτο. Ο προμαχώνας στην αρχή ονομάστηκε Γωνιά Καλλέργη, έπειτα του Αγίου Ελευθερίου (από τη μικρή παλιά εκκλησία που ήταν κοντά) και τέλος επικράτησε να λέγεται Βιττούρι. Σήμερα το ανατολικό μέτωπο του προμαχώνα βρίσκεται κάτω από τις επιχωματώσεις με τις οποίες σχηματίστηκε το επίπεδο στο οποίο διαμορφώθηκε η λεωφόρος Δημοκρατίας και το πάρκο Γεωργιάδη. Το δυτικό του μέτωπο σώζεται ολόκληρο.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Στην Πύλη του Ιησού (δίπλα στην Καινούργια πόρτα) είχε κτιστεί ο **Προμαχώνας του Ιησού**, πάνω στον οποίον βρίσκεται η περιοχή Βίγλα. Ο προμαχώνας πήρε το όνομά του από τη μικρή εκκλησία του Ιησού Χριστού που βρισκόταν κοντά στην εξωτερική πλευρά του. Έχει δύο ημικυκλικά τμήματα και δυο χαμηλές πλατείες με κανονιοθυρίδες. Στην πλατεία της βρίσκεται το κηποθέατρο Μάνος Χατζιδάκις, όπου γίνονται θεατρικές και μουσικές εκδηλώσεις. Από το εσωτερικό της πόλης προς τις χαμηλές πλατείες οδηγούσαν δύο θολοσκεπείς στρατιωτικές πύλες. Από την εξωτερική πλευρά του τείχους διατηρούνται οι δυο πόρτες, που μέσα από στοές, κάτω από το τείχος, οδηγούσαν στην Piazza Massa του προμαχώνα. Στους χάρτες αναφέρονται ως Ritarate, ενώ οι Τούρκοι τις ονόμαζαν Μακάσια. Στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο χρησιμοποιήθηκαν σαν αντιαεροπορικά καταφύγια. Απέναντι από τον προμαχώνα, στη θέση του Πυροσβεστίου, ήταν κατά την Ενετοκρατία οι στρατώνες, όπου έμεναν οι στρατιώτες του τομέα αυτού των τειχών.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Ο **Προμαχώνας Μαρτινέγκο**, ο σπουδαιότερος και ψηλότερος προμαχώνας του μεγάλου Κάστρου, βρισκόταν στο κέντρο της χερσαίας ζώνης των τειχών, στην κορυφή του τριγώνου του περιβόλου. Δεσπόζει και σήμερα, σ' όλη την περιοχή, σαν τεχνητή ακρόπολη, απ' όπου μπορεί να δει κανείς πανοραμικά, όχι μόνο την παλιά πόλη, αλλά και όλη τη γύρω περιοχή. Βρίσκεται στο νοτιότερο σημείο του οχυρού περοβόλου. Πήρε το όνομά του από τον Gabriele Tadini Martinengo. Ο προμαχώνας έχει συμμετρική διάταξη, με ίσες τις πλευρές των μετώπων του, δυο ημικυκλικά τμήματα και δυο χαμηλές πλατείες (ανατολικά και δυτικά), προς τις οποίες οδηγούσαν, σύμφωνα με τη σχεδίαση του Giulio Savorgnan, θαλαμοσκεπείς πύλες. Λόγω δυσκολιών επιμηκύνθηκε μόνο η μια πύλη, αυτή που οδηγούσε στην ανατολική πλατεία. Για να εξασφαλιστεί η σύνδεση της δυτικής πλατείας με το ισόπεδο του προμαχώνα, κατασκευάστηκε στη δυτικά πλευρά της ένα κεκλιμένο επίπεδο. Η αντίστοιχη πύλη δεν ολοκληρώθηκε ποτέ κι από τότε χρησιμοποιήθηκε ως αποθηκευτικός χώρος.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Απέναντι από το νοσοκομείο Πανάνειο, στο Κομμένο Μπεντένι, βρίσκεται ο **Προμαχώνας της Βηθλεέμ**, που πήρε το όνομά του από τη μικρή εκκλησία της Παναγίας της Βηθλεέμ που βρισκόταν κοντά. Έχει τα δύο χαρακτηριστικά και των άλλων προμαχώνων του Χάνδακα (δύο ημικυκλικά τμήματα, δύο χαμηλές πλατείες, στις οποίες οδηγούν δύο θολοσκεπείς πύλες). Στις χαμηλές υπάρχουν κανονιοθυρίδες και στοές εξόδου προς την τάφρο.





(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Δίπλα στην Πύλη του Παντοκράτορα (Χανιόπορτα) υπήρχε ο **Προμαχώνας του Παντοκράτορα**, που στην αρχή λεγόταν Προμαχώνας του Αγίου Αντωνίου, από την ομώνυμη εκκλησία που βρισκόταν στην εξωτερική πλευρά της οχύρωσης. Μετά το 1562, επικράτησε να λέγεται Προμαχώνας του Παντοκράτορα από τη μικρή ομώνυμη εκκλησία που βρισκόταν κοντά στο εσωτερικό της οχύρωσης. Η πύλη προς την ανατολική χαμηλή πλατεία είχε την ιδιομορφία να αποτελεί το ένα σκέλος της πύλης Παντοκράτορα. Στα χρόνια που ακολούθησαν επικράτησε η ονομασία Χανιόπορτα, λόγω της εξόδου των κατοίκων προς τα Χανιά.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

Στη ΒΔ γωνία του τείχους, υπήρχε ο **Προμαχώνας του Αγίου Ανδρέα**, ο πιο μικρός του Χάνδακα, που στην αρχή ονομάστηκε Προμαχώνας του Αγίου Πνεύματος, από την ομώνυμη μικρή εκκλησία που βρισκόταν στην εξωτερική πλευρά της οχύρωσης. Το 17ο αιώνα επικράτησε να λέγεται Προμαχώνας του Αγίου Ανδρέα, από την εκκλησία που βρισκόταν στο εσωτερικό της οχύρωσης. Ο προμαχώνας είχε ένα μόνο ημικυκλικό τμήμα και μια χαμηλή πλατεία. Η βόρεια πλευρά του ήταν ευθύγραμμη και σ' αυτήν υπήρχε η πύλη του Αγίου Ανδρέα. Ο προμαχώνας που βρίσκεται μεταξύ της σημερινής παραλιακής λεωφόρου και της λεωφόρου Εθνάρχου Μακαρίου, είναι θεμελιωμένος πάνω σε σκληρό βράχο και έχει ύψος 30 πόδια.



(Πηγή: <http://history-pages.blogspot.gr/>)

## Κεφάλαιο 4ο

### 4. Πολεοδομικός Σχεδιασμός στην περιοχή του Π.Σ. Ηρακλείου

Η πρώτη προσπάθεια για ρύθμιση πολεοδομικών θεμάτων στην περιοχή του Ηρακλείου πραγματοποιείται τον Απρίλιο του 1901, όταν δημοσιεύεται ο νομός 332 «Περί σχεδίου πόλεων , κωμοπόλεων και χωρίων» στην Επίσημη Εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας. Με το νόμο αυτό καθορίζονται οι βασικές αρχές οργάνωσης και ανάπτυξης των πόλεων , ο τρόπος έκδοσης των οικοδομικών αδειών και ο τρόπος κατασκευής των κτηρίων. Όμως στις 2 Αύγουστου του ίδιου έτους δημοσιεύεται ο νομός 395 «Περί του σχεδίου της πόλεως Ηρακλείου», σύμφωνα με τον οποίο «Η εφαρμογή του εκπονούντος σχεδίου της πόλεως του Ηρακλείου αναβάλλεται επ' άοριστον δια τας νυν υφιστάμενας οικοδομάς» αλλά στην συνέχεια συμπληρώνει την πρόταση « Δια τας θεμελίων οικοδομάς θα εφαρμόζεται το νέον σχέδιο εφόσον τούτο δυνατόν..», γεγονός που καθιστά το νόμο σχεδόν ανενεργό. Παράλληλα επιβάλλεται η εφαρμογή του ρυμοτομικού σχεδίου του μηχανικού Πρωτοπαπαδακη, το οποίο είχε συνταθεί κατά την περίοδο της Αγγλικής κατοχής σε συγκεκριμένες περιοχές.

Η Κρητική Πολιτεία με τις σχετικές δράσεις που αναλαμβάνει , κατορθώνει να ανανεώσει και να επιτύχει την ανάπτυξη του «αστικού περιβάλλοντος». Κατασκευάζονται σημαντικά δημόσια έργα για τον καλλωπισμό του κέντρου και τον εκσυγχρονισμό της πόλης και εκτελούνται έργα υποδομής πρωτόγνωρα για την πόλη. Η εξέλιξη και η πρόοδος όμως, είχε ως συνέπεια την καταστροφή ενετικών μνημείων για την επέκταση των δραστηριοτήτων του λιμανιού και τη διάνοιξη της παραλιακής λεωφόρου. Εν τω μεταξύ το πρόβλημα του χώρου της πόλης εντός των τειχών είναι οξύ. Προκειμένου να χρησιμοποιηθούν οι άμαξες (το μεταφορικό μέσο της εποχής) ανοίγονται δυο ρήγματα στα τείχη. Η εξέλιξη αυτή θα σηματοδέψει οριστικά την μετέπειτα «αύξηση» της πόλης που θα πραγματοποιηθεί κυρίως πάνω στον άξονα ανατολής-δύσης . Έπειτα από μερικά χρόνια δυο νέα ρήγματα θα συμπληρώσουν την έξοδο προς τη δύση και το νότο, που καθορίζουν μέχρι σήμερα τον πολεοδομικό ιστό. Με το άνοιγμα αυτό της πόλης αναπτύσσονται καινούργιες συνοικίες στα άδεια οικόπεδα γύρω από τα τείχη ακολουθώντας τους παλιούς όρους δόμησης (στενά δρομάκια και χαμηλά σπίτια).

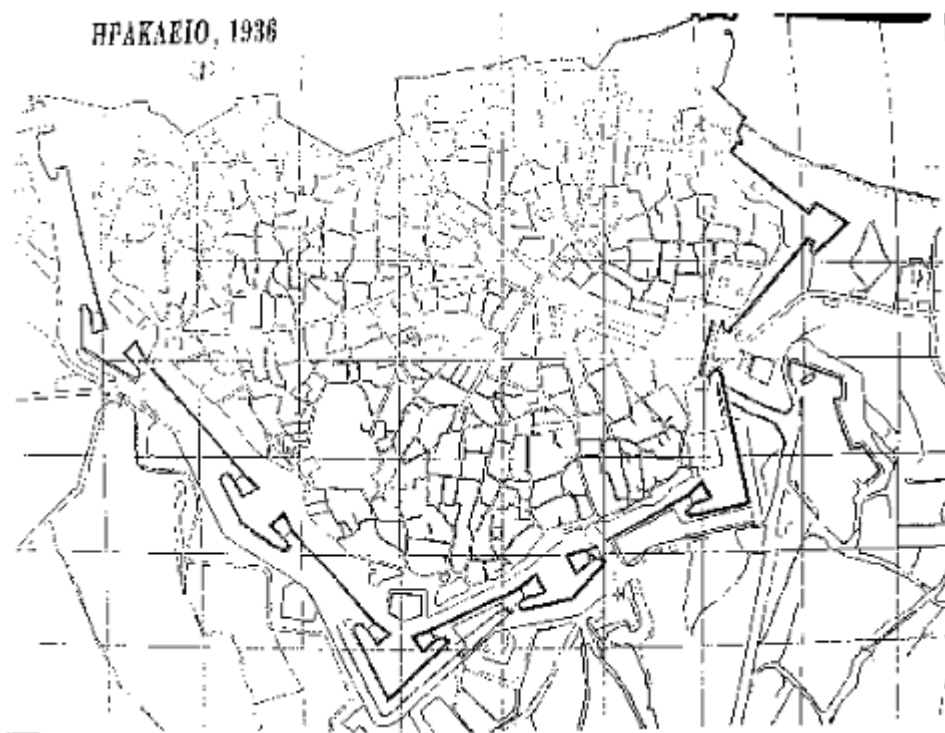
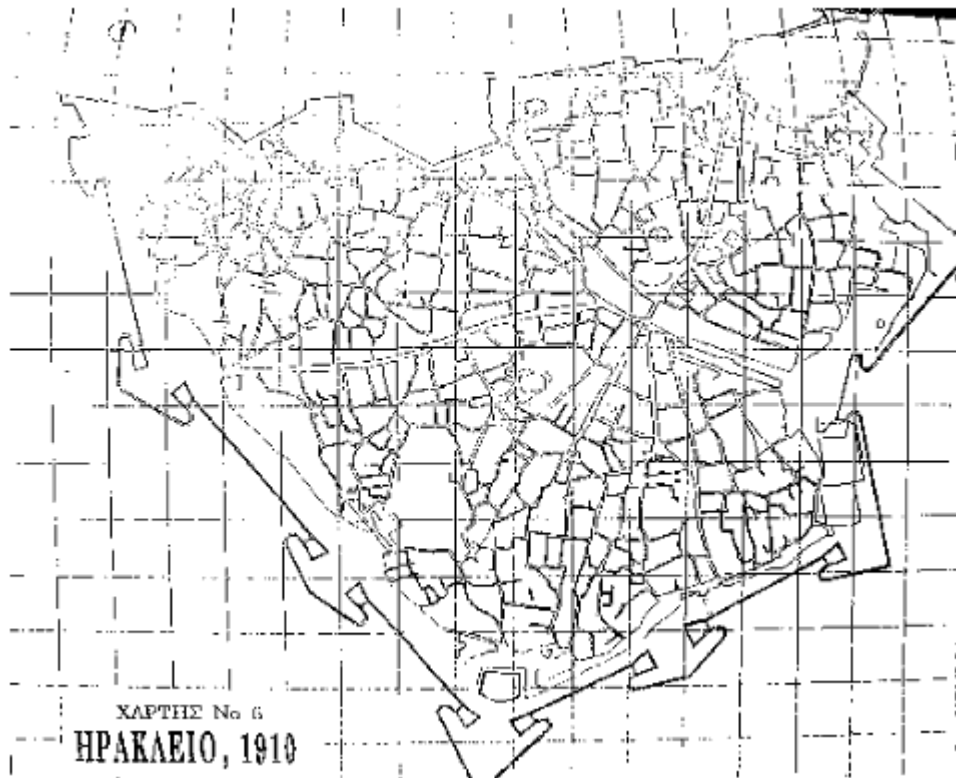
Ο πληθυσμός ,που κατά την Ένωση, στα 1913, ήταν 25.000 κάτοικοι, θα αυξηθεί το 1928, μετά την εγκατάσταση των προσφύγων, σε 40.000 κατοίκους. Οι νέοι κάτοικοι εγκαθίστανται σε θέσεις αστικής αποκατάστασης γύρω από την παλιά πόλη, όπου δημιουργούνται νέα προάστια: οι Πατελλες . το Ατσαλενιο, τα νεα Βρύουλα κ.α.α όμως η επίσημη διανομή των ιδιοκτησιών τους έγινε 10 χρόνια αργότερα. Ας σημειωθεί πάντως ότι

ολόκληρη η περιοχή έξω από τα τείχη ,μαζί με όλες τις επεκτάσεις που γίνονται σήμερα, υπήρξε ζώνη αγροτικής και αστικής αποκατάστασης.

#### **4.1 Το ρυμοτομικό σχέδιο του 1936**

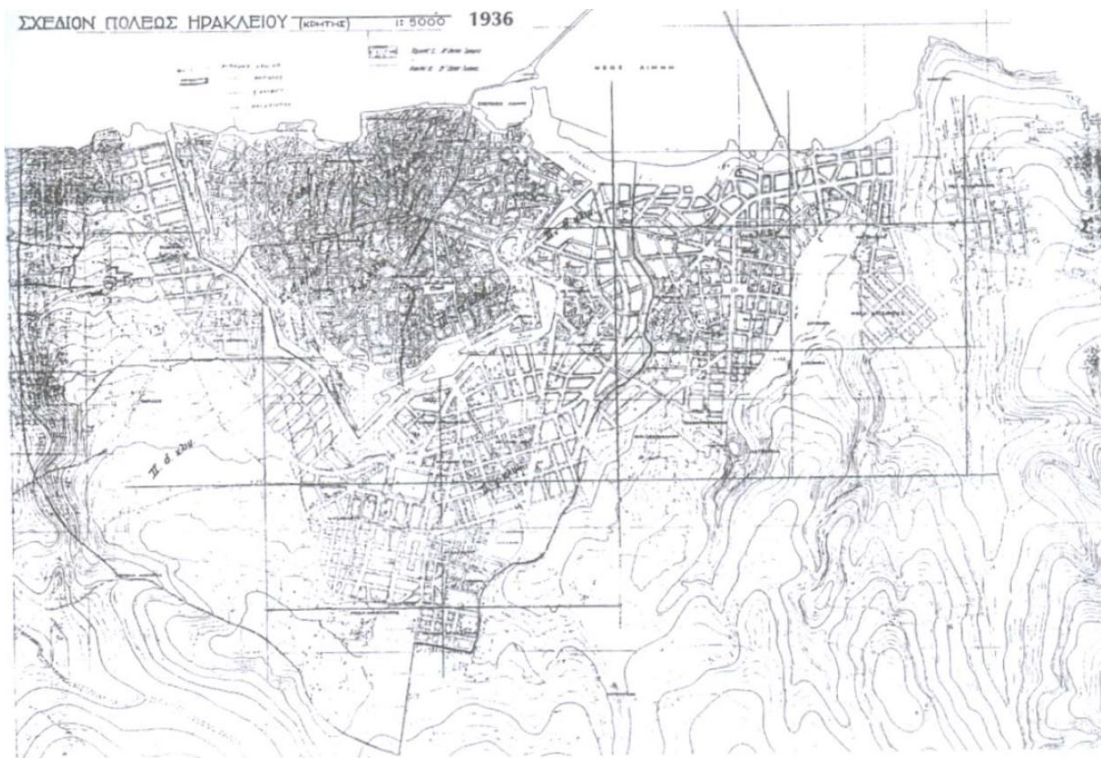
Η πρώτη εφαρμογή σχεδίου πόλης στο Ηράκλειο λαμβάνει χώρα το 1936 και για τη σύνταξη του χρησιμοποιούνται στοιχεία από το σχέδιο του 1901. Το σχέδιο είναι ρυμοτομικό. Οι βασικές κατευθύνσεις του είναι οι εξής:

- Η αύξηση της χωρητικότητας της εντός των τειχών πόλης μέσα στον όποια πρέπει να πιεστούν να χωρέσουν όλες οι κεντρικές λειτουργίες
- Τα ήδη υπάρχοντα οικοδομικά τετράγωνα ανασχεδιάζονται για να είναι δυνατή η διέλευση αυτοκίνητου . Οικοπεδοποιούνται περιοχές στην περιφέρεια των τειχών που αποτελούσαν τμήματα αντιστήριξης του φρουριακού συγκροτήματος
- Τα όρια της πόλης επεκτείνονται γύρω από τα τείχη. Έτσι οικοπεδοποιούνται περιοχές αμέσως μετά την τάφρο.
- Η χάραξη λεωφόρων εντός και εκτός των τειχών. Βάση του σχεδίου γίνεται διάνοιξη του περιφερειακού ρων Τειχών (Πλαστηρα), ο παράλληλος δρόμος και ακτινωτά λεωφόροι που οδηγούν στις πύλες της πόλης.
- Βάση του σχεδίου, το κέντρο της πόλης ισχυροποιείται με κεντρικές λειτουργίες(εμπόριο, διοίκηση)



(Πηγή: Πολεοδομία Ηρακλείου)

Το σχέδιο εφαρμόζεται εντός των τειχών κυρίως μετά τον πόλεμο (αφού οι βομβαρδισμοί είχαν καταστρέψει το 30% των οικοδομών). Έτσι οι πολυκατοικίες αντικαθιστούν σε κάποιο βαθμό παλαιότερα κτίσματα, αλλοιώνοντας το χαρακτήρα της πόλης. Εντός των τειχών τεμαχίζονται τα μεγάλα οικοδομικά τετράγωνα, εκτός των τειχών το σχέδιο «αγνοεί» τους προσφυγικούς οικισμούς που είχαν ήδη αναπτυχθεί. Σχεδιάζει πάνω σε αυτούς μεγαλοπρεπείς δρόμους, χωρίς να προτείνει λύση στο πρόβλημα. Τα σχέδια αυτά δεν υλοποιήθηκαν σε αυτές τις εκτός των τειχών περιοχές, ενώ στις αδόμητες εκτάσεις εφαρμόζονται αποσπασματικά.



(Πηγή: Πολεοδομία Ηρακλείου)

Το ρυμοτομικό σχέδιο του 1936. Εφαρμόζεται εντός των τειχών κυρίως μετά τον πόλεμο. Οι πρώτες πολυκατοικίες αντικαθιστούν παλαιότερα κτίσματα, αλλοιώνοντας το χαρακτήρα της πόλης. Το εκτός τειχών σχέδιο «αγνοεί» τους προσφυγικούς οικισμούς που είχαν ήδη αναπτυχθεί, χωρίς να προτείνει λύση στο πρόβλημα.

(Πηγή :Πανταζής Α. – Κυριοπούλου Π.και συνεργάτες Ο.Ε., Δημήκας Α. – Δούμας Δ. Ο.Ε., Αδαμογιάννης Ε.Παπάνης και συνεργάτες Ε.Ε., Ανδρεαδάκης –Μπάκα Α., Γεωτόπος Ε.Π.Ε., «Πολεοδομική Μελέτη για την Ανάπλαση της Παλιάς Πόλης του Ηρακλείου» Αθήνα 1999)

Το 1936 εγκαινιάζεται το αεροδρόμιο του Ηρακλείου, που θα αλλάξει το ρόλο της πόλης τουλάχιστον μέχρι τον πόλεμο, όπου η επικοινωνία της με την Ευρώπη διακόπτεται.



Φωτογραφία της περιοχής καλοκαιρινού έπειτα από τους βομβαρδισμούς τοθ 1941 (Πηγή: Τζομπανάκη Χρυσούλα(1996): Χάνδακας, η Πόλη και τα Τείχη, Εταιρεία κρητικών Ιστορικών Σπουδών, Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη, Ηράκλειο.)

## 4.2 Μεταπολεμική περίοδος

Η δεκαετία του 1950 είναι περίοδος ανασυγκρότησης για την πόλη. Εκτός από την αποκατάσταση των βλαβών του πολέμου, βελτιώνονται οι τεχνικές υποδομές, ευπρεπίζεται η πολιτεία, που στηριζόμενη κυρίως στα αγροτικά εισοδήματα, αρχίζει σιγά-σιγά να συνέρχεται. Κατασκευάζονται η νέα λαχαναγορά, το πάρκο Θεοτοκοπούλου, εκπαιδευτήρια, γήπεδα και ιδρύεται από τον Ανδρέα Καλοκαιρινό το Ιστορικό Μουσείο Κρήτης.

Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο οι στεγαστικές ανάγκες του Ηρακλείου πολλαπλασιάζονται , λόγω της εσωτερικής μετανάστευσης και του κύματος αστυφιλίας που «εκδηλώνεται» εκείνη την περίοδο. Τη δεκαετία του 1950 οικοπεδοποιούνται οι εξωτερικές οχυρώσεις του φρουρίου και με τον τρόπο αυτό χάνεται η μοναδική ευκαιρία για το Ηράκλειο να αποκτήσει μια εκτεταμένη ζώνη πρασίνου, ανάμεσα στην εντός και την εκτός τειχών πόλη.

Το Ηράκλειο αρχίζει να αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς, διατηρώντας το χαρακτήρα του ως οικονομική και διοικητική πρωτεύουσα της Κρήτης και παράλληλα αποτυπώνοντας τις τάσεις του Ελλαδικού χώρου.



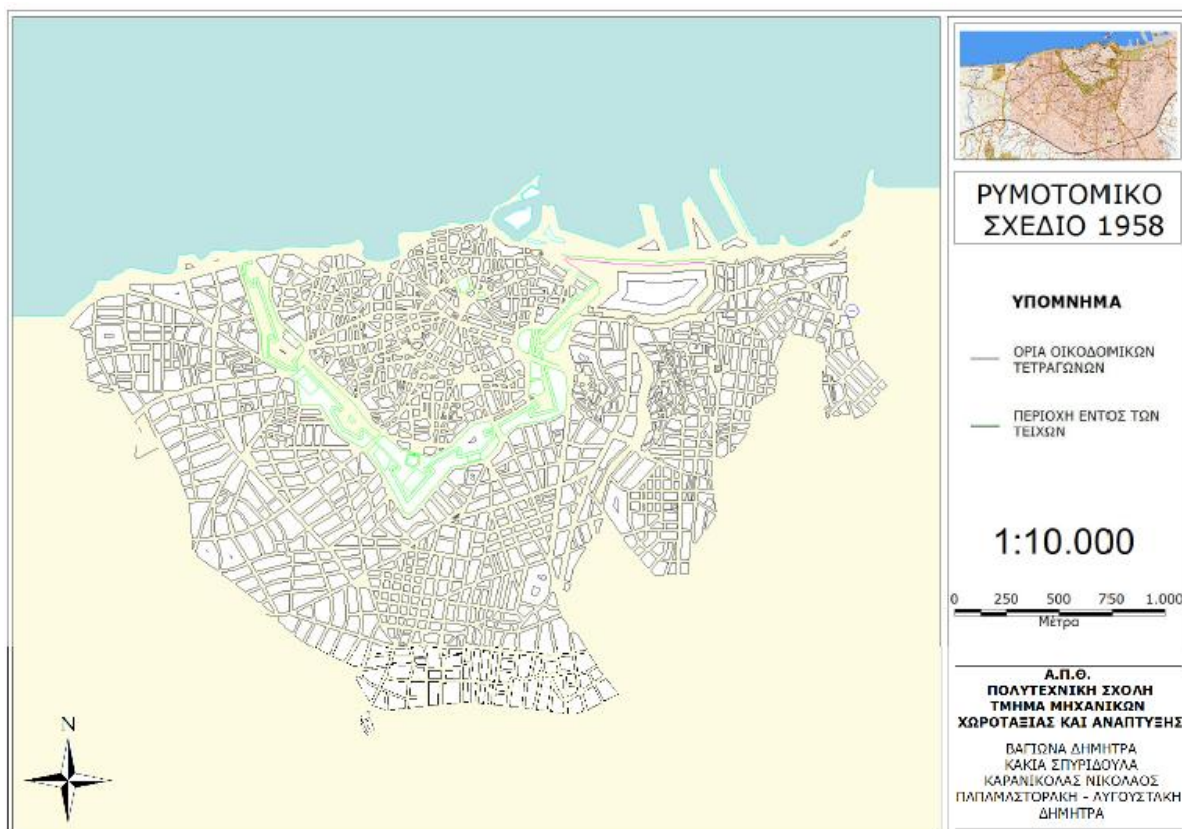
ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ						
Π.Σ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ			% ΜΕΤΑΒΟΛΗ		ΜΕΣΟΣ ΕΤΗΣΙΟΣ ΡΥΘΜΟΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ	
1951	1961	1971	1951-61	1961-71	1951-61	1961-1971
58.285	69.983	84.710	20,1	21,0	1,85	1,95

Ο πληθυσμός του Π.Σ. Ηρακλείου κατά την απογραφή του 1971 ανέρχεται σε 84.710 κατοίκους. Κατέχει την πέμπτη πληθυσμιακή θέση στη χώρα και παρουσίασε αύξηση 21% κατά τη δεκαετία 1961-71, ανώτερη της οποίας παρουσίασαν μόνο τα Π.Σ. Θεσσαλονίκης(46,7%) ,Αθήνας (37,1%) και Αγρινίου (25,6%). Σημειώνεται επίσης ότι παρατηρείται αύξηση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού που δείχνει τη δυναμικότητα της πόλης, ως Οικονομικού και Εμπορικού Κέντρου( αύξηση οικονομικά ενεργών 25,7%) ΤΕΕ- ΤΑΚ, Ομάδα αρχιτεκτόνων- Τοπογράφων για τα αυθαίρετα, «Προκαταρκτική Μελέτη για τα Αυθαίρετα του Δήμου Ηρακλείου», Ηράκλειο, Ιούλιος 1976,σελ. 27

Στα τέλη της ίδιας δεκαετίας και συγκεκριμένα το 1958 συντάσσεται νέο ρυμοτομικό σχέδιο της πόλης προκειμένου να διευθετηθούν τα προβλήματα που προέκυψαν με την αύξηση του πληθυσμού.

### 4.3 Το ρυμοτομικό του 1958

Το σχέδιο του 1958 βασίζεται στο προηγούμενο. Αποτυπώνει την υφιστάμενη κατάσταση και διευρύνει τα όρια της πόλης προς το νότο (Μέσα Μασταμπάς, Κλαζομενές, Δειλινά, Θέρισσος). Επεκτείνει την περιοχή του Κατσαμπά και την κοινότητα της Νέας Αλικαρνασσού και τις ενώνει σε μια ενιαία οικιστική περιοχή με την πόλη του Ηρακλείου. Επίσης αυξάνει το επιτρεπόμενο ύψος των κτηρίων στα **14m** για τις περιοχές εντός των τειχών και γύρω από αυτά.



Το σχέδιο του 1958 ισχύει για 30 ολόκληρα χρόνια. Το επόμενο που τίθεται σε ισχύ είναι αυτό του 1988, και μαζί με μια σειρά νομοθετημάτων που θεσμοθετούνται τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, καθορίζουν σε μέγιστο βαθμό την εικόνα της πόλης. Επίσης σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της φυσιογνωμίας της πόλης έχει ο ιδιαίτερα μεγάλος ρυθμός αύξησης του πληθυσμού και το μέγεθος της πόλης εκείνη την περίοδο.

Το σχέδιο αυτό:

- Επαναπροσδιορίζει το προηγούμενο αποτυπώνοντας την ήδη διαμορφωμένη κατάσταση
- Διευρύνει τα όρια της πόλης προς το νότο, τα δυτικά και τα ανατολικά (ενιαία οικιστική περιοχή Ν. Αλικαρνασσού και γειτονιάς Κατσαμπά)
- Αυξάνει το επιτρεπόμενο ύψος των κτηρίων 14μ.
- Ορίζει αρτιότητα 7μ πρόσωπο, 10μ βάθος και 100τ.μ. εμβαδόν, κάλυψη 80%
- Για τα νεοεντασσόμενα οικόπεδα ορίζει 8μ πρόσωπο 14μ βάθος και 200τ.μ. εμβαδόν, κάλυψη 60%, έως 11μ ύψος

## **Διαδικασία ανάπτυξης εικόνα των οικισμών**

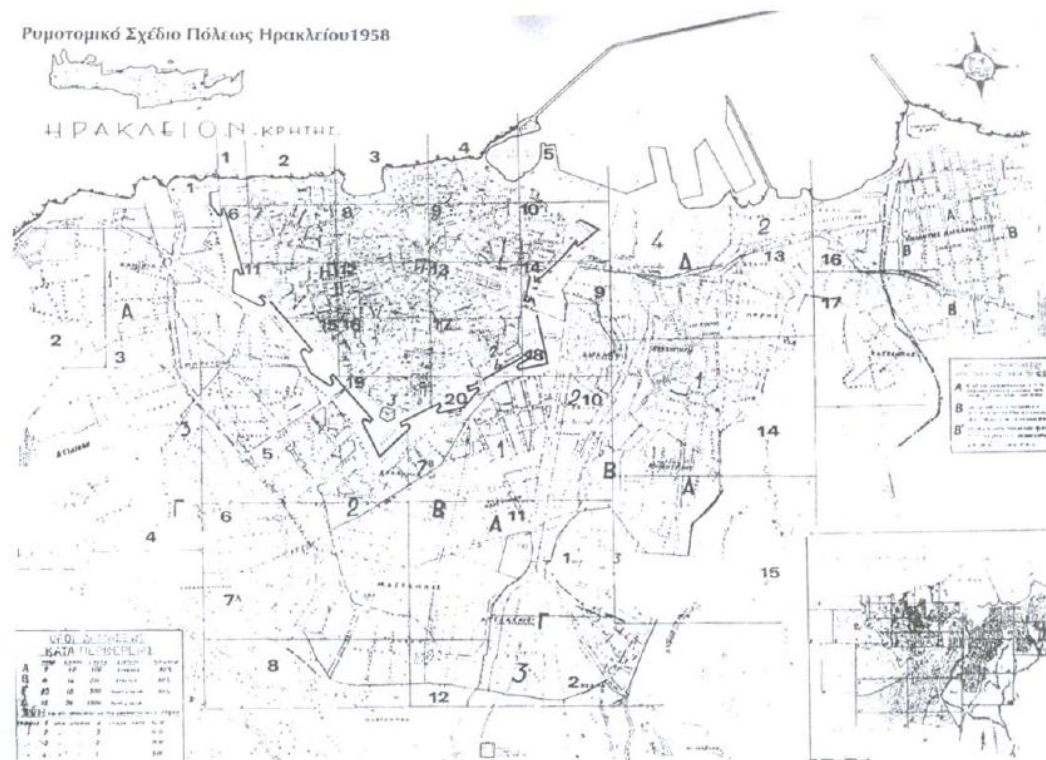
Οι οικιστές αρχικά χτίζουν οι ίδιοι τα σπίτια τους με πρόχειρα μέσα, έτσι οι κατοικίες κατασκευάζονται σύμφωνα με τη μορφολογία του εδάφους. Αργότερα, χρησιμοποιούν τούβλα, τσιμεντόλιθους και κεραμίδια. Το μπετό εισάγεται πολύ αργότερα και το κτίσμα επεκτείνεται σε όροφο. Οι δρόμοι στους οικισμούς που διαμορφώθηκαν ήταν πολύ στενοί (συνήθως πλάτους 2μ). Οι οικισμοί εμφανίζουν γενικά χαρακτηριστικά λαϊκής αρχιτεκτονικής.

## **Η επίσημη πολιτική και τα αιτήματα των οικιστών**

Η πολιτεία δεν διώκει τους αυθαίρετους οικιστές αφού η οικονομική και κοινωνική τους θέση οφείλεται σε ιστορικές συγκυρίες. Έτσι δίνει νερό και ρεύμα. Οι κύριοι άξονες πολιτικής είναι η μετεγκατάσταση των αυθαίρετων οικιστών σε οργανωμένες κατοικίες ή η προσφορά της δυνατότητας αγοράς του οικοπέδου (εκτός παραλιακής ζώνης ή αρχαιολογικού χώρου) βάση του νόμου 719. Την περίοδο 1950-54 ο ΟΕΚ κατασκευάζει 3 συγκροτήματα εργατικών πολυκατοικιών και το 1965 χτίζονται 552 κατοικίες του ενός δωματίου στη συνοικία Θερίσσου. Επίσης, εκπονούνται 80 μελέτες από το ΤΕΕ-TAK για την περιοχή Εφόδου και Καράβολα που προτείνουν αντικατάσταση των κτισμάτων με οργανωμένη δόμηση, αλλά ποτέ δεν πραγματοποιούνται. Το 1945 ιδρύονται σύλλογοι κατοίκων που κατορθώνουν να δικαιωθούν στη διαμάχη τους με ιδιώτες για τα Νταμάρια και να παραμείνουν στην περιοχή. Βασικό αίτημα των συλλόγων είναι η μείωση του ενοικίου.

Τα χαρακτηριστικά των αυθαίρετων οικισμών διατηρήθηκαν έως σήμερα. Στους παραλιακούς οικισμούς μένουν απόγονοι των πρώτων οικιστών, πληθυσμός χαμηλού εισοδηματικού επιπέδου και ακόμη και σήμερα συναντάμε παραπήγματα. Στους προσφυγικούς οικισμούς αντίθετα, τα κτίσματα έχουν πουληθεί ή νοικιάζονται και τα σπίτια βρίσκονται σε καλύτερη κατάσταση.

Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '60 η πόλη εξακολουθεί να διατηρεί το χαρακτήρα της αν και έχουν αρχίσει να εμφανίζονται νέου «τύπου» οικοδομές. Τους ελεύθερους χώρους χαρακτηρίζει η ευταξία, η καθαριότητα και η ισορροπία ανάμεσα στους χρήστες, πεζούς και εποχούμενους.



(Πηγή: Πολεοδομία Ηρακλείου)

Το ρυμοτομικό σχέδιο του 1958. Ισχύει για 30 ολόκληρα χρόνια, μέχρι το 1988 που συντάσσεται από τον Α. Χουρδάκη το πρώτο Γ.Π.Σ. Ηρακλείου. (Πηγή: Πανταζής Α. – Κυριοπούλου Π. και συνεργάτες Ο.Ε., Δημήκας Α. – Δούμας Δ. Ο.Ε., Αδαμογιάννης Ε. Παπάνης και συνεργάτες Ε.Ε., Ανδρεαδάκης – Μπάκα Α., Γεωτόπος Ε.Π.Ε., «Πολεοδομική Μελέτη για την Ανάπλαση της Παλιάς Πόλης του Ηρακλείου» Αθήνα 1999)

### **Αλλαγή του σκηνικού στην Ευρώπη**

Το 1968 ταυτίζεται με βαθιές αλλαγές σε πολύ βασικούς τομείς της κοινωνίας και αποτελεί έτος ορόσημο στο πεδίο μελέτης της πόλης. Οι εξεγέρσεις του 68 δεν επικεντρώνονται στην απόσπαση οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων αλλά ουσιαστικά αμφισβητούν οτιδήποτε θεωρούνταν ως τότε αυτονόητο και δεδομένο με επιπτώσεις στο συνολικό θεωρητικό κλίμα της επόμενης περιόδου. Στη δεκαετία του 1970, η κριτική σκέψη χαρακτηρίζει γενικότερα την εποχή κι όχι μόνο τις αναζητήσεις της αριστεράς ενώ τα κοινωνικά κινήματα θέτουν άμεσα και δυναμικά ζητήματα λειτουργίας και ρόλου του κράτους, αναδιανομής του πλούτου, ποιότητας της δημοκρατίας, ατομικής και συλλογικής έκφρασης και συμμετοχής.

Παράλληλα όμως, η δεκαετία του 1970 χαρακτηρίζεται από αλλαγές στο πεδίο της παραγωγής και της οικονομίας. Η κρίση του φορντικού μοντέλου παραγωγής οδηγεί πολλές βιομηχανίες σε αναδιάρθρωση της παραγωγικής τους δομής γύρω από μικρές και ευέλικτες μονάδες σε χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου με φθηνό εργατικό δυναμικό.

Επιπλέον εισάγονται τεχνολογικές καινοτομίες και ευέλικτες μορφές παραγωγής με τη δημιουργία υπεργολαβικών δικτύων και αποκαθετοποίηση της παραγωγής. Το νέο αυτό μοντέλο παραγωγής φέρνει σε κρίση τις δυτικές κοινωνίες όπου εμφανίζονται υψηλά ποσοστά ανεργίας, κοινωνικοί αποκλεισμοί, περιοχές κοινωνικής παρακμής στην πόλη και αποδιάρθρωση των παραδοσιακών βιομηχανικών περιοχών. Οι αλλαγές αυτής της περιόδου έχουν καταγραφεί με τους όρους «μετα-φορντισμός» και «παγκοσμιοποίηση» οι οποίοι, σήμερα πια, έχουν υπερβεί το λεξιλόγιο της κριτικής σκέψης που τους εισήγαγε και έχουν καθιερωθεί ως όροι που χαρακτηρίζουν την παραγωγή και την οικονομία στο τέλος του 20ου αιώνα.

Τη δεκαετία του 1980 εμφανίζεται στο προσκήνιο η έννοια του τοπικού, η οποία απουσιάζει στο μοντερνισμό. Έτσι, «μέσα από την απορρύθμιση του κράτους πρόνοιας, τις αυστηρές δημοσιονομικές πολιτικές στα τέλη της δεκαετίας οι πόλεις-τόποι προβάλλουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, προσπαθούν να βελτιώσουν τις υποδομές τους και να προσελκύσουν επενδύσεις και κεφάλαια επιχειρήσεων.» (Ε. Μπαλλά 2000) Αυτές οι τάσεις θα εκφραστούν πιο συγκεκριμένα την επόμενη δεκαετία. \_

#### **4.4 Δεκαετία 60**

##### **Προσπάθειες ελέγχου του αστικού χώρου στην Ελλάδα- Η πόλη του Ηρακλείου**

Το όραμα του σχεδιασμού

Η δεκαετία του 60 χαρακτηρίζεται από μεταρρυθμιστικό κλίμα. Επιστήμονες, μέλη αρχιτεκτονικών συλλόγων και της πανεπιστημιακής κοινότητας του Πολυτεχνείου, δραστηριοποιούνται για πολεοδομικά ζητήματα, με δημοσιεύσεις και μελέτες. Η γενική δραστηριοποίηση, που χαρακτηρίζει τα χρόνια αυτά, μπορεί να συνοψιστεί σε τέσσερα βασικά σημεία:

-Διατύπωση στόχων για ενιαίο και συνολικό σχεδιασμό και πολιτική χρήσεων γης σε επίπεδο πόλης. Εκπόνηση των πρώτων ρυθμιστικών σχεδίων.

-Εκπόνηση ειδικών μελετών για την επίλυση των προβλημάτων συγκρούσεων χρήσεων γης και άσκησης ενιαίας πολιτικής στο επίπεδο σχεδιασμού των αστικών λειτουργιών.

-Δημιουργία θεσμών προγραμματισμού (Κέντρο Προγραμμάτων και Οικονομικών Ερευνών, ΚΕΠΕ κ.α.) και μέσω αυτών αναγόρευση της ρύθμισης του αστικού χώρου σε πρωταρχικό μέλημα για τη διοίκηση.

-Οι προσπάθειες για άσκηση ελέγχου όσον αφορά τις παράνομες μεταβιβάσεις οικοπέδων σε εκτός σχεδίου περιοχές.

##### **Το Ηράκλειο**

Την περίοδο αυτή ενδυναμώνεται ο χαρακτήρας της πόλης ως οικονομικού κέντρου και

πραγματοποιείται ραγδαία ανάπτυξη. Το σχέδιο του 58 έχει ήδη κορεστεί στα τέλη της δεκαετίας του 60, λόγω της εγκατάστασης στην πόλη πληθυσμού από την επαρχία. Έτσι το Ηράκλειο επεκτείνεται αυθαίρετα πάνω στους οδικούς άξονες Ηράκλειο- Κνωσός, Ηράκλειο-Χανιά. Η επέκταση αυτή γίνεται περιιαστικά, σε συνεχές σύστημα, πάνω στον οριακό δρόμο του σχεδίου και πίσω από αυτόν, βάση του αγροτικού δικτύου και περιλαμβάνει κατοικίες, βιοτεχνίες, αποθήκες (Στοιχεία ΤΕΕ-ΤΑΚ 1976). Αυτή η απρογραμμάτιστη και χωρίς σχεδιασμό εξέλιξη οδηγεί σε κυκλοφοριακό πρόβλημα, θόρυβο και ανάμειξη οχλούσας βιοτεχνίας με κατοικία στις αυθαίρετες περιοχές. Έτσι το **Ρυθμιστικό του 68** από τον Α. Προβελέγγιο προκύπτει ως αναγκαίο βήμα για την αντιμετώπιση των προβλημάτων.

Όμως αυτό το σχέδιο, όπως και άλλα της περιόδου 60-64, δεν θεσμοθετείται «ώστε να αποτελέσει δεσμευτικό πλαίσιο εντός του οποίου θα εντάσσεται η εφαρμογή των πολεοδομικών μελετών» (Αθανασούλη 1999).

Στα πλαίσια αυτής της λογικής το 1963, η Ελλάδα με το Α. Παπανρέου διευθυντή στο ΚΕΠΕ, πρωτοπορεί στην σύνταξη ρυθμιστικών σχεδίων για πολλές πόλεις. Το ρυθμιστικό σχέδιο του Ηρακλείου ανατίθεται στον Α. Προβελέγγιο, ο οποίος προδιέγραψε ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης για μια μελλοντική πόλη 250.000 κατοίκων, την οποία μάλιστα θεωρεί ως μεσογειακό κέντρο διεθνούς ακτινοβολίας. Χωρίς το αναγκαίο θεσμικό πλαίσιο, η μελέτη δε θεσμοθετείται και επομένως δεν εφαρμόζεται. Ούτε η κοινωνία της πόλης στάθηκε στο ύψος των ευθυνών της, ώστε να το υλοποιήσει. Αντίθετα, προχώρησε σε επιλογές, αποφάσεις και εκτέλεση έργων που ουσιαστικά το ακύρωναν. Ενδεικτικά αναφέρονται οι βιομηχανικές εγκαταστάσεις στην προτεινόμενη ζώνη αναψυχής Λινοπεραμάτων και η χάραξη του βόρειου οδικού άξονα σε πολύ βορειότερη θέση, που επέβαλε νέο "τείχος" στην ανάπτυξη της πόλης.

Στα επόμενα χρόνια θα εκτελεστούν μεγάλα τεχνικά έργα, όπως η νέα επέκταση του λιμανιού, η μετεγκατάσταση των παραπηγματούχων, στα Δειλίνα και οι επισκευαστικές εργασίες στα ενετικά τείχη, τα νεώρια, τον Κούλε. Όμως η αυθαίρετη, χαριστική και καταστροφική προσθήκη ενός επιπλέον ορόφου σε κάθε οικοδομή, την οποία θέσπισε η στρατιωτική χούντα, αλλοίωσε οριστικά την εικόνα της πόλης. Η κατεδάφιση του γόθθικου ναού του Σωτήρος, με την προτροπή ορισμένων και παρά τις αντιδράσεις άλλων, ήταν ένα ακόμα μεγάλο πλήγμα για το Ηράκλειο. Στα αξιομνημόνευτα φαινόμενα της περιόδου καταγράφονται επίσης η αυξανόμενη εγκατάσταση νέων κατοικιών, η μεγάλη ζήτηση σε στέγη και οικοδομήσιμη γη, ο κατατεμαχισμός της περιιαστικής αγροτικής γης και η όλο πιο ευτελής οικιστική υφή.

## 4.5 Η περίοδος της Επταετίας

Το «αναπτυξιακό» πνεύμα της Χούντας

Την περίοδο αυτή γίνονται πολλά αποσπασματικά και χωρίς συνολική αντίληψη, αναπτυξιακά έργα, που στόχο έχουν τη νομιμοποίηση της στρατιωτικής δικτατορίας από το

λαό. Παράλληλα, η Χούντα κάνει παραχωρήσεις σε ορισμένες ομάδες, ιδιοκτήτες γης και κεφαλαιούχους. Με το νόμο 395/68 «καπέλο Παττακού» αυξάνεται το επιτρεπόμενο ύψος των κτισμάτων κατά ένα όροφο. Τα χρόνια αυτά αυξάνεται η οικοδομική δραστηριότητα, με έλλειψη όμως πολεοδομικής πολιτικής. Ο ΓΟΚ του 1973 «αποσκοπούσε στον έλεγχο εκμετάλλευσης της γης και στην εξασφάλιση των όρων υγιεινής και ασφάλειας, δεν περιλάμβανε όμως διατάξεις για την ποιότητα και την αισθητική του παραγόμενου χώρου.»

(Έρευνα ΕΜΠ 1997 Α. Αθανασούλη 1999)

#### Ηράκλειο

Η ισχυροποίηση της πόλης και η μεγέθυνση των προβλημάτων

Στο ίδιο πλαίσιο κινούνται και τα έργα στο Ηράκλειο. Κατασκευάζεται ο Βόρειος Οδικός Άξονας Κρήτης (Β.Ο.Α.Κ.), επεκτείνεται το αεροδρόμιο και το λιμάνι ενώ θεσμοθετείται βιομηχανική περιοχή (ΒΙΟΠΗ). Η ενδυνάμωση με αναπτυξιακά έργα είναι σύμφωνη με το πνεύμα του ΡΥΣ του 1968 αλλά (εκτός της χωροθέτησης του ΒΙΟΠΗ) απουσιάζει ο συνολικός σχεδιασμός. Το γεγονός αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την υποβάθμιση του χώρου λίγα χρόνια αργότερα. Επίσης κατασκευάζονται μεγάλα πολυτελή ξενοδοχειακά συγκροτήματα στο δυτικό παραλιακό μέτωπο (Αμμουδάρα) και στην εκτεταμένη ζώνη ανατολικά της πόλης από τον Καρτερό μέχρι τη Χερσόνησο. Η αναπτυξιακή αυτή πολιτική αυξάνει την παραγωγική δύναμη και ισχυροποιεί τη θέση του Ηρακλείου ως οικονομικό κέντρο.

Την περίοδο αυτή η αυξημένη ζήτηση για κατοικία, η αύξηση του επιτρεπόμενου ύψος και η έλλειψη ελεύθερων οικοπέδων εντός σχεδίου ευνοούν την αντιπαροχή. Έτσι ο χαρακτήρας της παλιάς πόλης χάνεται, γεγονός που σε συνδυασμό με τα στενά σοκάκια δημιουργεί ασφυκτική κατάσταση, πρόβλημα που παραμένει έως σήμερα. Παράλληλα οι υπάρχουσες περιοχές αυθαιρέτων επεκτείνονται στις γύρω περιοχές αφού το σχέδιο του 1958 έχει κορεστεί και δεν γίνεται νέα επέκτασή του.

### 4.6 Πρώτη Μεταπολιτευτική περίοδος 1974-1981

Την περίοδο των γεγονότων του 1968, στην Ελλάδα την εξουσία κατείχε, όπως προαναφέρθηκε, μια ομάδα στρατιωτικών. «Η ευρύτερη πολιτική ριζοσπαστικοποίηση έχει διπλή όψη: την “εσωτερική” που παίρνει κυρίως δυναμικές μορφές αντίστασης και εκείνη “της διασποράς” που εντείνεται ακριβώς λόγω της δικτατορίας, περιλαμβάνει όχι μόνο την παραδοσιακή Αριστερά και συμμετέχει σε μεγάλο βαθμό στα θεωρητικά/ιδεολογικά κινήματα της Ευρώπης και της Β. Αμερικής»( Βαϊού Ντ., Μαντουβάλου Μ.,2001). Μετά την εξέγερση του Πολυτεχνείου το Νοέμβριο του 1973 και τη μεταπολίτευση η συζήτηση για την πόλη και την αρχιτεκτονική παίρνει σημαντική θέση και εμπλουτίζεται με νέες θεματολογίες και θεωρητικούς προβληματισμούς με την επάνοδο πολλών Ελλήνων επιστημόνων από το εξωτερικό. Έτσι η επιστημονική παραγωγή και συζήτηση για την πόλη βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση και διάλογο με τα τεκταινόμενα στον ευρωπαϊκό χώρο. Παράλληλα υπάρχει έντονη κινητικότητα για τη διατύπωση νόμων και ρυθμιστικών παρεμβάσεων και η εμπλοκή του κράτους στην αστική ανάπτυξη είναι τώρα περισσότερο έμμεση (π.χ. διευκόλυνση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας) παρά άμεση (π.χ. παραγωγή κατοικίας).

Όσον αφορά το θέμα της αποβιομηχάνισης, ενώ στην Ευρώπη η μεταβολή του προτύπου ανάπτυξης οδηγεί σε κρίση τις παραδοσιακές βιομηχανικές περιοχές, στην Ελλάδα η

κατάσταση είναι διαφορετική. Κι αυτό γιατί δεν ανέπτυξε βαριά και μεγάλη βιομηχανία αλλά μικρές μονάδες με μεγάλο ποσοστό οικογενειακών επιχειρήσεων με αποτέλεσμα να βρεθεί, αν και ενσωματωμένη μέσω της ΕΟΚ στις διεθνείς εξελίξεις, σε πλεονεκτικότερη θέση για να αποφύγει τους κλυδωνισμούς.

Επίσης, σε ευρωπαϊκό επίπεδο τίθενται θέματα προστασίας φυσικού, δομημένου περιβάλλοντος και εξοικονόμησης ενέργειας. «Η χωρίς όρια οικονομική ανάπτυξη δεν αποτελεί πλέον μοναδικό στόχο. Η ανάπτυξη πρέπει να συντελείται με σεβασμό στον άνθρωπο και τα στοιχεία του περιβάλλοντος. Αυτή η μεταστροφή στην ιδεολογία που αποτυπώνεται και στις νομοθεσίες των κρατών και στους κανόνες δικαίου που αναφέρονται στη διευθέτηση του χώρου προδιαγράφει και την εξέλιξη της ελληνικής πολεοδομικής νομοθεσίας αυτής της περιόδου.» (Αθανασούλη, 1999)

Αμέσως μετά τη μεταπολίτευση το 1975, γίνονται προσπάθειες των αρχιτεκτόνων και προσωπικά του τότε Δημάρχου κ. Καρέλλη να ανατεθεί στον καθηγητή Προβελέγγιο η επικαιροποίηση του Ρυθμιστικού σχεδίου, οι οποίες προσέκρουσαν στην άρνηση του Υπουργού Μπίρη, εξαιτίας του αναμενόμενου νέου οικιστικού Νόμου.

Η αρχή για το νέο θεσμικό πλαίσιο που αρχίζει να συγκροτείται γίνεται μέσω του άρθρου 24 του συντάγματος του 1975.

Σ' αυτό το άρθρο που συντάχθηκε από τον Κ. Μπίρη:

- Τονίζεται η υποχρέωση του κράτους για πολεοδομικό- χωροταξικό σχεδιασμό.
- Ορίζεται η έννοια της οικιστικής περιοχής.
- Γίνεται λόγος για συμμετοχή κατοίκων για τη δημιουργία κοινόχρηστων χώρων.
- Γίνεται λόγος για αναπλάσεις ήδη υπαρχόντων περιοχών.
- Για πρώτη φορά διακηρύσσεται η υποχρέωση από το κράτος προστασίας και διατήρησης μνημείων και παραδοσιακών περιοχών.
- Ως μέσο ελέγχου των παραπάνω ορίζεται το Υπουργείο Χωροταξίας και Περιβάλλοντος.

Το πρώτο νομοσχέδιο που στηρίζεται στο Σύνταγμα του 75 κατατίθεται από το Στέφανο Μάνο.

Ο νόμος ορίζει την έννοια της οικιστικής περιοχής και εισάγει για πρώτη φορά το εργαλείο της εισφοράς σε γη και χρήμα, δηλαδή της συμμετοχής των οικοπεδούχων στη δημιουργία κοινόχρηστων χώρων. Γενικότερα, «πέρα από τις όποιες διευκολύνσεις για τη συμμετοχή της ιδιωτικής πρωτοβουλίας στις διαδικασίες πολεοδόμησης και οργανωμένης δόμησης, απηχεί τη διάθεση του ελληνικού κράτους για μια “παρεμβατική” πολεοδομία, η οποία σαν μοντέλο είχε ξεπεραστεί στις δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Η παρεμβατική πολεοδομία απαιτεί σημαντική οικονομική ενίσχυση από το κράτος, αλλά και οικονομική βούληση για παρέμβαση στη μικροϊδιοκτησία. Η ελληνική οικονομία όμως αντιμετώπιζε τεράστια προβλήματα (υψηλό πληθωρισμό, δημόσια ελλείμματα), η δε τάξη των μικροϊδιοκτητών αποτέλεσε τον κύριο μοχλό αντίδρασης για την αναστολή του νόμου, λόγω των πολύ υψηλών ποσοστών εισφοράς σε γη, ανεξάρτητα από το μέγεθος της ιδιοκτησίας.» (Ε. Μπαλλά 2000)



Ο νόμος αυτός αποτελεί, παρόλα αυτά, καινοτομία και θα καθιερωθεί.

Αντίθετα, το 1976 η Δημοτική Αρχή συναίνεσε στην προταθείσα από τον Υπουργό «νομιμοποίηση» των 300 αυθαιρέτων οικοδομών, αντι να ζητήσει τη σύνταξη ενός πολεοδομικού σχεδίου που να τα περιλαμβάνει.

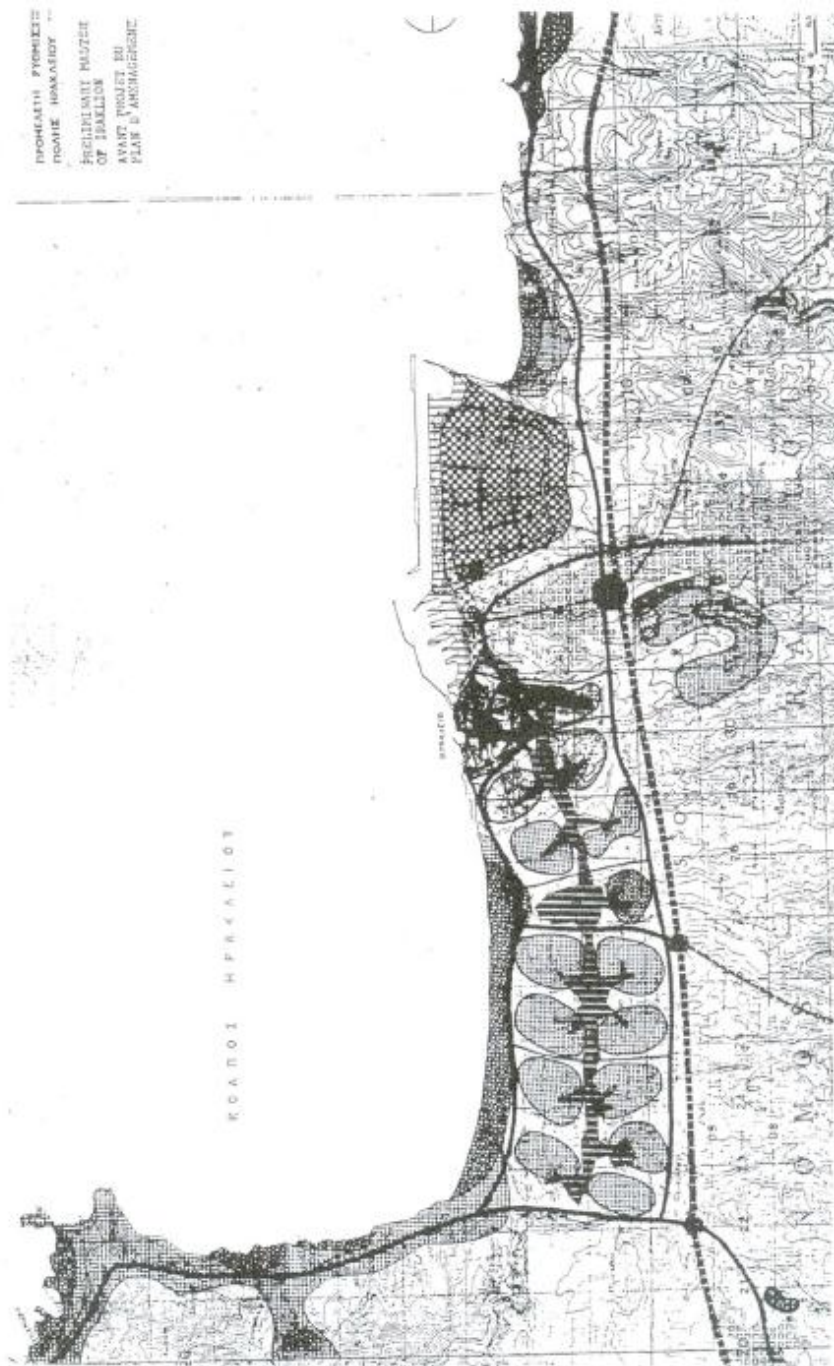
Τίποτα από τα δύο δεν έγινε, όμως οι ολοσέλιδες διακηρύξεις στον τύπο περί νομιμοποίησης απετέλεσαν την αφετηρία μεγάλης γενιάς αυθαιρέτων κτισμάτων. Μέσα σε ένα χρόνο κτίστηκαν πολλά νέα.

Το 1979, παρά τις οξύτατες αντιδράσεις ολόκληρης της κοινωνίας του Ηρακλείου, συμπεριλαμβανομένων των διαφόρων τεχνικών ειδικοτήτων, ο Υπουργός Στέφανος Μάνος με παρρησία επιβάλλει συντελεστές που μειώνουν τη δόμηση στο Ηράκλειο και παράλληλα αναθέτει στον Παύλο Λουκάκη τη μελέτη οικιστικών περιοχών, σύμφωνα με τον νεο ψηφισθέντα οικιστικό Νόμο 947/79. Το σχέδιο Λουκάκη πρότεινε την ανάπτυξη των περιμετρικών οικισμών Εληάς, Ανώπολης, Αρχανών, κλπ. και τη δημιουργία μιας πρώτης γραμμής «άμυνας» που θα περιέκοπτε την αθρόα εγκατάσταση στα περί της πόλης αγροτεμάχια.

Έπειτα από εξαντλητικές συζητήσεις, το σχέδιο αυτό εγκρίθηκε από το Εθνικό Συμβούλιο Χωροταξίας – Περιβάλλοντος, όμως δεν έφτασε σε στάδιο πολεοδόμησης του χώρου, όπως θα έπρεπε. Αντίθετα, με την Κυβερνητική αλλαγή του 1981 και εν αναμονή ενός ακόμη νέου Νόμου, αγνοήθηκε και με τον καιρό λησμονήθηκε .

Σπουδαίο γεγονός στην αναζήτηση ενός πολεοδομικού οράματος για το Ηράκλειο αποτέλεσε η συνάντηση των κορυφαίων Ελλήνων Πολεοδόμων , σε ένα διήμερο συμπόσιο που οργάνωσε στην πόλη το Τεχνικό Επιμελητήριο το 1980. Ο Προβελέγγιος ,ο Κανδύλης ,ο Ψωμόπουλος, ο Αραβαντινός, ο Τρίτσης, ο Λουκάκης και πολλοί άλλοι, αφού αντελήφθησαν «ιδίους όμμασι» το πρόβλημα μέσω μιας «αντιξενάγησης» στις νέες, ασχεδίαστες γειτονιές, κατέθεσαν τις σκέψεις και τις προτάσεις τους. Κοινή υπήρξε η διαπίστωση τότε, *πως ό,τι γίνεται για το παρόν θα πρέπει να γίνεται πολύ πιο γρήγορα και ό,τι σχεδιάζεται για το μέλλον να περιέχει όραμα και προοπτική.*

Αξίζει να αναφερθεί η ευχή του Κανδύλη, κατά την αναχώρησή του: «ο Θεός μαζί σας», είπε, αντιληφθείς το ανεξέλεγκτο των πραγμάτων. Πραγματικά, οι 6.000 αυθαίρετες κατασκευές του 1979 έγιναν 8.000 το 1981, όχι πλέον για κάλυψη στεγαστικών αναγκών αλλά για επενδυτικούς λόγους, χωρίς η πολιτεία ή η Δημοτική Αρχή να επέμβουν, με τη δικαιολογία της αναμονής του νέου οικιστικού Νόμου. Όμως τα πραγματικά αίτια θα πρέπει να αναζητηθούν αλλού.



Το ρυθμιστικό σχέδιο του Α. Προβελέγγιου. Προδιέγραψε ένα μοντέλο ανάπτυξης για μια μελλοντική πόλη 250.000 κατοίκων, την οποία μάλιστα θεωρεί ως μεσογειακό κέντρο διεθνούς ακτινοβολίας. Χωρίς το αναγκαίο θεσμικό πλαίσιο, η μελέτη δε θεσμοθετείται και επομένως δεν εφαρμόζεται. Αντίθετα λαμβάνονται από τους αρμοδίους αποφάσεις και εκτελούνται έργα, τα οποία ουσιαστικά το ακυρώνουν.

(Πηγή: ΤΕΕ – ΤΑΚ, Ομάδα Αρχιτεκτόνων – Τοπογράφων για τα αυθαίρετα, Προκαταρκτική Μελέτη για τα Αυθαίρετα του Δήμου Ηρακλείου», Ηράκλειο, Ιούλιος 1976 (3 τεύχη)

Κατασκευές πάνω στα ρέματα, καταπατήσεις δημοσίων ακινήτων, καταστροφή της περιαστικής ζώνης με αυθαίρετες χαράξεις στενών δρόμων και πολυώροφες πλέον αυθαίρετες κατασκευές είναι τα οικιστικά χαρακτηριστικά μιας περιόδου, στον αντίποδα της οποίας παρατηρείται μεγάλη άνθιση των γραμμάτων και των τεχνών.

Η μοναδικότητα της πόλης του Ηρακλείου έγκειται στο εξής, κατά τον Χατζιδάκι, «ό,τι αρνητικό, το συναντάς σε όλη τη χώρα, ό,τι πάλι θετικό, δεν το παρατηρείς σε άλλη πόλη ελληνική». Ακόμη και η παρακμή, στο Ηράκλειο, περιέχει αναγεννησιακή μεγαλοπρέπεια. Ενώ επισκευάζονται και αναδεικνύονται πολλά μνημεία, όπως η Βενετική Λέσχη, η οικία Χρονάκη, ο Αγ. Μηνάς, ο Αγ. Τίτος, άλλα κατεδαφίζονται, όπως ο προμαχώνας ΖΑΝΝΕ, το σπίτι του Σκυλιανάκη, το Τζαμί της Αλώσεως, το Μικρό Χαμαμάκι, τα Σπιτάλια.

Ο νέος οικιστικός Νόμος 1337/83, η εξαγγελία της «Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης» του Αντώνη Τρίτση και η έναρξη σύνταξης ρυθμιστικών, πολεοδομικών και κυκλοφοριακών μελετών δημιούργησαν κλίμα έντονης αισιοδοξίας για μια περίοδο ανάκαμψης και τακτοποίησης του χώρου. Όμως ο γιγαντισμός του εγχειρήματος, η ελλιπής κατανόησή του από τις Υπηρεσίες και την Κοινωνία, η επιλογή του λαϊκισμού ως μεθόδου άσκησης πολιτικής εκ μέρους μερίδας των αιρετών εκπροσώπων αλλά και η περιχαράκωση κάθε Υπηρεσίας πίσω από τις μικρές της εξουσίες, τις οποίες ο πολεοδομικός σχεδιασμός, με ευρύτατες συμμετοχικές διαδικασίες επιχειρούσε να αφαιρέσει, μετέτρεψαν σιγά – σιγά το όραμα του Τρίτση σε νέο εφιάλτη.

## **4.7 Δεύτερη Μεταπολιτευτική Περίοδος(1981-1989)**

### **Νόμος 1337/83**

Την περίοδο αυτή κεντρικό πρόσωπο της πολεοδομικής πολιτικής είναι ο Α. Τρίτσης. Η πολεοδομική πολιτική εφαρμόστηκε μέσω του Ν1337/83 και της ΕΠΑ (Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης). Στόχος είναι η ανασυγκρότηση των πόλεων και η επίλυση του οικιστικού θέματος που έχει προκύψει από την αυθαίρετη δόμηση.

### **Νόμος 1337/83 και ΕΠΑ**

Ο Νόμος 1337 είναι ένας μεταβατικός νόμος ο οποίος ψηφίστηκε με την προϋπόθεση ότι θα ψηφιζόταν νέος αργότερα. Θεσπίζει πάλι τις εισφορές σε χρήμα αλλά με ευνοϊκότερους όρους, αυτή τη φορά, για τα χαμηλού εισοδηματικού επιπέδου στρώματα. Θεσπίζεται, επίσης και η διαδικασία επέκτασης των πόλεων, βάση του ΓΠΣ, ΠΣ(Πολεοδομικού σχεδίου) και ΠΕ (Πράξη Εφαρμογής). Παράλληλα τίθενται όροι προστασίας της αγροτικής γης, των ρεμάτων, των αρχαιολογικών χώρων και των ακτών από τον κίνδυνο οικοπεδοποίησης. Η σημαντικότερη καινοτομία είναι ότι με αποφάσεις γίνεται προσπάθεια να δοθεί λύση στο οικιστικό θέμα που αφορούσε την αυθαίρετη δόμηση.

Η νέα οικιστική πολιτική στηρίζεται κυρίως στην Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης πόλεων (ΕΠΑ) που συντάσσει για τις μεγαλύτερες πόλεις ΓΠΣ και ΠΣ που σκοπό έχουν να εντάξουν τις ήδη πυκνοδομημένες περιοχές εκτός σχεδίου και με την

άμεση εφαρμογή τους να εξυγιάνουν τις ήδη αυθαίρετα αναπτυγμένες περιοχές. Για να πετύχει την άμεση εφαρμογή πολεοδομικών διατάξεων που αφορούσαν τις χρήσεις γης, θεσπίζει τις Ζώνες Ειδικών Κινήτρων που ανεξαρτητοποιήθηκαν από το ΓΠΣ και στόχο έχουν να ψηφίζονται ανεξάρτητα.

Με το νόμο 1337, δίνεται επίσης η δυνατότητα επέκτασης σχεδίων για μικρούς δήμους χωρίς παραπομπή στην Αθήνα (αποκέντρωση). Πρόθεση, γενικά, του νόμου είναι η πόλη να αναπτύσσεται μετά από σχεδιασμό, ώστε να προσφέρει στον πολίτη τις καλύτερες δυνατές παροχές. Το νέο σύστημα ρύθμισης του χώρου κατά μια άποψη (Καρύδης Δ. 1995) ενσωματώνει κάποια στοιχεία της μεταπολεμικής πολεοδομικής θεωρίας και πρακτικής των ανεπτυγμένων δυτικοευρωπαϊκών κρατών, όπως η ιδέα της “ισορροπημένης γειτονιάς”, η εισφορά σε γη και χρήμα, η συμμετοχή του κοινού στο σχεδιασμό, ωστόσο αναφέρεται σε μια πολεοδομική πρακτική η οποία δεν ανταποκρίνεται σε μια καθορισμένη πολεοδομική θεωρία.

### Άλλες ρυθμίσεις

Το 1985 συντάσσεται νέος ΓΟΚ ο οποίος απλοποιεί τον παλαιότερο, καταργεί τα οικοδομικά συστήματα και ορίζει ότι το μέγιστο επιτρεπόμενο ύψος δεν υπακούει πλέον στους τομείς υψών που έχουν οριστεί για κάθε πόλη, αλλά ότι είναι συνάρτηση του ισχύοντος συντελεστή δόμησης. Αποτέλεσμα αυτού είναι ότι στις περιπτώσεις που ίσχυε το πανταχόθεν ελεύθερο σύστημα με ποσοστό κάλυψης π.χ. 40% και αριθμό ορόφων 2 και 3, εμφανίζονται πολυώροφες πολυκατοικίες ακόμη και σε επαφή με τις μεσοτοιχίες. Το 1986 έχουμε τον πρώτο νόμο (1550/86) που επιχειρεί να συνδέσει αναπτυξιακές πολιτικές με την προστασία του περιβάλλοντος.

### Τα αυθαίρετα και η εφαρμογή στο Ηράκλειο

Ο Νόμος 1337 δίνει τη δυνατότητα να νομιμοποιηθούν όσα αυθαίρετα είχαν χτιστεί μέχρι και το 1983, αποτελούσαν πρώτη και κύρια κατοικία και δεν βρίσκονταν πάνω σε αιγιαλό, αρχαιολογικό χώρο ή δασική έκταση. Έτσι, με την εφαρμογή του νόμου, στο Ηράκλειο νομιμοποιούνται 5.000 αυθαίρετα στις περιοχές Αϊ Γιάννη Χωστού, Καμινιών, Γιόφυρου, Αϊ Γιάννη, Μεσαμπελιών και Κατσαμπά. Το 1983 ξεκινά η σύνταξη του νέου ΓΠΣ σύμφωνα με τους στόχους της ΕΠΑ, το οποίο όμως θα ψηφιστεί πέντε χρόνια αργότερα.

## Γενική αποτίμηση της περιόδου 60-90

Οι συζητήσεις και οι προβληματισμοί για την πόλη, στην Ευρώπη με αφετηρία τα γεγονότα του 68, φαίνεται να επηρέασαν την Ελλάδα σε θεωρητικό μόνο επίπεδο. Πρακτικά υπήρξε «έντονη κινητικότητα για τη διατύπωση νόμων και ρυθμιστικών παρεμβάσεων γεγονός που δείχνει ότι η επιστημονική παραγωγή περιορίζεται κυρίως σε ζητήματα πολεοδομικού σχεδιασμού και κριτικής του αποτίμησης, πεδίο ενασχόλησης των αρχιτεκτόνων.»( Βαϊού Ντ., Μαντουβάλου Μ.,2001) Στο πλαίσιο αυτό διαμορφώνεται και η κατάσταση στο Ηράκλειο με την εκπόνηση μελετών (ΡΥΣ 68 και 79 και ΓΠΣ Ηρακλείου). Όμως, τα ΡΥΣ παρόλο που αποτελούσαν ευαίωνα σχέδια για την πόλη, δεν

θεσμοθετήθηκαν, ενώ το ΓΠΣ εφαρμόστηκε μερικώς αρκετά χρόνια αργότερα, κάτι που κατέστησε αδύνατη την εφαρμογή των στόχων του. Για όλη αυτήν την περίοδο η μόνη, ουσιαστικά, διέξοδος απόκτησης κατοικίας είναι το αυθαίρετο, γεγονός που διαμόρφωσε μια κατάσταση που βόλευε τους πάντες στην πόλη του Ηρακλείου. Από εκεί πηγάζει και η κοινωνική αδράνεια.

## 4.8 Η σύγχρονη εποχή (1990-σήμερα)

### «Νέα Πολεοδομία»

Τη σύγχρονη εποχή έχουν εκφραστεί πιο συγκεκριμένες οι τάσεις που διαμορφώθηκαν στο τέλος της προηγούμενης περιόδου. Η πιο χαρακτηριστική διατύπωση κατευθύνσεων για την πόλη παρουσιάζεται στο κείμενο «Χάρτα της Νέας Πολεοδομίας». Οι αρχές της Νέας Πολεοδομίας μπορούν να συνοψιστούν στα παρακάτω:

- Όσον αφορά την περιφέρεια (μητροπόλεις, πόλεις και κωμοπόλεις)
  - Προστασία των γειτονιών από την ανεξέλεγκτη επέκταση των μητροπόλεων, ή των μικρότερων πόλεων, διατήρηση της αγροτικής γης.
  - Οι επεκτάσεις εκτός μητροπόλεων να ακολουθούν πρότυπα συνεκτικών γειτονιών.
  - Οι πόλεις πρέπει να συγκεντρώνουν ένα ευρύ φάσμα δημόσιων και ιδιωτικών λειτουργιών, μέσω των οποίων θα υποστηρίζεται η τοπική οικονομία προς όφελος των κατοίκων όλων των εισοδηματικών στρωμάτων.
  - Οι επικοινωνίες πρέπει να πραγματοποιούνται με δίκτυα δημόσιων μεταφορών, πεζόδρομων και ποδηλατόδρομων, ώστε να ελαχιστοποιείται η εξάρτηση από το Ι.Χ.
- Όσον αφορά τις γειτονιές
  - Οι γειτονιές έχουν ένα σαφώς ορισμένο κέντρο και άκρα. Η απόσταση ανάμεσα στα άκρα και το κέντρο δεν πρέπει να είναι περισσότερο από 5 λεπτά με τα πόδια.
  - Οι δρόμοι διαχέονται σε ένα ορθογώνιο δίκτυο και καθένα είναι λειτουργικός τόσο για το αυτοκίνητο όσο και για τους πεζούς.
  - Η γειτονιά προορίζεται για όλα τα εισοδηματικά στρώματα με σπίτια σχολεία, καταστήματα και χώρους εργασίας που απέχουν απόσταση μεταξύ τους που μπορεί να καλυφθεί με τα πόδια.
- Όσον αφορά το οικοδομικό τετράγωνο τους δρόμους και τα κτήρια
  - Τα δημόσια κτήρια λειτουργούν σαν χώροι δημόσιας συνάθροισης και χωροθετούνται ώστε να τονίζουν το χαρακτήρα της γειτονιάς. Θα πρέπει να σχεδιαστούν ώστε να λειτουργούν σαν σύμβολα που ενισχύουν την ταυτότητα της κοινότητας.
  - Δίνεται έμφαση στο σχεδιασμό που ενισχύει το δημόσιο χώρο, την αίσθηση της συλλογικότητας και της κοινωνικότητας.

- Η προστασία και συντήρηση ιστορικών κτηρίων, περιοχών και τοπίων επιβεβαιώνει τη συνέχεια και εξέλιξη στην αστική κοινωνία.

«Οι ιδέες της Νέας Πολεοδομίας για επανάκτηση του δρόμου, του δημόσιου χώρου της συλλογικότητας και της συνοχής της κοινότητας, φαίνεται να μη λαμβάνουν υπόψη ότι το κυρίαρχο οικονομικό μοντέλο είναι αυτό που αναπαράγει τις κοινωνικές ανισότητες και αποκλεισμούς αφού πουθενά στις αρχές της δεν φαίνεται η σύνθεση του φαινομένου της πολεοδομίας και του φαινομένου του οικονομικού συστήματος.» (Ε. Μπαλλά 2000).



Η εντός των τειχών Πόλη (Πηγή: [www.heraklion-city.gr/visitor/photos-maps](http://www.heraklion-city.gr/visitor/photos-maps))

### **Η σύγχρονες πολιτικές στην Ελλάδα**

Στην Ελλάδα το ενδιαφέρον στρέφεται πλέον στην επανάκτηση του κέντρου της πόλης και τη δημιουργία υποδομών για την προσέλκυση επενδύσεων στα δυο μεγάλα αστικά κέντρα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Σε αυτή την κατεύθυνση ο νέος οικιστικός νόμος για τη βιώσιμη ανάπτυξη, Ν2508/1997, επαναπροσδιορίζει τις προτεραιότητες του πολεοδομικού σχεδιασμού.

Στον τομέα των κατασκευών, σε αντίθεση με πριν, δραστηριοποιούνται όλο και περισσότερες μεσαίες και μεγάλες τεχνικές εταιρείες εντάσεως κεφαλαίου. Πολλές από αυτές κατόρθωσαν να κάνουν σημαντικές επενδύσεις σε κεφαλαιουχικό εξοπλισμό, αλλά και σε αγορές ακινήτων με τη βοήθεια κεφαλαίων που έχουν αντλήσει από το χρηματιστήριο.

Παράλληλα, η ανάπτυξη του τομέα που περιλαμβάνει την αναψυχή, τον πολιτισμό, την έρευνα-ανάπτυξη, αλλάζει τους ρυθμούς της κοινωνικής ζωής. Η δραστηριοποίηση τέτοιου είδους επιχειρήσεων οδηγεί σε αυξημένη ζήτηση για συγκροτήματα μεγάλου όγκου, με αποτέλεσμα να υπάρξει αναπόφευκτη εξάπλωση της πόλης σε περιαστικές περιοχές, όπου το μέγεθος των ιδιοκτησιών είναι μεγαλύτερο. Ιστορικά, η μεγάλη κατάτμηση της γης λειτούργησε ως εμπόδιο για τη διείσδυση μεγάλου κεφαλαίου. Οι σύγχρονες εξελίξεις όμως, δείχνουν ότι πιθανόν οδηγούμαστε σε «αλλαγές στη διαμόρφωση του αστικού περιβάλλοντος και της γης, όσες δεν μπόρεσαν να γίνουν, λόγω της μικροϊδιοκτησίας σε όλη τη διάρκεια του 20ου αιώνα.» (Ε. Μπαλλά 2000).



(Πηγή: Πολεοδομία Ηρακλείου)



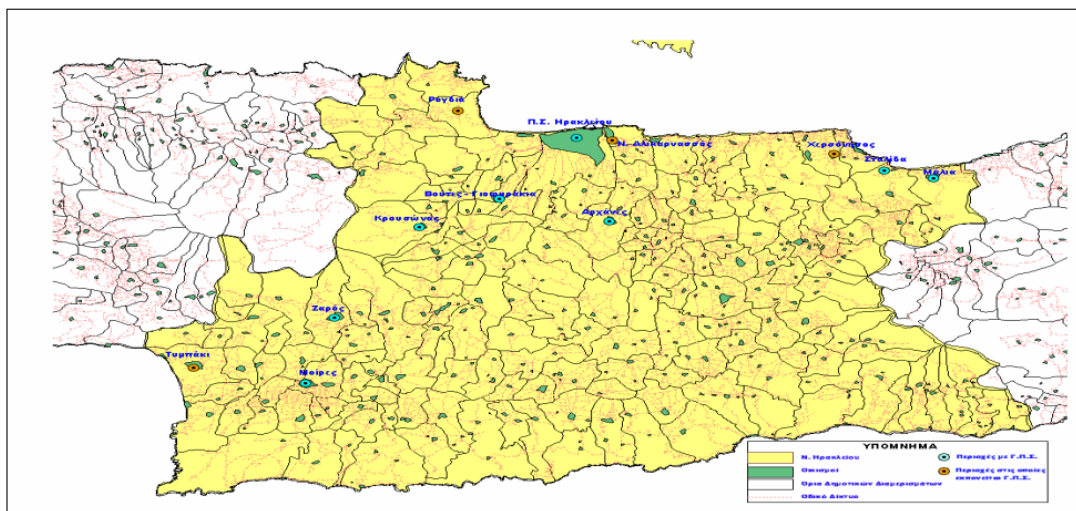
#### **4.9 Το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (Γ.Π.Σ.) του Π.Σ. Ηρακλείου.**

Καθώς το Π.Σ. Ηρακλείου μεγαλώνει με πολύ μεγάλους ρυθμούς, τόσο σε έκταση όσο και σε πληθυσμό και μετά τη θεσμοθέτηση του Ν. 2508/97 «Βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών της χώρας και άλλες διατάξεις» προκύπτει η ανάγκη αναθεώρησης και επικαιροποίησης ορισμένων, διατάξεων του Γ.Π.Σ. συμπλήρωσης Ηρακλείου. Το 1997 ανατίθεται η μελέτη για την τροποποίηση του Εγκεκριμένου Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Ηρακλείου, η οποία ολοκληρώνεται το 2003. Είναι η πιο πρόσφατη μελέτη που αφορά το Ηράκλειο. Η μελέτη εκπονείται και θεσμοθετείται σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 1337/83, δεδομένου ότι εμπίπτει στις μεταβατικές διατάξεις της παρ.11 του άρθρου 4 του Ν. 2508/97 και πραγματοποιείται από τους Αρχιτέκτονες Πολεοδόμους Ελισάβετ Σιόλα και Χριστόφορο Σακελλαρόπουλο. Αντικείμενό της, είναι ο υπολογισμός της επιφάνειας και η χωροθέτηση των νέων οικιστικών επεκτάσεων του Π.Σ. και των ζωνών παραγωγικών δραστηριοτήτων. Επίσης, επιδιώκεται η ορθολογική πολεοδομική οργάνωση των περιοχών αυτών για να εξασφαλίζεται η εύρυθμη λειτουργία της πόλης ως ενιαίο οικιστικό σύνολο. Στόχος του Γ.Π.Σ. είναι η βιώσιμη ανάπτυξη και η αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων. Ο χρονικός ορίζοντας της μελέτης είναι το έτος 2013 και ο εκτιμώμενος πληθυσμός κορεσμού για το χρονικό αυτό ορίζοντα είναι οι 200.000 κάτοικοι. Θεσμοθετείται δε, με την Απόφαση 26882/03 (ΦΕΚ696/τ.Δ΄/8.7.03).



Στον παρόν Γ.Π.Σ. γίνονται νέες ρυθμίσεις θεσμικού χαρακτήρα, που επηρεάζουν τόσο τα προτεινόμενα όρια των Πολεοδομικών Ενοτήτων όσο και τις χρήσεις εντός των ορίων του τροποποιούμενου Γ.Π.Σ. του Π.Σ.Ηρακλείου. Ακόμη, εκπονούνται μελέτες συνοδευτικού χαρακτήρα, όπως Μελέτες Γεωλογικής Καταλληλότητας. Αυτή τη στιγμή είναι σε εξέλιξη επτά Πολεοδομικές Μελέτες ισάριθμων Πολεοδομικών Ενοτήτων και πέντε πράξεις εφαρμογής.

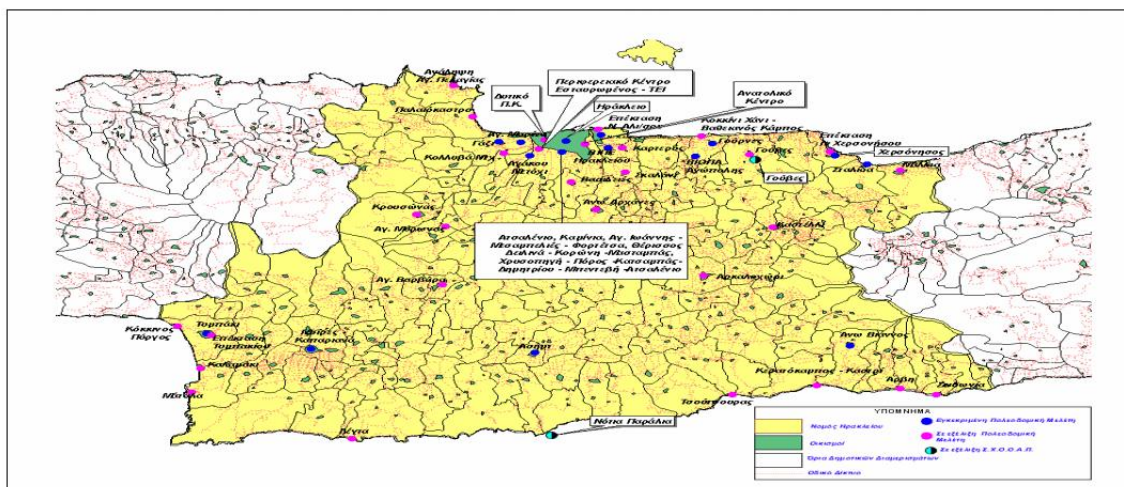
#### ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΓΠΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ



(Πηγή: Επιχειρησιακό πρόγραμμα Δράσεις ,εταμ α.ε.)

Για την υλοποίηση του στόχου της ενιαίας έκφρασης στο χώρο του Π.Σ. Ηρακλείου, προτείνεται εντός του ορίου του Γ.Π.Σ. να βρίσκονται όλες οι περιοχές από Λινοπεράματα μέχρι το Αεροδρόμιο και από τη θάλασσα μέχρι τις νότιες προτεινόμενες επεκτάσεις, ώστε να περιλαμβάνονται όλες οι αναγκαίες εκτάσεις που ικανοποιούν τον πληθυσμιακό στόχο, αλλά και τις παραγωγικές, αναπτυξιακές και κοινωνικές ανάγκες. Οι ανάγκες σε περιοχές κατοικίας ικανοποιούνται κυρίως στην ευρύτερη περιοχή του Γαζίου, δεδομένου ότι η προς ανατολάς επέκταση του σχεδίου δεν είναι δυνατή, λόγω του αεροδρομίου, του στρατοπέδου αλλά και της Βιομηχανικής Περιοχής. Το κεντρικό τμήμα εντός του τροποποιούμενου Γ.Π.Σ. της περιοχής (περιοχή Δήμου Ηρακλείου) χαρακτηρίζεται από τη χωροθέτηση της περιοχής παραγωγικών δραστηριοτήτων της Φοινικιάς, τις επεκτάσεις για οικιστική χρήση σε περιοχές αυθαιρέτων νοτίως της Νέας Εθνικής Οδού ή σε συνέχεια της επέκτασης της πόλης προς την περιοχή Μεσαμπελιές –Φορτέσα – Άγιος Ιωάννης. Ανατολικά της Παλιάς Πόλης και σε περιοχή εντός των τειχών χωροθετείται το Ανατολικό Κέντρο, που παρέχει τη δυνατότητα εφαρμογής των προγραμμάτων ανάπτυξης της παλιάς πόλης και αποσυμφόρησης των κεντρικών λειτουργιών από τον ιστορικό πυρήνα.

## ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ



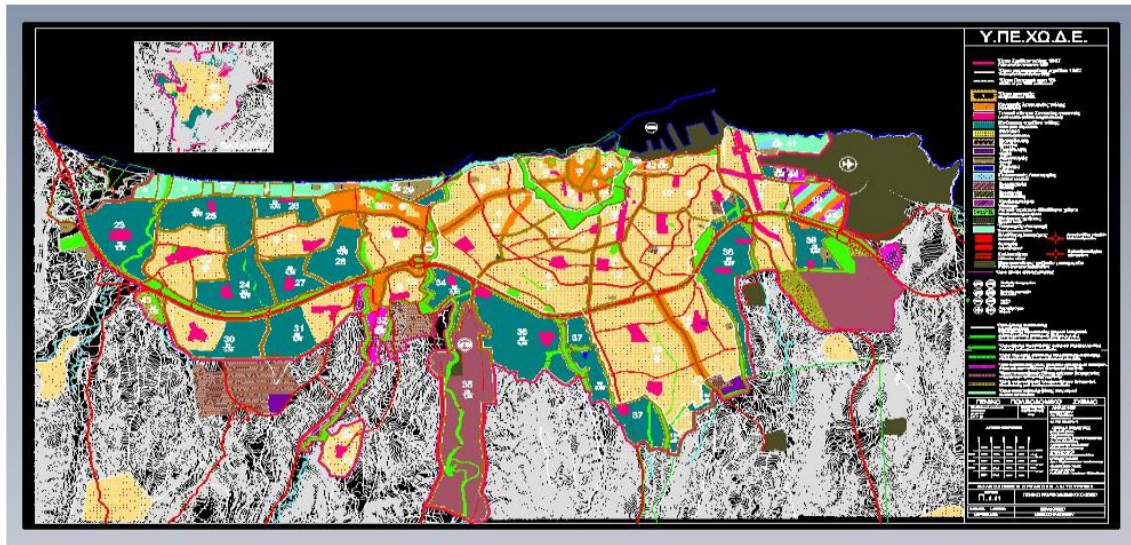
(Πηγή: Επιχειρησιακό πρόγραμμα Δράσεις ,εταμ α.ε.)

Η συνολική επιφάνεια εντός του τροποποιούμενου ορίου του Γ.Π.Σ. του Π.Σ. Ηρακλείου είναι 40.400στρ. Εντός των Πολεοδομικών Ενοτήτων, εγκεκριμένων και νέων, περιλαμβάνονται 35.180στρ. Εντός των ορίων του τροποποιούμενου Γ.Π.Σ. του Π.Σ. Ηρακλείου αλλά εκτός των Π.Ε. βρίσκεται συνολική έκταση 2.200στρ., στην οποία περιλαμβάνονται οι παρακάτω περιοχές με ίδιον καθεστώς (εκτός Π.Ε.):

- Η ΒΙ.ΠΕ. Ηρακλείου
- Ο χώρος των Τ.Ε.Ι.
- Η νέα Λαχαναγορά

Εντός των ορίων του Γ.Π.Σ. αλλά εκτός σχεδίου παραμένουν 2.740στρ. που αφορούν σε ζώνες πρασίνου κατά μήκος των ρεμάτων ή άλλες ζώνες προστασίας. Εκτός σχεδίου παραμένουν στην Π.Ε.29 (Αμμουδάρα , Χάρτης 2) τα μεγάλα ξενοδοχειακά συγκροτήματα με συνολική έκταση 280στρ. Η προτεινόμενη εντός Γ.Π.Σ. περιοχή ικανοποιεί τους πληθυσμιακούς στόχους της επόμενης 15ετίας (200.000 άτομα) και τις ανάγκες σε εκτάσεις για κοινωνική και παραγωγική υποδομή.

Ακόμη, στα πλαίσια της αναβάθμισης του αστικού χώρου καθορίζονται Ζώνες Αστικών Αναπλάσεων με βάση τον Ν. 2508/97 σε συγκεκριμένες περιοχές. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίδεται στην προστασία του περιβάλλοντος με την εκπόνηση ειδικών σχετικών μελετών.

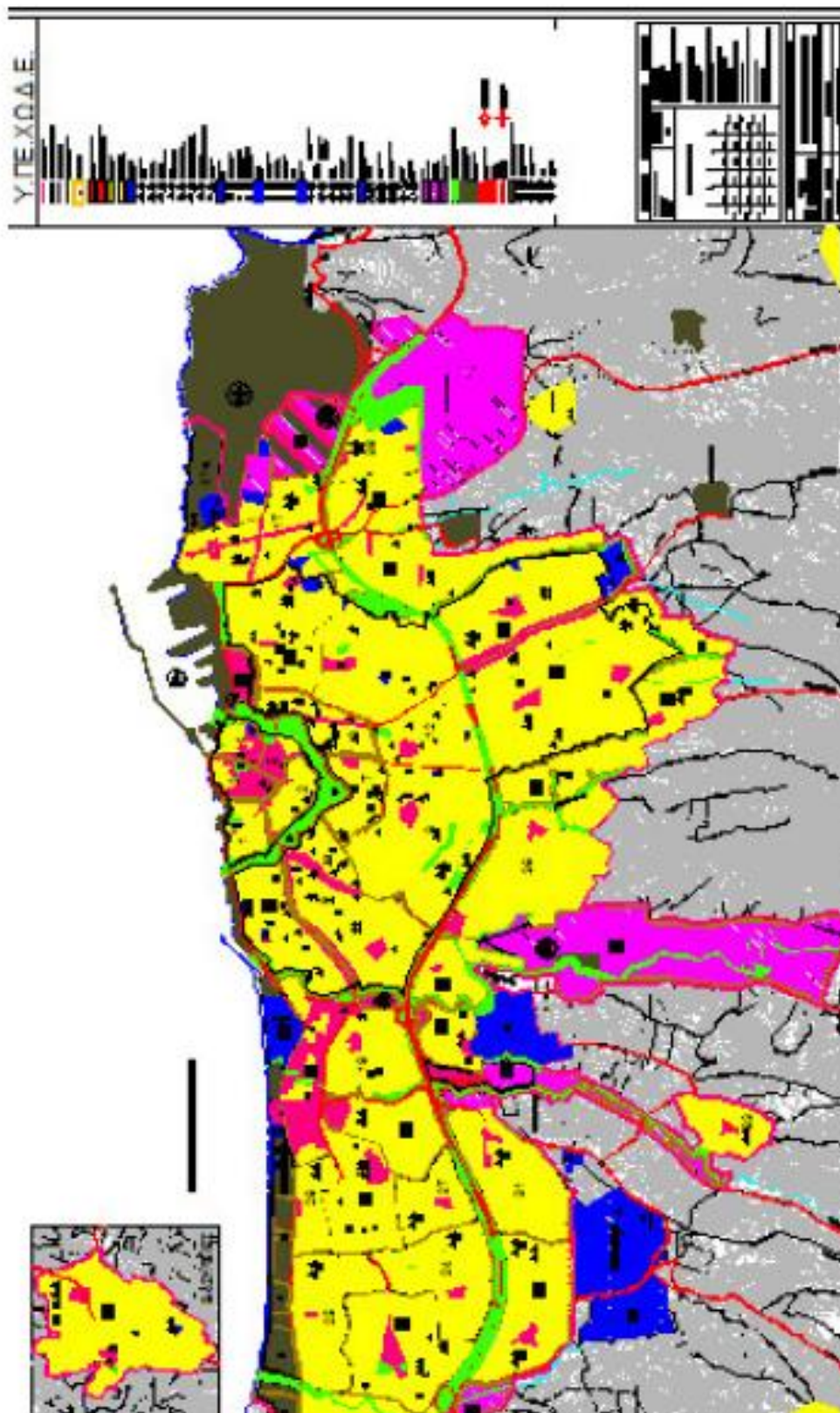


(Πηγή: [www.ypeka.gr](http://www.ypeka.gr))

Τέλος, δε θα ήταν δυνατό να λείπει από τη μελέτη της τροποποίησης του Γ.Π.Σ. η προσπάθεια επίλυσης - βελτίωσης του κυκλοφοριακού ζητήματος, στα πλαίσια της βιώσιμης κινητικότητας.



Το Ηράκλειο σήμερα, άποψη του λιμανιού από το νότο (Πηγή: [www.heraklion-city.gr/visitor/photos-maps](http://www.heraklion-city.gr/visitor/photos-maps))



Το Γ.Π.Σ. του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Ηρακλείου (Πηγή: Γ.Π.Σ. ΦΕΚ 696Δ'/8-7-2003) αντικείμενό του είναι ο υπολογισμός της επιφάνειας και η χωροθέτηση των νέων οικιστικών επεκτάσεων και των ζωνών παραγωγικών δραστηριοτήτων. Επιδιώκεται η ορθολογική πολεοδομική οργάνωση των περιοχών αυτών. Στόχος του είναι η βιώσιμη ανάπτυξη και η αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

ΔΗΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

ΟΛΟΚΛΗ ΕΡΜΕΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΝΑΣΤΟΓΟΝΗΣΗΣ  
ΤΟΥ ΔΗΤΙΚΟΥ ΠΑΡΑΛΙΑΣΤΟΥ ΜΕΤΩΠΙΟΥ  
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΓΡΟΤΟΘΥΛΙΑ URBAN I

ΘΕΜΑ ΧΑΡΤΗ: ΠΡΟΤΑΣΗ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2008

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

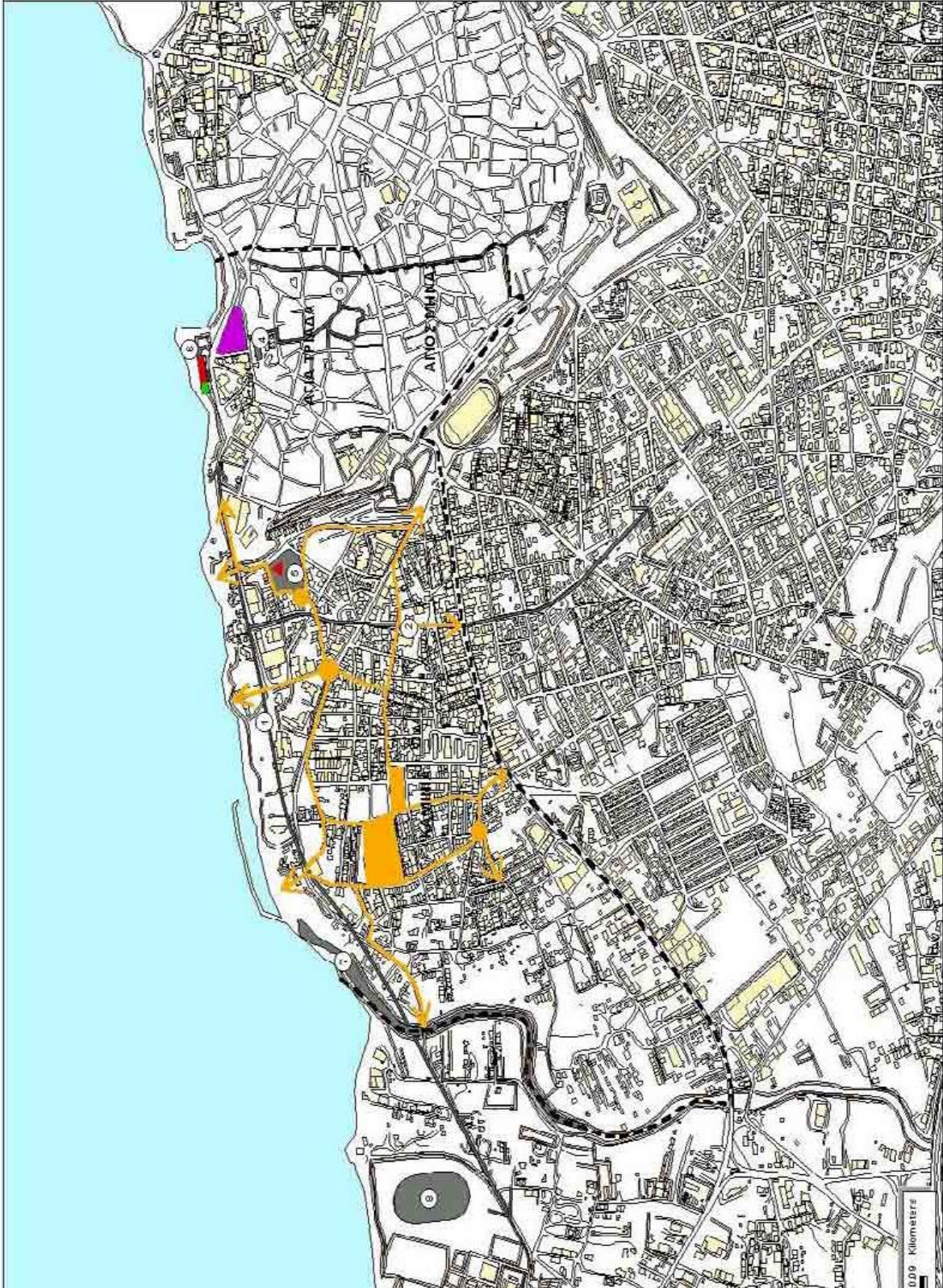
Όροι συνολικά: περίοδος μελέτης  
ετήσια  
ήτοι: 100.000.000 ευρώ / δύν  
απόχουν σε 4 ημερησίου

ΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ URBAN

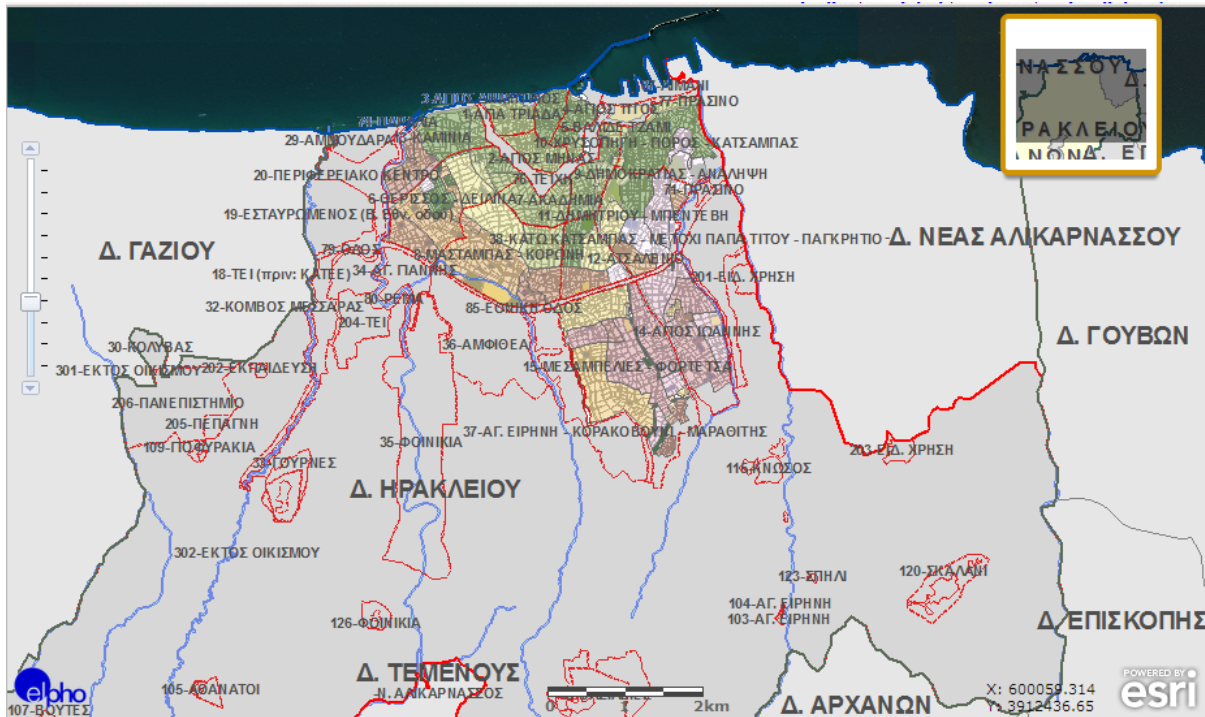
- κέντρο περιβαλλοντική κατάμετρος (μέτρο 3.3)
- μουσιοφυσική ιστορία (μέτρο 1.1)
- πρόσβαση; στο Ο.Τ. 105, το δίκτυο διασύνδεσης (μέτρο 1.2 και 3.1)
- ολοκληρωμένη πολεοδομική παρέμβαση στην συνοικία Κορυμίου (μέτρο 1.3)
- κλιμακωτές δομές μέτρο 3.2

ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΕΠΕΡΓΕΙΕΣ

- 1) Δοτική παρακατέλεψη
- 2) Γεωλογική μελέτη στην περιοχή
- 3) Διεύθυνση έργων στην περιοχή
- 4) Μουσιοφυσική ιστορία
- 5) Γεωλογική μελέτη στην περιοχή
- 6) Γεωλογική μελέτη στην περιοχή
- 7) Γεωλογική μελέτη στην περιοχή
- 8) Γεωγραφία



## Το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο (Γ.Π.Σ.) (Φ.Ε.Κ. 1768/1999, Φ.Ε.Κ. 696/2003 )



(Πηγή: <http://gis.heraklion.gr/> )

### Οικιστική ανάπτυξη

Η Τροποποίηση του γενικού πολεοδομικού σχεδίου Ηρακλείου είχε σαν στόχο την επέκταση των ορίων του γενικού πολεοδομικού σχεδίου σε εκτάσεις πυκνοδομημένες, αραιοδομημένες και αδόμητες συνολικής επιφάνειας 17.300 στρεμμάτων, τμήματα των οποίων εμπίπτουν εντός ορίων οικισμών κάτω των 2.000 κατοίκων, προϋφιστάμενων του 1923 και με την πολεοδομική οργάνωση του πολεοδομικού συγκροτήματος για πληθυσμό μεγέθους 200.000 κατοίκων, με την δημιουργία 18 νέων πολεοδομικών ενοτήτων (Π.Ε.

23,24,25,26,27,28,29,30,31,33,36,37,38,39,41,42,44,45), περιμετρικά των ευρύτερων ορίων της πόλης του Ηρακλείου.

Ειδικότερα, προβλέπεται η επέκταση των ορών του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου νότια στην Π.Ε. 15 (Μεσσαμπελιές), δυτικά στην Π.Ε. 16 (Κατσαμπάς), και δυτικά στις περιοχές Π.Ε. 20 και Π.Ε. 22 ( Ξηροπόταμος, Αγ. Μαρίνα). Επίσης προβλέπεται η δημιουργία νέων πολεοδομικών ενοτήτων περιμετρικά της πόλης του Ηρακλείου όπως δυτικά οι Π.Ε. 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, νότια οι Π.Ε. 34, 36, 37, ανατολικά οι Π.Ε. 38, 39, 41, 42, 44, 45.

Αναλυτικότερα, προβλέπεται χρήση αμιγής κατοικίας ανατολικά στις Π.Ε. 23,28, στις εκτός των ορίων οικισμού περιοχές των Π.Ε. 30, 31, νότια στην περιοχή της Π.Ε. 37, 15. Χρήση γενικής κατοικίας προβλέπεται δυτικά στις Π.Ε. 24,25,26,27, στις εντός ορίων οικισμού περιοχές των Π.Ε. 30,31, νότια στις Π.Ε. 36,38 και βορειοανατολικά στις περιοχές Π.Ε. 37 και στις επεκτάσεις των Π.Ε. 16,20,22.



Για τις νέες επεκτάσεις καθορίστηκαν πολεοδομικά κέντρα, ενώ σε όλες τις νέες περιοχές επέκτασης καθορίστηκε τοπικό κέντρο. Οι προβλεπόμενοι συντελεστές δόμησης που ποικίλλουν από 0.7 – 0.8, προβλέφθηκε η μέση πυκνότητα κατοίκησης (κατ./εκτάριο), αλλά και η έκταση της κάθε περιοχής σε εκτάρια (βλ. Παράρτημα).

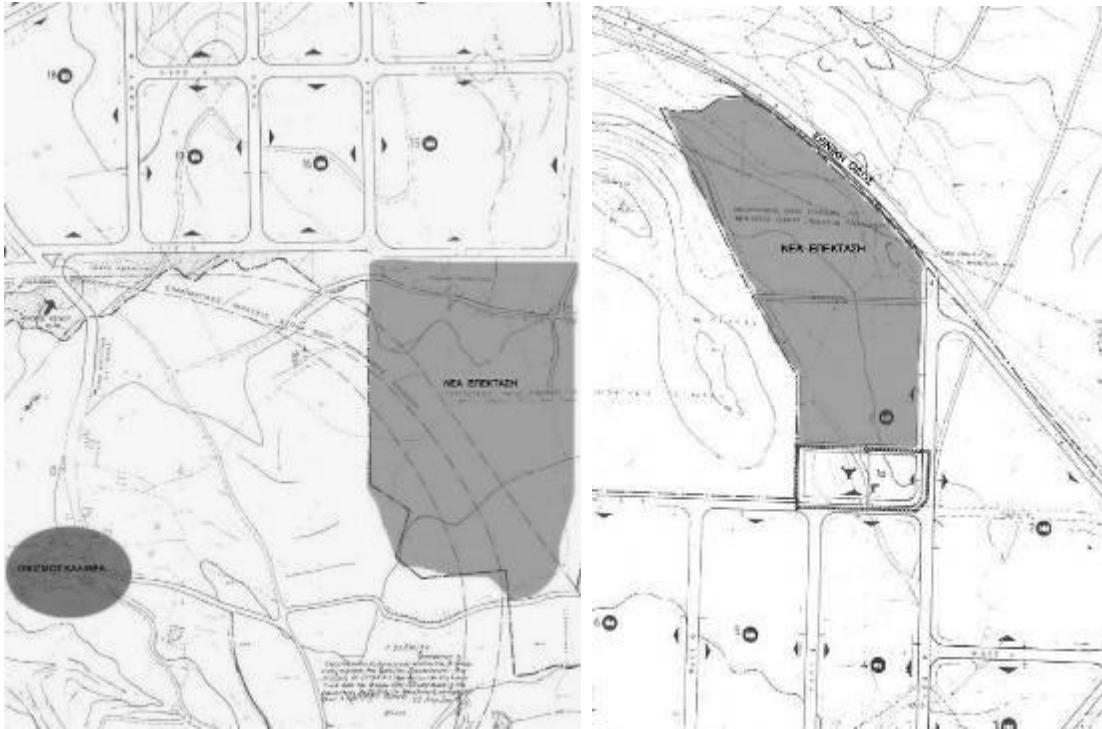
### **Βιομηχανία**

Στο πρώτο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο που εκπονήθηκε, ο τομέας της βιομηχανίας δέχθηκε αρκετές τροποποιήσεις που είχαν σαν αποτέλεσμα την συνεχή επέκταση της Βιομηχανικής Περιοχής, την δημιουργία νέων βιομηχανικών μονάδων καθώς επίσης και την εγκατάσταση μικρών βιοτεχνιών στις εντός των ορίων νέες πολεοδομικές ενότητες. Οι κυριότερες αποφάσεις πάρθηκαν με τα Φ.Ε.Κ. 758/1993, Φ.Ε.Κ. 1768/1999 και Φ.Ε.Κ. 6962003, που είχαν σαν αποτέλεσμα την σημερινή χωροθέτηση και επέκταση των βιομηχανικών μονάδων

### **Φ.Ε.Κ. 758 / 1993**

Αρχικά, σύμφωνα με το Φ.Ε.Κ. 768/1993, εγκρίνεται η τροποποίηση και η επέκταση του ρυμοτομικού σχεδίου της Βιομηχανικής περιοχής της Ελληνικής Τράπεζας Βιομηχανικής Ανάπτυξης Α.Ε. (Ε.Τ.Β.Α. Α.Ε.) που βρίσκεται στα διοικητικά όρια του Δήμου Αλικαρνασσοῦ και της κοινότητας Καλλιθέας (Ν. Ηρακλείου) και ο καθορισμός των όρων και περιορισμών δόμησης. Έτσι, επιτυγχάνεται η μετατόπιση και κατάργηση των ρυμοτομικών γραμμών, η δημιουργία νέων οικοδομικών τετραγώνων (Ο.Τ. 3, 9α,9β, 10α, 10β, 19α, 19β, η έγκριση οδών και πεζοδρόμων, η μετατροπή κοινόχρηστου πρασίνου σε οικοδομήσιμο χώρο και η κατάργηση οδών.

Επίσης, εγκρίνεται η επέκταση εγκεκριμένου ρυμοτομικού σχεδίου σε συνεχόμενη περιοχή με τον καθορισμό των οικοδομικών τετραγώνων 1,1α, 2, 14, 15, 22, 23 και των καθορισμό οδών, πεζοδρόμων και χώρων πρασίνου.



**Σχήμα :** Νέες επεκτάσεις Βιομηχανικής Περιοχής Ηρακλείου. Στο σχήμα παρουσιάζονται οι επεκτάσεις που γειτνιάζουν με την Εθνική οδό και τον οικισμό Καλλιθέα. (πηγή : Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης 758/1993).

#### **Φ.Ε.Κ. 1768 / 1999**

Στη συνέχεια, με το Φ.Ε.Κ. 1768 / 1999 καθορίζονται τα όρια περιοχών για την εγκατάσταση βιομηχανιών – βιοτεχνιών σε περιοχές γύρω από την ευρύτερη περιοχή του Ηρακλείου, στο νότιο, ανατολικό και δυτικό της τμήμα (περιοχές : ΒΙ.ΠΕ Ηρακλείου, Φοινικιάς, Γαζίου, Επισκοπής, Αρχανών, Πεζών, Κρουσώνα, Τυλίσου, Ανώπολης, Γουβών, Μαλλίων, Χερσονήσου, Λινοπεραμάτων). Στις περιοχές αυτές επιτρέπεται η εγκατάσταση βιομηχανικών και βιοτεχνικών μονάδων χαμηλής όχλησης και επαγγελματικά εργαστήρια. Επιπλέον, στις βιομηχανικές περιοχές Τυλίσου και Κρουσώνα (δυτικά και νοτιοδυτικά) επιτρέπεται η εγκατάσταση και λειτουργία μονάδων που επιτρέπονται στη ΒΙ.ΠΕ Ηρακλείου, ενώ στην περιοχή των Λινοπεραμάτων (βορειοδυτικά παράλια) απαγορεύει την ίδρυση νέων βιομηχανικών μονάδων και επιτρέπει μονάχα των εκσυγχρονισμό και την επέκταση των υφιστάμενων. Επίσης στις περιοχές ΒΙ.ΠΕ Ηρακλείου και βιομηχανική περιοχή Λινοπεραμάτων επιτρέπεται η ίδρυση ΒΕ.ΠΕ – ΒΙΟ.ΠΑ. Ωστόσο γίνεται διαχωρισμός σε ζώνες Α,Β,Γ,Δ οι οποίες οριοθετούν τις δραστηριότητες σε τμήματα των περιοχών (βλ. χάρτη). Έτσι, ο καθορισμός των ζωνών επιτρέπει τις εξής χρήσεις :

**Ζώνη Α (καφέ) :** Στη ζώνη αυτή απαγορεύεται κάθε δραστηριότητα του δευτερογενούς τομέα. Επιτρέπεται μόνο ο εκσυγχρονισμός και η βελτίωση νομίμως υφιστάμενων μονάδων, χωρία αύξηση της εγκατεστημένης ισχύος τους. Στις περιοχές της ζώνης αυτής που εμπίπτουν εντός ορίων Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου επιτρέπονται οι οικίες εγκεκριμένες χρήσεις και στις περιοχές που εμπίπτουν εντός ορίων οικισμών επιτρέπονται οι οικίες εγκεκριμένες χρήσεις με

εγκατεστημένη ισχύ μέχρι 25HP ή 30KW.

Ζώνη Β (πράσινο) : Επιτρέπονται οι γεωργικές βιομηχανικές – βιοτεχνικές δραστηριότητες που προβλέπονται από τις διατάξεις του Π.Δ. 227/1987 με περιορισμούς στην παραγωγική ικανότητα και την εγκατεστημένη ισχύ.

Ζώνη Γ (κίτρινο) : Επιτρέπονται οι γεωργικές βιομηχανικές – βιοτεχνικές δραστηριότητες που προβλέπονται από τις διατάξεις του Π.Δ. 227/87 με περιορισμούς στην παραγωγική ικανότητα και την εγκατεστημένη ισχύ. Από την ρύθμιση αυτή εξαιρούνται οι περιοχές που εμπίπτουν εντός ορίων οικισμών κάτω των 2.000 κατοίκων, εντός εγκεκριμένου ρυμοτομικού σχεδίου, εντός ορίων Γενικού Πολεοδομικού και περιοχές όπως : αρχαιολογικοί χώροι, δασικές εκτάσεις, στρατιωτικές εγκαταστάσεις

Ζώνη Δ (μπλε) : Στην περιοχή κατά μήκος της Εθνικής Οδού επιτρέπονται εγκαταστάσεις χονδρεμπορίου και εμπορικών εκθέσεων, ολοκληρωμένων συγκροτημάτων εμπορίας και επισκευής αυτοκινήτων.

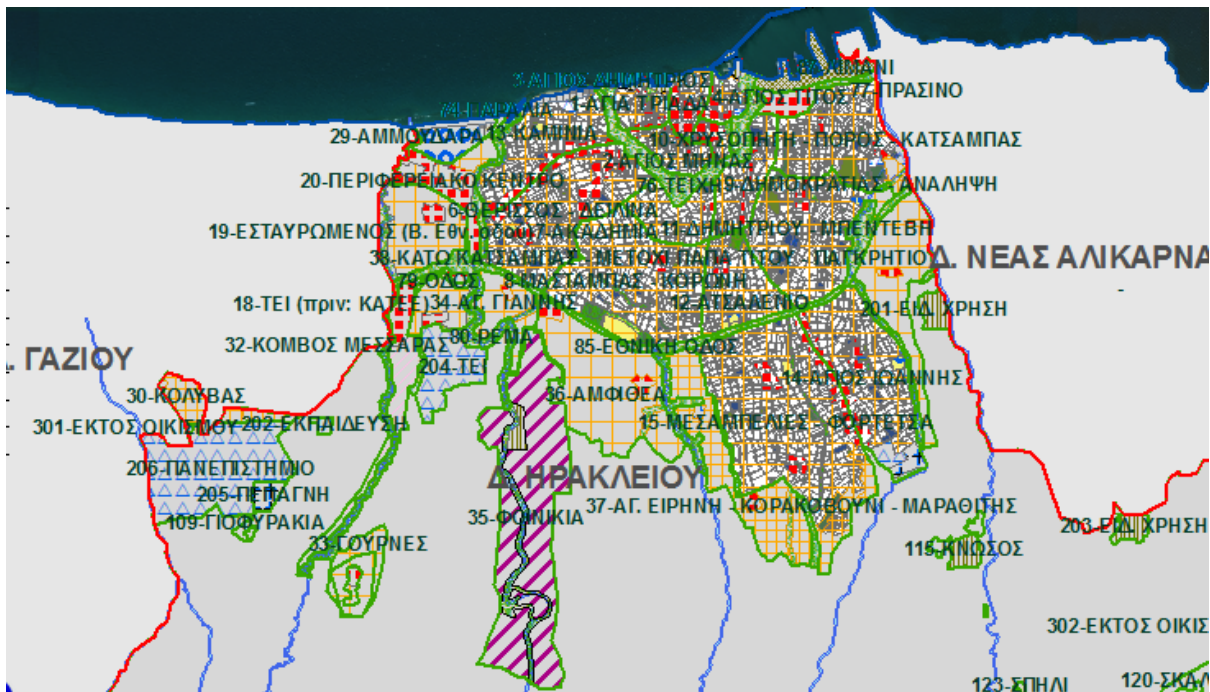
Τέλος, επισημαίνεται ότι η νομίμως λειτουργούσες εγκατεστημένες βιομηχανικές – βιοτεχνικές μονάδες εντός των παραπάνω ζωνών, που δεν επιτρέπονται από τις διατάξεις της παρούσας απόφασης και εμπίπτουν σε μέση ή υψηλή όχληση οφείλουν να μετεγκατασταθούν σε χρονικό διάστημα πέντε ετών.

#### **Φ.Ε.Κ. 696 / 2003**

Τέλος, η αναθεώρηση του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου Ηρακλείου, μέσω του Φ.Ε.Κ. 696/2003, προβλέπει την εγκατάσταση χονδρεμπορίου και μη οχλούσας βιομηχανίας – βιοτεχνίας όπως : εγκατάσταση χονδρεμπορίου, εμπορικών αποθηκών, ολοκληρωμένων συγκροτημάτων εμπορίας και επισκευής αυτοκινήτων, επαγγελματικά εργαστήρια χαμηλής όχλησης, πρατήρια υγρών καυσίμων σε τμήματα νότιων περιοχών ( Π.Ε. 31 Αγάκου και Π.Ε. 32 Κόμβος Μεσσαράς). Χρήσεις όπως : βιομηχανικές και βιοτεχνικές εγκαταστάσεις χαμηλής όχλησης, επαγγελματικά εργαστήρια χαμηλής και μέσης όχλησης, κτίρια – γήπεδα αποθήκευσης και στάθμευσης, πρατήρια καυσίμων, εμπορικές εκθέσεις, αθλητικές εγκαταστάσεις και εγκαταστάσεις μέσων μαζικής μεταφοράς μπορούν να χωροθετηθούν στην νότια ζώνη ειδικών χρήσεων (Φοινικιά) και στην νοτιοανατολική (επαγγελματική ζώνη Γαζίου), στην οποία όμως δεν επιτρέπονται βιομηχανικές εγκαταστάσεις.

#### **Τουρισμός**

Όσον αφορά τον τουρισμό, οι προβλέψεις του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου είναι γενικευμένες και αρκετά περιορισμένες. Χρήσεις τουρισμού και αναψυχής προβλέπονται στα Βόρεια παράλια και ιδιαίτερα στο δυτικό και ανατολικό τμήμα του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου Ηρακλείου (παραλία Αμμουδάρας, και παραλία Αλικαρνασσού) καθώς και στην περιοχή βόρεια της παραλιακής λεωφόρου μεταξύ των εκβολών του Γιόφυρο και του Ενετικού λιμανιού. Αξίζει να αναφερθεί ότι δεν προσδιορίζεται η δυναμικότητα των τουριστικών εγκαταστάσεων καθώς και ο τρόπος δόμησης των τουριστικών περιοχών.



(Πηγή: <http://gis.heraklion.gr/>)

### **Διάρθρωση και μετακινήσεις**

Το μοναδικό κέντρο της πόλης, δυσανάλογο με το σημερινό μέγεθός της, συγκεντρώνει υπηρεσίες, εμπόριο, αναψυχή, διασκέδαση και πρόνοια. Στις περισσότερες οικιστικές περιοχές δεν υπάρχουν κέντρα γειτονιάς.

Όσον αφορά το οδικό δίκτυο, εντός των τειχών έχει διατηρηθεί ως σήμερα από την εποχή της Τουρκοκρατίας, ενώ εκτός των τειχών έχει βασιστεί σε αγροτικούς δρόμους. Το γεγονός αυτό, έχει ως αποτέλεσμα οι κεντρικές οδικές αρτηρίες σήμερα να είναι ανεπαρκείς σε μέγεθος σε σχέση με τη σημασία τους. Παράλληλα, υπάρχει ένα μεγαλύτερο πλήθος παραδρόμων που διαμορφώνουν εναλλακτικές πορείες προς την ίδια κατεύθυνση. Έτσι, όταν οι κεντρικές αρτηρίες έχουν συμφόρηση, οι πολίτες χρησιμοποιούν τους δρόμους αυτούς, «ως παράπλευρα συστήματα κυκλοφορίας», με αποτέλεσμα την αναίρεση της

ιεράρχησης των δρόμων. Συνέπεια αυτού είναι η υποβάθμιση των γειτονιών από τις οποίες περνούν αυτοί οι δρόμοι. Δίκτυο πεζοδρόμων υπάρχει στην περιοχή γύρω από τα λιοντάρια, ενώ στις εκτός των τειχών περιοχές, όχι μόνο δεν υπάρχουν πεζόδρομοι, αλλά και τα πεζοδρόμια είναι στενά ή ανύπαρκτα.

Η ύπαρξη ενός μόνο κέντρου σε συνδυασμό με το κακό οδικό δίκτυο και την ευρεία χρήση Ι.Χ. για τη μετάβαση σε αυτό, έχει προκαλέσει έντονα κυκλοφοριακά προβλήματα στις κεντρικές οδούς τις εργάσιμες μέρες. Σ' αυτό έχει συμβάλει και το γεγονός ότι δεν υπάρχουν χώροι στάθμευσης για τους επισκέπτες του κέντρου, με αποτέλεσμα οι παράδρομοι της παλιάς πόλης να μετατρέπονται σε χώρους στάθμευσης, αφήνοντας ελάχιστο χώρο για την κυκλοφορία οχημάτων.



*Σχήμα 1. Οδικό δίκτυο δήμου Ηρακλείου*

(Πηγή: Επιχειρησιακό πρόγραμμα Δράσεις ,εταμ α.ε.)

## Οδικό δίκτυο

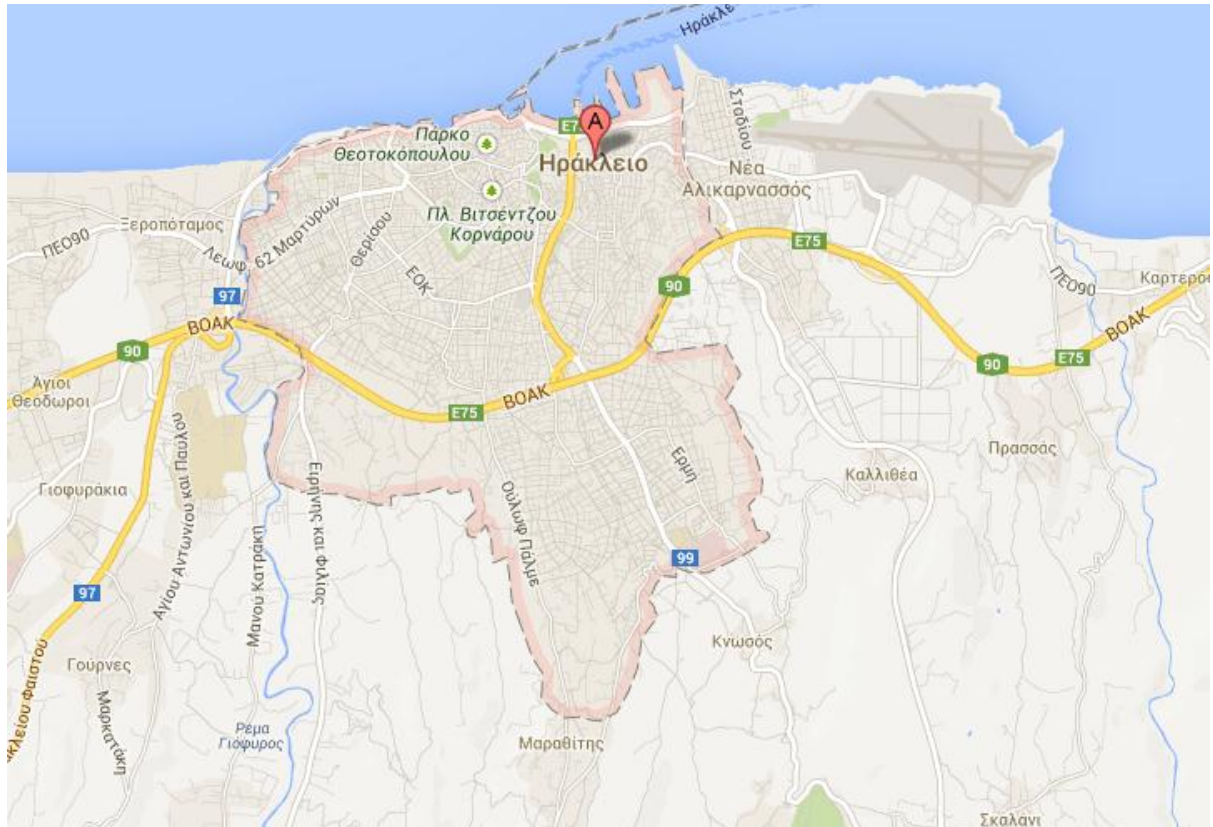
Το οδικό δίκτυο του Δήμου Ηρακλείου διακρίνεται σε:

*A) Πρωτεύον εθνικό οδικό δίκτυο, αποτελούμενο από τη*

1. Νέα Εθνική Οδός Ηρακλείου-Χανίων
2. Νέα Εθνική Οδός Ηρακλείου – Αγίου Νικολάου

*B) Επαρχιακό δίκτυο αποτελούμενο από:*

1. Τον Επαρχιακό Δρόμο με αριθμ. 1: "Τύλισσος" (από χ.θ. 10-000 της Εθν.Οδού Ηρακλείου – Ρεθύμνου) – Γωνιές προς Ανώγεια (όρια Νομού)
2. Τον Επαρχιακό Δρόμο με αριθμό 2: "Γάζι" (χ.θ. 7-000 της Εθν. Οδού Ηρακλείου – Ρεθύμνου) – Αλμυρός – Ρογδιά – Φόδελε) συνάντηση με Εθν.Οδό Ηρακλείου – Ρεθύμνου.
3. Τον Επαρχιακό Δρόμο με αριθμό 3: "Γάζι" (χ.θ. 6-000 της Εθν. Οδού Ηρακλείου – Ρεθύμνου) – Καραβοχώρι – Κεραμούτσι – Καμάρι μέχρι συνάντηση με Επαρχ. Οδό 1".
4. Τον Επαρχιακό Δρόμο με αριθμ. 4: "Γάζι" (από Επαρχ. Οδό 3) – Κορφές - Κρουσώνας".
5. Τον Επαρχιακό Δρόμο με αριθμ. 5: "Γάζι" Επάνω και Κάτω Καλέσα ως παρακαμπτήριος της Επ. Οδού 4"
6. Τον Επαρχιακό Δρόμο με αριθμ. 7 : "Ηράκλειο" (από χ.θ. 3+000 Εθν. Οδού Ηρακλείου – Φαιστός) – Βούτες (και μέσω παρακαμπτήριας Πεπαγνή-Βούτες) – Πετροκέφαλο – Πενταμόδι – Καθαρίδα – Κρουσώνας.
7. Τον Επαρχιακό Δρόμο με αριθμ. 30 : "Κνωσός (από Λιμάνι Ηρακλείου -ΒΙΠΕ – Καλλιθέα) – Σκαλάνι – Κουνάβοι – Πεζά – Καλλονή Χουδέτσι -Τεφέλι – Πραιτώρια – Χάρακας ".
8. Τον Επαρχιακό Δρόμο με αριθμ. 31 : "Κνωσός (από Επαρχ. Οδό 30)- Άνω και Κάτω Αρχάνες – Βαθύπετρο – μέχρι της Επ. Οδό 30".



(Πηγή: google.maps.com)

Από το Ηράκλειο ξεκινούν επίσης οι κάθετοι οδικόι άξονες «Ηράκλειο-Αγ. Δέκα» και «Ηράκλειο-Βιάννος», τμήματα των οποίων δεν έχουν ακόμα ολοκληρωθεί.

Γενικά, αναφέρεται ότι η κατάσταση του οδικού δικτύου χαρακτηρίζεται από μέτρια έως κακή, με χαμηλής ποιότητας ασφάλτο και στενότητα οδοστρώματος. Κατά μήκος του οδικού δικτύου υπάρχουν λακκούβες και κακοτεχνίες, που καθιστούν επικίνδυνη την οδήγηση θέτοντας σε κίνδυνο την ζωή των επιβατών.

### **Δομημένο περιβάλλον**

Η συνύπαρξη μεμονωμένων κτηρίων και μνημείων της ενετικής περιόδου με αδιάφορες αρχιτεκτονικά πολυώροφες πολυκατοικίες, ο εξαιρετικά πυκνός ιστός, καθώς και η έλλειψη ελεύθερων χώρων πρασίνου, χαρακτηρίζουν την παλιά πόλη, ως προς το δομημένο περιβάλλον της.

Στις εκτός των τειχών περιοχές, η πλειοψηφία των κτισμάτων έχει αναπτυχθεί αυθαίρετα, χωρίς αρχιτεκτονικό σχεδιασμό, ενώ οι πλατείες και οι χώροι πρασίνου απουσιάζουν εντελώς.

### **Οικολογική ισορροπία και φυσικό περιβάλλον**

Στο κέντρο η ατμοσφαιρική μόλυνση από την κυκλοφορία των αυτοκινήτων σε

συνδυασμό με το πυκνοδομημένο περιβάλλον και την αυξημένη υγρασία από τη θάλασσα, προκαλεί αύξηση της θερμοκρασίας κατά τους θερινούς μήνες. Την κατάσταση επιβαρύνει η λειτουργία του αεροδρομίου μέσα στην πόλη που συνεπάγεται κίνδυνο ατυχήματος, αλλά και ηχορύπανση κυρίως για τις κοντινές περιοχές του Πόρου και της Ν. Αλικαρνασσού.

Στα δυτικά της πόλης, φυσικά χαρακτηριστικά όπως ποτάμια και παραλία, συγκεντρώνουν μεγαλύτερο οικολογικό ενδιαφέρον. Η οικολογική ισορροπία όμως ανατρέπεται από την αυθαίρετα αναπτυγμένη τουριστική δραστηριότητα, την αυθαίρετη κατοικία και βιομηχανία, καθώς και το εργοστάσιο της ΔΕΗ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Αμμουδάρα που μολύνεται από τη ΔΕΗ και από τον Ξυροπόταμο στον οποίο καταλήγουν τα λύματα του νοσοκομείου και του ΙΤΕ Βούτων. Άλλο ένα παράδειγμα είναι αυτό του ποταμού Γιόφυρου. Τα αυθαίρετα στο ρέμα του αλλά και οι αθλητικές εγκαταστάσεις στην κοίτη απορροής του έχουν αλλοιώσει τη μορφολογία του εδάφους και έχουν προκαλέσει καταστροφικές πλημμύρες στο παρελθόν. Τώρα, έχει γίνει διεύρυνση της κοίτης, αλλά η ύπαρξη του Παγκρήτιου σταδίου στις εκβολές του ποταμού σε συνδυασμό με τον κακό αντιπλημμυρικό σχεδιασμό, επαναφέρει τον κίνδυνο για νέες καταστροφές.

## 4.10 Χρήσεις Γης

Οι βασικές λειτουργίες που αναπτύσσονται στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Ηρακλείου διακρίνονται στις κάτωθι γενικές κατηγορίες :

### **α. Οικονομική λειτουργία**

Ο γνωστός οικονομικός κύκλος (εργασία - παραγωγή - διάθεση - κατανάλωση - εργασία ....) ενεργεί ως κινητήρια δύναμη ανάπτυξης.

### **β. Διοικητική λειτουργία**

Η πολιτική και διοικητική λειτουργία (κεντρική διοίκηση, τοπικές εξουσίες) που αποτελούν σημαντικούς παράγοντες στην πολεοδομική ανάπτυξη.

### **γ. Πνευματική λειτουργία**

Το Πολεοδομικό Συγκρότημα Ηρακλείου δίνει μεγάλη βαρύτητα στην βελτίωση του μορφωτικού και πολιτιστικού επιπέδου των κατοίκων, η οποία είναι προϋπόθεση ανάπτυξης.

### **δ. Κοινωνική λειτουργία**

Το Π.Σ. Ηρακλείου είναι ο τόπος όπου παρέχονται σε μεγάλη κλίμακα οι λεγόμενες «κοινωνικές υπηρεσίες» (κοινωνική μέριμνα, περίθαλψη κ.α.) αλλά και όπου



μπορούν να εξυπηρετηθούν καλύτερα οι ανάγκες κοινωνικότητας του ανθρώπου. Η διευκόλυνση της επικοινωνίας των κατοίκων μεταξύ τους για επίτευξη όχι μόνο οικιστικής συνοχής, αλλά και κοινωνικής, είναι πολύ ισχυρός παράγοντας για την ανάπτυξη του Π.Σ. Ηρακλείου.

#### **ε. Τουριστική Λειτουργία**

Η λειτουργία αυτή βασίζεται στη συστηματική αξιοποίηση και παρουσίαση φυσικών, ιστορικών, καλλιτεχνικών πόρων ή ψυχαγωγικών δυνατοτήτων που διαθέτει το Π.Σ. Ηρακλείου και η ευρύτερη περιοχή. Η ανάπτυξη της λειτουργίας αυτής εξαρτάται από τη δυνατότητα εξασφάλισης μέσω προσέλκυσης, προσωρινής παραμονής και εξυπηρέτησης μικρού ή μεγάλου αριθμού επισκεπτών από άλλες περιοχές.

#### **στ. Συγκοινωνιακή Λειτουργία**

Η εξασφάλιση διασυνδέσεων ανάμεσα στο Π.Σ. Ηρακλείου με άλλες πόλεις της Περιφέρειας Κρήτης, της Ελλάδος αλλά και του εξωτερικού, συνιστά έναν από τους κρισιμότερους παράγοντες για την ανάπτυξή του.

### **4.11 Τεχνικές υποδομές**

#### **4.11.1 Χερσαία - Οδικά δίκτυα**

Η μορφή του οδικού δικτύου είναι η ακτινική, με κέντρο την πόλη του Ηρακλείου και ακτινική ανάπτυξη των υπολοίπων οδών από το Ηράκλειο προς τους λοιπούς προορισμούς. Επομένως δεν υπάρχουν, επαρκείς οριζόντιες συνδέσεις των λοιπών πόλεων και οικισμών του Νομού μεταξύ τους (κατά τον άξονα Ανατολής – Δύσης).

Η πλειοψηφία των μετακινήσεων εκτελείται από ιδιωτικά μέσα μετακίνησης. Η επικοινωνία με ΜΜΜ μεταξύ υπεραστικών προορισμών εξασφαλίζεται από τα λεωφορεία του υπεραστικού ΚΤΕΛ, ενώ στην πόλη του Ηρακλείου την μεταφορά με ΜΜΜ εξασφαλίζουν τα λεωφορεία του αστικού ΚΤΕΛ.

Οι δυσλειτουργίες του υφισταμένου οδικού δικτύου συνίστανται;

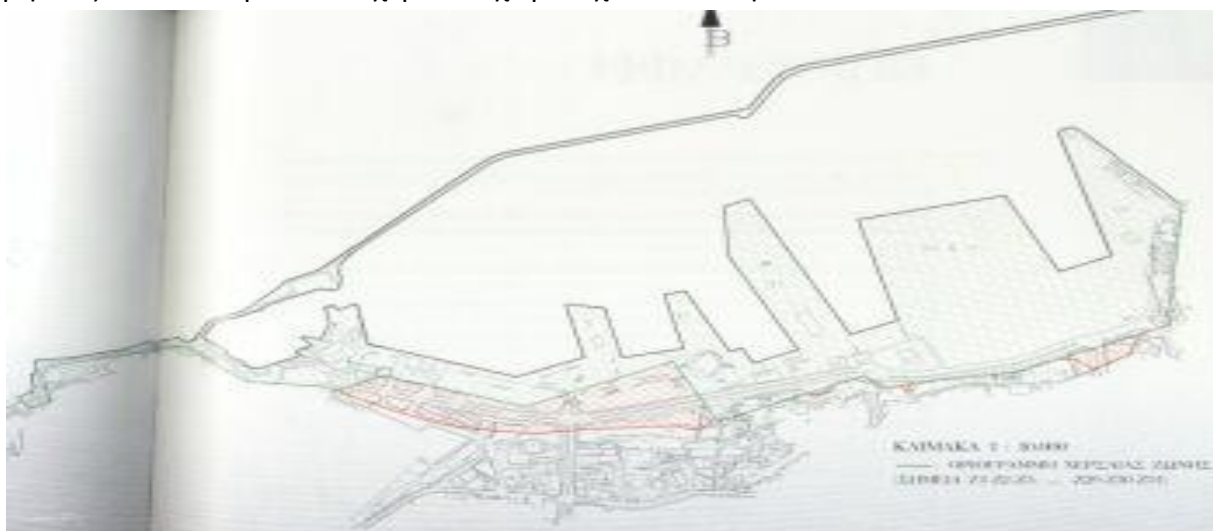
- στην ακτινική του μορφή, όπως περιγράφηκε προηγουμένα.
- στη μειωμένη και προβληματική βατότητα πολλών οδικών τμημάτων
- στη μη ορθή οριζοντιογραφική διαμόρφωση
- στις ανεπαρκείς διατομές
- στον ανεπαρκή εξοπλισμό (σήμανση, ασφάλιση) πολλών τμημάτων του δικτύου.
- στις μη επαρκείς και σωστά μελετημένους χώρους κίνησης πεζών.

#### **4.11.2 Θαλάσσια δίκτυα**

Στα διοικητικά όρια του Δήμου Ηρακλείου βρίσκεται το μεγαλύτερο λιμάνι της Κρήτης, ο Λιμένας Ηρακλείου, που αποτελεί πύλη εισόδου-εξόδου όχι μόνο για τον νομό αλλά και για ολόκληρο το νησί.

Το Λιμάνι Ηρακλείου είναι τεχνητό και δημιουργήθηκε σε βάρος της θάλασσας με την κατασκευή εξωτερικών βραχιόνων καθέτων μεταξύ τους, τον προσήνεμο μόλο από το φρούριο Κούλε έως ακρομώλιο μήκους 2.330m και τον υπήνεμο μόλο μήκους 318m. Με αυτούς έχουν σχηματισθεί 3 λιμενολεκάνες με υδάτινη επιφάνεια έκτασης 872.627,12m<sup>2</sup> και με χρήσιμα βάθη από 4,00 έως 11,50m. Πολύ σύντομα θα είναι σε χρήση κρηπιδώματα με βάθος 14,00m.

Οι εσωτερικοί λιμενικοί χώροι αποτελούνται από 5 κύριες προβλήτες σε διάταξη χτένας που συμπληρώνονται με τα εσωτερικά κρηπιδώματα προκουμαίας συνολικού μήκους 4.730m περίπου. Οι χερσαίοι χώροι έχουν έκταση συνολικά 600.000m<sup>2</sup>.



(Πηγή: Επιχειρησιακό πρόγραμμα Δράσεις ,εταμ α.ε.)

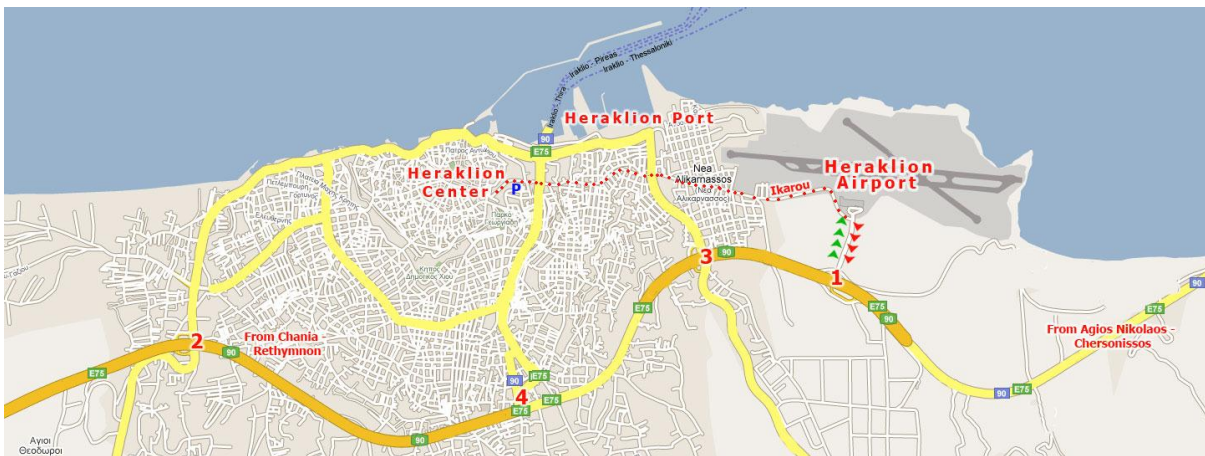
### Ο Λιμένας Ηρακλείου

#### 4.11.3 Εναέρια δίκτυα

Η αεροπορική σύνδεση του Ηρακλείου με την υπόλοιπη Ελλάδα πραγματοποιείται μέσω του Διεθνή Αερολιμένα «Νίκος Καζαντζάκης», που βρίσκεται 5 περίπου χιλιόμετρα ανατολικά της πόλης του Ηρακλείου, στο Δήμο Νέας Αλικαρνασσού. Αποτελεί το δεύτερο σε κίνηση αεροδρόμιο της χώρας μετά το «Ελ. Βενιζέλος» της Αθήνας και το πρώτο όσο αφορά τις πτήσεις charters.

Το αεροδρόμιο λειτούργησε πρώτη φορά το 1939, ενώ στη σημερινή του μορφή λειτουργεί από το 1971. Διαθέτει διάδρομο προσγείωσης – απογείωσης 2.680m, κτιριακές εγκαταστάσεις 13.000m<sup>2</sup>, ενώ υπάρχει δυνατότητα εξυπηρέτησης αεροσκαφών με αρκετούς χώρους στάθμευσης. Στις εγκαταστάσεις του αεροδρομίου λειτουργούν εμπορικά καταστήματα, χώροι εστίασης, ιατρείο,

τράπεζες και ταχυδρομείο. Υπάρχει διαθέσιμος χώρος στάθμευσης ΙΧ, ενώ είναι δυνατή και η φύλαξη αποσκευών. Τέλος υπάρχουν διάφορες διευκολύνσεις για άτομα με ειδικές ανάγκες. Η πρόσβαση στο αεροδρόμιο γίνεται μέσω του Βόρειου Οδικού Άξονα (με ειδικό κόμβο) και την παλαιάς εθνικής Ρεθύμνου – Ηρακλείου - Αγίου Νικολάου. Η κίνηση εξωτερικού αποτελεί το 80% και πλέον της κίνησης του αερολιμένα, ενώ το σύνολο σχεδόν της επιβατικής κίνησης εξωτερικού διακινείται κατά τους μήνες Απρίλιο – Οκτώβριο. Η επιβατική κίνηση του εξωτερικού διαχωρίζεται σε εκείνη των τακτικών και σε εκείνη των έκτακτων πτήσεων (charter). Η τακτική κίνηση αποτελεί μικρό μόνο ποσοστό, της τάξης του 2% της κίνησης του εξωτερικού. Κατά τους καλοκαιρινούς μήνες εξαντλείται η δυνατότητα των υποδομών με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η άρτια εξυπηρέτηση όλων των πτήσεων λόγω της περιορισμένης χωρητικότητας.



(Πηγή: <http://www.heraklion-airport.info/>)

Σύμφωνα με μελέτη του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου η αναμενόμενη κίνηση ετησίως έως το 2020 θα φτάσει τα 10 – 12 εκατομμύρια επιβατών. Το αεροδρόμιο σήμερα αντιμετωπίζει προβλήματα λειτουργίας, κυρίως σε περιόδους νοτίων ανέμων. Επιπροσθέτως η ανάπτυξη της περιοχής και η υπερσυγκέντρωση λειτουργιών της πόλης, του λιμανιού και του αεροδρομίου στην ευρύτερη περιοχή εντείνουν το πρόβλημα των παράλληλων εξυπηρετήσεων. Παρά τις παρεμβάσεις που είναι σήμερα σε εξέλιξη (κατασκευή νέου χώρου στάθμευσης αεροσκαφών και οχημάτων εδάφους, όπως επίσης και η δημιουργία νέας αίθουσας check in), καθώς και αυτές που έχουν προγραμματισθεί (επέκταση χώρου αφίξεων και αναχωρήσεων, βελτίωση κυκλοφοριακών ρυθμίσεων για καλύτερη πρόσβαση στο αεροδρόμιο), το αεροδρόμιο δε θα είναι σε θέση να ανταπεξέλθει στην αυξανόμενη επιβατική κίνηση που ήδη σήμερα εξυπηρετείται οριακά. Επιπλέον από την αυξημένη κίνηση και λειτουργία του αερολιμένα Ηρακλείου έχουν δημιουργηθεί περαιτέρω προβλήματα που περιλαμβάνουν:

- Την έντονη ηχορύπανση των κατοικημένων περιοχών του Ηρακλείου και κυρίως της Νέας Αλικαρνασσού,

- Την αλληλοεπίδραση των χώρων εναέριας κυκλοφορίας των αεροδρομίων Ηρακλείου, Χανίων και Καστελίου,
- Την ύπαρξη ελάχιστου χώρου για επέκταση των επίγειων εγκαταστάσεων,
- Τον κίνδυνο αεροπορικού δυστυχήματος κατά την πτήση των αεροσκαφών πάνω από κατοικημένες περιοχές.



(Πηγή:<http://www.heraklion-airport.info/>)

Για όλους τους παραπάνω λόγους, έχει εξαγγελθεί η κατασκευή νέου διεθνούς αεροδρομίου στη θέση Καστέλι Πεδιάδος, στις εγκαταστάσεις του υφιστάμενου στρατιωτικού αεροδρομίου. Ωστόσο, δεν είναι προς το παρόν σαφές αν το νέο αεροδρόμιο θα λειτουργήσει συμπληρωματικά ή θα αντικαταστήσει πλήρως το αεροδρόμιο «Ν. Καζαντζάκης».

#### **4.11.4 Δίκτυα Ενέργειας**

Σήμερα στην περιοχή μελέτης λειτουργεί ο ατμοηλεκτρικός σταθμός (ΑΗΣ) παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας της ΕΗ στα Λινοπεράματα του Γαζίου. Στο πλαίσιο του ενεργειακού

σχεδιασμού που περιλαμβάνει την πρόβλεψη για ένταξη του φυσικού αερίου στο ενεργειακό ισοζύγιο της Κρήτης εξετάσθηκε πρόσφατα η κατασκευή του Ενεργειακού Κέντρου της Κορακιάς στον Δήμο Γαζίου με την ανάπτυξη τερματικού σταθμού εισαγωγής υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG).

Όσον αφορά στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας σύμφωνα με τα στοιχεία της ΡΑΕ στην περιοχή μελέτης έχουν δοθεί αρκετές άδειες για κατασκευή σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, ενώ εκκρεμούν πολλές αιτήσεις είτε για χορήγηση άδειας, είτε για εξαίρεση από την χορήγηση άδειας παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ΑΠΕ. Τα κυριότερα προβλήματα που αφορούν στην ανάπτυξη των ΑΠΕ εντός της περιοχής μελέτης συνίστανται στα εξής:

- εντός της έκτασης που ισχύει η 16/ΕΧΣΠ δεν μπορούν να αναπτυχθούν εγκαταστάσεις ΑΠΕ διότι δεν προβλέπονται ως χρήση / δραστηριότητας από την απόφαση αυτή.
- μεγάλο πρόβλημα αποτελεί επίσης η κατάτμηση της γης με σκοπό την κατασκευή μικρών Φ/Β σταθμών παραγωγής, οδηγώντας σε κατακερματισμό της γεωργικής γης.
- Κατατίθενται αιτήματα για χορήγηση άδειας για εγκατάσταση Φ/Β εντός κηρυγμένων
- αναδασωτέων περιοχών.

#### **4.11.5 Δίκτυα Τηλεπικοινωνιών και πληροφορικής**

Όλη η περιοχή του ρυθμιστικού εξυπηρετείται επαρκώς από το δίκτυο σταθερής τηλεφωνίας, από την υπηρεσία ADSL και από δίκτυα κινητής τηλεφωνίας των ιδιωτικών εταιριών. Επιπλέον των ανωτέρω στις έδρες των ήμων παρέχονται και αναβαθμισμένες υπηρεσίες όπως τηλεδιασκέψεις και τηλεϊατρική.

#### **4.11.6 Δίκτυα Υγρών Αποβλήτων**

Οι υφιστάμενες υποδομές εξυπηρετούν κυρίως τους μεγάλους πληθυσμιακά οικισμούς και φυσικά το Ηράκλειο. Αν και η πληθυσμιακή κάλυψη είναι σημαντική, δεδομένου του Π.Σ. Ηρακλείου, η αντίστοιχη γεωγραφική είναι πολύ περιορισμένη καθώς ένα μεγάλο τμήμα μικρών οικισμών δεν εξυπηρετείται από οργανωμένα δίκτυα διαχείρισης των υγρών αποβλήτων. Ιδιαίτερο πρόβλημα συνιστά η διάθεση των αποβλήτων των ελαιουργείων (του κασιόγαρου και του πυρήνα) η οποία προκαλεί σημαντική επιβάρυνση στο φυσικό περιβάλλον της περιοχής μελέτης.

#### **4.11.7 Στερεά απόβλητα**

Στην περιοχή μελέτης λειτουργούν τέσσερις 4 ΧΥΤΑ μη επικίνδυνων (αστικών) αποβλήτων με σημαντικότερο τον ΧΥΤΑ Πέρα Γαλήνων στον . Γαζίου, ο οποίος εξυπηρετεί 15 ήμους του Ν.Ηρακλείου. Όλοι αυτοί οι ΧΥΤΑ βρίσκονται σε στάδιο κορεσμού και χρήζουν επεκτάσεων, ή πρέπει να διερευνηθούν νέες θέσεις. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί άμεσα το πρόβλημα αυτό ξεκίνησε ήδη η τροποποίηση του ΠΕΣ Α Κρήτης, η οποία αναμένεται να διαρκέσει περίπου 2 χρόνια.

Η υποδομή συμπληρώνεται από τον ΣΜΑ Νέας Αλικαρνασσού που αντικαθίσταται από εργοστάσιο προεπεξεργασίας απορριμμάτων, και από το Κέντρο ιαλογής Ανακυκλώσιμων Υλικών (Κ ΑΥ). Ειδικότερες υποδομές διαχείρισης των μη οικιακών στερεών αποβλήτων λειτουργούν μόνον στην ΒΙΠΕ Ηρακλείου και οφείλονται σε ιδιωτική πρωτοβουλία, καθώς δεν περιλαμβάνονται στον Περιφερειακό Σχεδιασμό των Απορριμμάτων (ΠΕΣ Α Κρήτης). Σοβαρό θεωρείται το πρόβλημα της διάθεσης των μπάζων, αφού δεν υπάρχει καθορισμένος χώρος υποδοχής σε ολόκληρη την Κρήτη με αποτέλεσμα να πετιούνται συνήθως στα ρέματα. Επίσης δεν υπάρχει καμία εγκατάσταση για την επεξεργασία των αγροτικών αποβλήτων - κατάλοιπα κτηνοτροφικών μονάδων, κτλ.

#### **4.11.8 Ύδρευση**

Όλοι οι οικισμοί υδρεύονται ικανοποιητικά από πηγές, γεωτρήσεις και λιμνοδεξαμενές – φράγματα. Τα δίκτυα ύδρευσης έχουν αντικατασταθεί σε μεγάλο βαθμό από σύγχρονα υλικά (πλαστικούς σωλήνες). Από τακτικές μετρήσεις που πραγματοποιούνται από τη ΕΥΑΗ και άλλα εργαστήρια με ευθύνη των ήμων, η ποιότητα των νερών είναι ικανοποιητική.

#### **4.11.9 Δίκτυα Άρδευσης**

Όλα τα υφιστάμενα δίκτυα άρδευσης στην περιοχή μελέτης είναι κατασκευασμένα με κλειστούς αγωγούς, ενώ προγραμματίζονται και επιπλέον σημαντικά έργα άρδευσης τα οποία περιλαμβάνουν ταμειυτήρες νερού (Αποσελέμης, Καλόλακος και Ασίτες – Πριλιάς) και αρδευτικά δίκτυα (Φόδελε, Αυγενική).

## Κεφάλαιο 5ο

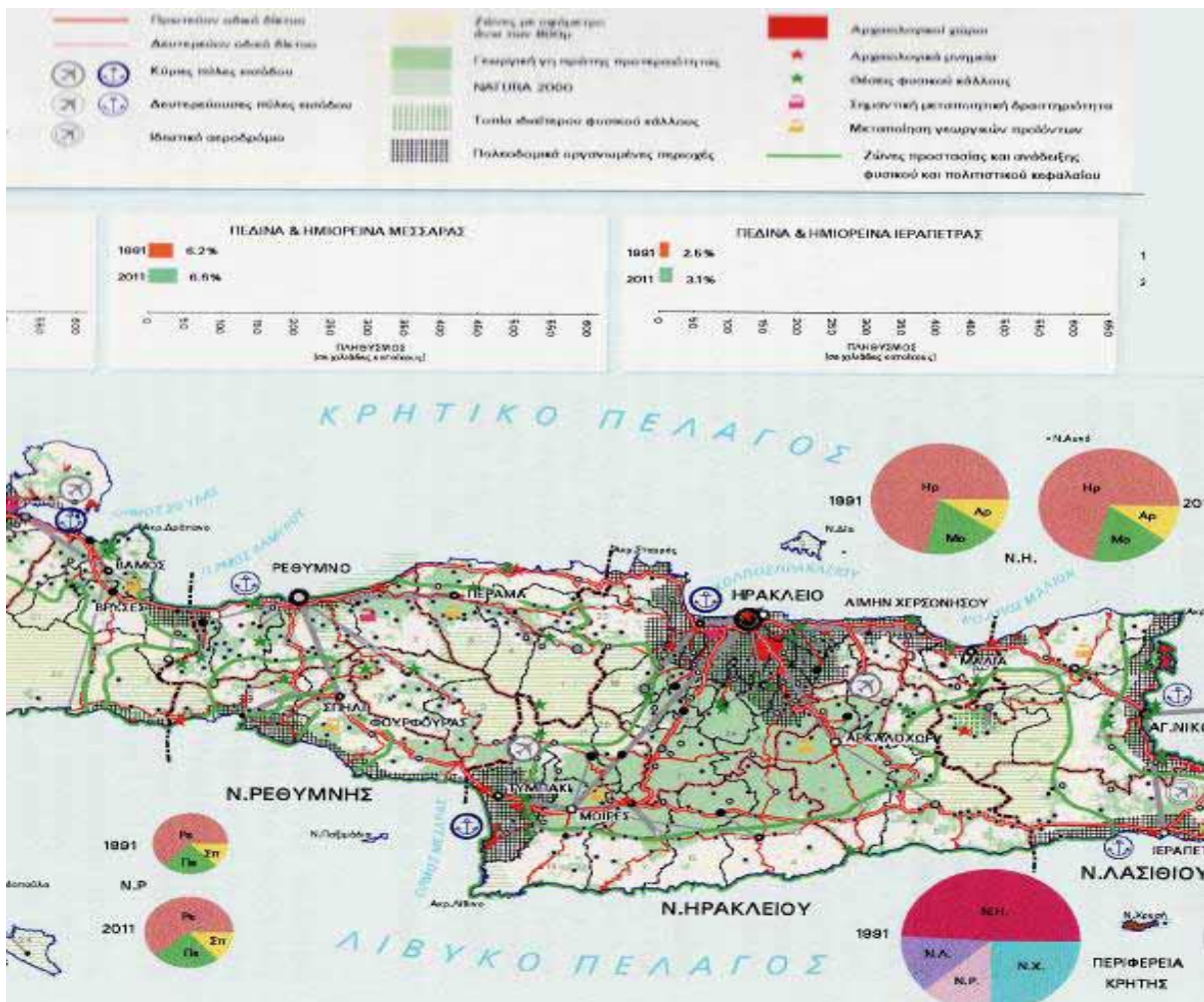
### 5. Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Κρήτης

Πέρα από τις παραπάνω ρυθμίσεις, το 2003 θεσμοθετείται το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Κρήτης (ΦΕΚ 1486/τ.Β΄/10.10.2003). Στόχος του είναι η εξασφάλιση κατευθύνσεων για την ανάπτυξη του αστικού συγκροτήματος του Ηρακλείου, αφού κρίνεται απαραίτητη η ύπαρξη ρυθμιστικού σχεδίου για την οικιστική του οργάνωση και την προστασία του περιβάλλοντος.

Ο Χωροταξικός Σχεδιασμός σε περιφερειακό επίπεδο διέπεται από το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Κρήτης (ΦΕΚ 1486 Β/10.10.2003), στο οποίο σε γενικές γραμμές καταγράφονται και αξιολογούνται η θέση και ο ρόλος της Κρήτης στον εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο και οι λειτουργίες διαπεριφερειακού χαρακτήρα που έχει ή μπορεί να αναπτύξει, καθώς και οι παράγοντες εκείνοι που επηρεάζουν τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη και διάρθρωση του χώρου, οι χωρικές επιπτώσεις των ευρωπαϊκών, εθνικών και περιφερειακών πολιτικών και προγραμμάτων στο επίπεδο της περιφέρειας. Επίσης, προσδιορίζονται με προοπτική δεκαπέντε ετών οι βασικές προτεραιότητες και στρατηγικές επιλογές για την ολοκληρωμένη και αειφόρο ανάπτυξη του χώρου στο επίπεδο της περιφέρειας, οι οποίες προωθούν την ισότιμη ένταξη της στον ευρύτερο διεθνή, ευρωπαϊκό και εθνικό χώρο. Σύμφωνα λοιπόν με το Περιφερειακό Πλαίσιο, το πρότυπο χωρικής ανάπτυξης της Περιφέρειας Κρήτης θα πρέπει να υποστηρίζει και να αξιοποιεί τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της και τις ευκαιρίες αντίστοιχα, ώστε να αναδεικνύονται νέες μορφές ανάπτυξης με δράσεις και πρωτοβουλίες που κατευθύνονται, ενδεικτικά, προς:

- Την ανάδειξη και αναβάθμιση του ρόλου της Κρήτης σε κέντρο της ΝΑ Μεσογείου και κόμβο διεθνούς σημασίας στους τομείς της οικονομίας, του πολιτισμού και των επικοινωνιών,
- Την δημιουργία ή τόνωση υφιστάμενων τεσσάρων αξόνων ανάπτυξης:
  - Α. Χώρες Ανατολικής Μεσογείου- Κύπρος – Κρήτη- Δυτική Ελλάδα
  - Χώρες Ανατολικής Μεσογείου-Κύπρος- Κρήτη-Χώρες Κεντρικής και Δυτικής Μεσογείου
  - Γ. Κρήτη- Χώρες της Αφρικής και αραβικές Χώρες
  - Δ. Κρήτη- Β. και Ν. Αιγαίο- Θράκη- Βαλκάνια- Μαύρη Θάλασσα.
- Τη συνδυασμένη ανάδειξη των τομέων του Πολιτισμού και της προστασίας του Φυσικού Περιβάλλοντος,

- Την ενθάρρυνση της παραγωγής γεωργο-περιβαλλοντικών προϊόντων και την ενίσχυση της μεταποιητικής δραστηριότητας στα προϊόντα του πρωτογενή τομέα,
- Την αναβάθμιση του ρόλου των πόλεων, την ενίσχυση των μικρότερων αστικών κέντρων και την τόνωση της λειτουργίας των ορεινών και ημιορεινών περιοχών,
- Τη διατύπωση συνολικής στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη με έμφαση στην ανάπτυξη των συνεργαζόμενων τομέων του Τουρισμού και της Γεωργίας,
- Την στήριξη της παραγωγής προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας και ιδιαίτερα αυτών της υψηλής τεχνολογίας (βιοτεχνολογία, πληροφορική κ.α.),
- Την αντιμετώπιση των οξυμένων προβλημάτων στους κρίσιμους τομείς της παραγωγής ενέργειας και διαχείρισης του υδάτινου δυναμικού και την ανάδειξη της Κρήτης σε κέντρο ανάπτυξης επιδεικτικών, πιλοτικών και παραγωγικών εφαρμογών ΑΠΕ και μεταφοράς τεχνολογίας.



(πηγή : Χωροταξικό Σχέδιο Περιφέρειας Κρήτης, Φάση Β : Εναλλακτικές Προτάσεις, Τεύχος 5, Ανάδοχος Μελέτης : Ουρανία Κλουτσιανιώτη, Αθήνα, Μάρτιος 1999).



Το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού της Κρήτης βρίσκεται σε διαδικασία αναθεώρησης. Το Μάρτιο του 2011 προκηρύχτηκε η μελέτη με τίτλο «Αξιολόγηση, αναθεώρηση και εξειδίκευση Περιφερειακού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Κρήτης», με προεκτιμημένη αμοιβή 250.000,00€, χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ και χρονοδιάγραμμα εκπόνησης της μελέτης τους δώδεκα (12) μήνες. Ο διαγωνισμός για την ανάθεση της μελέτης διεξήχθη τον Ιούνιο του 2011 και αναμένεται η επιλογή του αναδόχου.

Όσον αφορά το χωροταξικό σχεδιασμό σε επίπεδο μικρότερο της Περιφέρειας, έχουν εκπονηθεί μελέτες για Περιοχές Ειδικά Ρυθμιζόμενης Πολεοδομίας (ΠΕΡΠΟ) που στοχεύουν στην οικιστική οργάνωση περιοχών για την εξυπηρέτηση μιας ή περισσότερων κατηγοριών χρήσεων γης του από 23-2-1987 (ΦΕΚ166Δ/87) Π.Δ., με κάποιες εξαιρέσεις. Συγκεκριμένα έχουν εκπονηθεί τέσσερις (4) μελέτες με τίτλο «Έγκριση γενικών κατευθύνσεων ειδικά ρυθμιζόμενης πολεοδομικής δραστηριότητας (ΠΕΡΠΟ) ιδιοκτητών γης στην εκτός σχεδίου πόλεως και εκτός οικισμών προ του 1923, καθώς και οικισμών μέχρι 2000 κατοίκους» στο Νομό Ρεθύμνου (ΦΕΚ 1003 Δ/15.11.2002), στο Νομό Χανίων (ΦΕΚ 42 ΑΑΠ/06.10.2006), στο Νομό Ηρακλείου (ΦΕΚ 405 ΑΑΠ/06.09.2007) και στο Νομό Λασιθίου (ΦΕΚ 284 ΑΑΠ/10.07.2008).

Εκτός από τις ΠΕΡΠΟ στην Κρήτη μέχρι σήμερα έχει θεσμοθετηθεί με το ΦΕΚ 211 Δ/10.04.1990 Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου (ΖΟΕ) κατωτάτου ορίου κατάτμησης λοιπών όρων και περιορισμών δόμησης στην εκτός εγκεκριμένου σχεδίου και εκτός ορίων οικισμών προϋφιστάμενων του 1923 περιοχή των κοινοτήτων Καλαμίτσι-Αμυγδάλι, Μάζης, Γεωργιούπολης, Κουρνά, Φυλακής, Καστέλου (Ν. Χανίων) και Επισκοπής (Ν. Ρεθύμνης). Οι ΖΟΕ είναι ζώνες προστασίας, που καθορίζονται κατ' εξουσιοδότηση του Ν.1650/1986 (Α 160) «για την προστασία του περιβάλλοντος» και αποσκοπούν στην «άμεση προστασία και έλεγχο της δόμησης και των χρήσεων γης στην εκτός σχεδίου περιοχή και εκτός ορίων οικισμών, προκειμένου να αντιμετωπισθεί η υποβάθμιση του περιβάλλοντος και η άναρχη ανάπτυξη με τη δημιουργία καταστάσεων που υπονομεύουν τον ορθολογικό σχεδιασμό».

Ο Πολεοδομικός Σχεδιασμός περιλαμβάνει κυρίως τα Ρυθμιστικά Σχέδια και Προγράμματα Προστασίας Περιβάλλοντος, για τα μεγάλα αστικά κέντρα και τα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια (ΓΠΣ) και τα Σχέδια Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (ΣΧΟΟΑΠ), τα οποία εκπονούνται στα διοικητικά όρια των πρωτοβάθμιων ΟΤΑ.

Ρυθμιστικά Σχέδια εκπονούνται στις ευρύτερες περιοχές των αστικών συγκροτημάτων της χώρας με μητροπολιτικό χαρακτήρα και μετά από σχετική υπουργική απόφαση. Τα Ρυθμιστικά Σχέδια προσδιορίζουν τις βασικές κατευθύνσεις για τα σχέδια του επόμενου προς τα «κάτω» επιπέδου σχεδιασμού, δηλαδή για τα ΓΠΣ και ΣΧΟΟΑΠ, καθώς επίσης και «χωροθετούν» τις χρήσεις υπερτοπικού χαρακτήρα μέσα στην

περιοχή του ρυθμιστικού σχεδίου, χρήσεις οι οποίες δεν μπορεί να προσδιορίζονται από τα ΓΠΣ και ΣΧΟΟΑΠ των επιμέρους ΟΤΑ. Όσον αφορά στην Περιφέρεια Κρήτης, σε εξέλιξη βρίσκεται η εκπόνηση του «Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προγράμματος Προστασίας Περιβάλλοντος Οικιστικού Συγκροτήματος Ηρακλείου». Μέχρι στιγμής έχει ολοκληρωθεί και παρουσιασθεί η Α΄ Φάση της μελέτης (Ιούλιος 2011), η οποία περιλαμβάνει τους παρακάτω Δήμους:

- Δήμος Ηρακλείου
- Δήμος Μαλεβιζίου
- Δήμος Χερσονήσου
- Δήμος Μινώα Πεδιάδας
- Δήμος Γόρτυνας (πρώην Δήμος Αγίας Βαρβάρας)
- Δήμος Αρχανών- Αστερουσίων (πρώην Δ. Αρχανών & πρώην Δ. Ν. Καζαντζάκη)

Για τα υπόλοιπα αστικά κέντρα του νησιού δεν υπάρχει στην παρούσα φάση πρόβλεψη για εκπόνηση παρόμοιας μελέτης.

4 Οι κάθε είδους πολεοδομικές μελέτες, μελέτες ανάπλασης και οι πράξεις εφαρμογής είναι επίσης μέρος του Πολεοδομικού Σχεδιασμού.

Τα ΓΠΣ / ΣΧΟΟΑΠ προσδιορίζουν τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά, τα οικιστικά χαρακτηριστικά και τα στοιχεία του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος κάθε Δήμου. Στην Περιφέρεια Κρήτης έχουν εγκριθεί μέχρι σήμερα 14 Γ.Π.Σ. και Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π., επί 72 Καποδιστριακών Δήμων. Σε διάφορα στάδια εκπόνησης βρίσκονται άλλα 17. Συγκεκριμένα, στο Νομό Ηρακλείου, επί 26 Καποδιστριακών Δήμων εγκεκριμένες μελέτες Γ.Π.Σ. και Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π. υπάρχουν για 5 δήμους (Νέας Αλικαρνασσού, Βιάννου, Γουβών, Κρουσώνα και Τυμπακίου) ενώ εκπονούνται για άλλους 6 (Δήμος Παλιανής, Δήμος Αρχανών, Δήμος Ν. Καζαντζάκη, Δήμος Τυλίσου, Δήμος Επισκοπής, Δήμος Αγ. Βαρβάρας). Στο Νομό Λασιθίου επί 8 Καποδιστριακών Δήμων εγκεκριμένες μελέτες Γ.Π.Σ. & Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π. υπάρχουν για 5 δήμους (Αγ. Νικολάου, Ιεράπετρας, Ιτάνου, Λεύκης και Σητείας), ενώ εκπονούνται για άλλους 2 (Δήμος Νεάπολης- Κοινότητα Βραχασίου, Δήμος Μακρύ Γυαλού). Στο Δήμο Οροπεδίου Λασιθίου έχει εκπονηθεί μελέτη Habitat Agentia. Στο Νομό Ρεθύμνου επί 12 Καποδιστριακών Δήμων εγκεκριμένη μελέτη Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π. υπάρχει μόνο για το Δήμο Λαππαίων, ενώ μελέτες εκπονούνται για άλλους 8 (Δήμος Ρεθύμνης, Δήμος Αρκαδίου, Δήμος Νικηφόρου Φωκά, Δήμος Ανωγείων, Δήμος Γεροποτάμου, Δήμος Κουρητών, Δήμος Λάμπης, Δήμος Φοίνικα). Τέλος, στο Νομό Χανίων επί 25 Καποδιστριακών Δήμων εγκεκριμένες μελέτες Γ.Π.Σ. και Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π. υπάρχουν για 3 Δήμους (Αρμένων, Γεωργιούπολης και Πλατανιά), ενώ μελέτες εκπονούνται για άλλους 3 (Δήμος Νέας Κυδωνίας, Δήμος Πελεκάνου, Δήμος Ιναχωρίου). Για τον Δήμο Ανατολικού- Σελίνου

το υπό εκπόνηση Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π. έχει σταματήσει λόγω έλλειψης χρηματοδότησης. Για την Κοινότητα Γαύδου εκπονείται Ειδική Χωροταξική Μελέτη.

Η εκπόνηση μελετών ΓΠΣ/ΣΧΟΟΑΠ παρουσιάζει γενικά μμεγάλη καθυστέρηση όσον αφορά τόσο στην έναρξη τους, όσο και στην ολοκλήρωση και έγκριση τους, καθώς προκύπτουν διάφορα οικονομικά, θεσμικά και διοικητικά προβλήματα σε όλες τις φάσεις εκπόνησης τους καθώς και κενά ως προς τον υπερκείμενο σχεδιασμό, με αποτέλεσμα να προκαλούνται συχνά επιπτώσεις μη αναστρέψιμες για το χώρο, την τοπική οικονομία και το περιβάλλον. Η ολοκλήρωση και συμπλήρωση των ΣΧΟΟΑΠ σε επίπεδο πλέον Καλλικρατικού Δήμου, αποτελεί άμεση προτεραιότητα για την οργάνωση του χώρου στην Κρήτη, διότι με τον τρόπο αυτό καθορίζονται με σαφήνεια οι χρήσεις γης και ενθαρρύνονται και επιταχύνονται επεκτάσεις κάθε μορφής

## Κεφάλαιο 6ο

### Συμπεράσματα-Προτάσεις

Σύμφωνα με όσα αναλύθηκαν παραπάνω, διαπιστώνεται ότι οι προβληματισμοί για την σωστή χωροθέτηση των χρήσεων γης στην ευρύτερη περιοχή της πόλης του Ηρακλείου, έχουν ξεκινήσει εδώ και πολλά χρόνια. Παρόλες τις προσπάθειες των μελετητών για σωστή ανάπτυξη και λειτουργία όλων των χρήσεων γης : κατοικία, βιομηχανία, τουρισμός κ.τ.λ., σήμερα διαπιστώνονται πολλαπλά προβλήματα που οφείλονται κυρίως στον κορεσμό της επέκτασης των περιοχών, αλλά και στην γειτνίαση ετερόκλητων χρήσεων. Έτσι, γίνεται εύκολα αντιληπτή η αδυναμία των μελετών να δώσουν οριστικές λύσεις στο πρόβλημα των χρήσεων γης, που απασχολεί την πόλη αρκετά χρόνια. Οι γενικές κατευθύνσεις που προέβλεπε το σχέδιο του 1967 δεν εφαρμόστηκαν με αποτέλεσμα την δυσκολία συγκρότησης των χρήσεων στα χρόνια που ακολούθησαν. Επίσης, η έλλειψη χωροταξικού σχεδιασμού στις αρχές τις δεκαετίας '70 και '80, όπου παρατηρείται η μεγαλύτερη οικιστική ανάπτυξη, ήταν καθοριστική για το μέλλον της περιοχής. Έτσι, η έλλειψη προγραμματισμού και κατευθύνσεων για την ανάπτυξη οικιστικών περιοχών και βιομηχανιών είχαν σαν συνέπεια την διασπορά τους σε μια ευρύτερη περιοχή εκτός σχεδίου πόλης. Παρόλες τις μελέτες που έγιναν για σωστή ανάπτυξη και λειτουργία των κυριότερων χρήσεων γης όπως ο τουρισμός, η κατοικία και η βιομηχανία, σήμερα πολλά είναι τα προβλήματα που απαιτούν άμεση αντιμετώπιση.

Στοχος πρέπει να είναι η **περιβαλλοντική ανασυγκρότηση της μητροπολιτικής περιοχής, η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, των ακτών, των δασών, των υδροτόπων, της γεωργικής γης και του αρχαιολογικού πλούτου της περιοχής**, ο οποίος αποτελεί βασικό στοιχείο αναγνωρισιμότητας του τόπου σε διεθνές επίπεδο - στοιχείο δυνάμενο να μετεξελιχθεί σε συνδυασμό με το φυσικό περιβάλλον, σε μια νέα βάση οργάνωσης νέων εναλλακτικών μορφών βιώσιμου τουρισμού, ως ο ένας πυλώνας της τοπικής ανάπτυξης με την σύνταξη ολοκληρωμένου σχεδίου ανάπτυξης οικοπολιτιστικού τουρισμού.

Η προώθηση της έρευνας και της τεχνολογίας αποτελεί τον δεύτερο πυλώνα της ανάπτυξης που προσανατολίζεται προς την υποστήριξη της προστασίας του περιβάλλοντος – την πράσινη τεχνολογία και διοχέτευση των αποτελεσμάτων των ερευνών προς την μεταποιητική δραστηριότητα, αλλά και τον τριτογενή τομέα, εντός και εκτός Ελλάδας.

Πρέπει να επιτευχθεί η σταδιακή άρση των συγκρούσεων χρήσεων γης, ιδιαίτερα στο βόρειο παραλιακό μέτωπο, με απομάκρυνση όλων των ασύμβατων χρήσεων

**Να ολοκληρωθεί η ανάπλαση της Παλιάς Πόλης** και να εφαρμοστεί η κυκλοφοριακή μελέτη με δημιουργία δικτύου ποδηλατοδρόμων και δρομολόγηση mini bus.

Προτείνεται η ανάδειξη της παλιάς πόλης και των πόλεων του Ηρακλείου και της Ν. Αλικαρνασσού που πλέον ανήκουν στον ίδιο Δήμο Ηρακλείου σε συνδυασμό με την πόλη

του Γαζίου του Δήμου Μαλεβιζίου, ως ένα ισχυρό κέντρο της μητροπολιτικής περιοχής - εμπορικό, διοικητικό, μεταφορικό κέντρο, κέντρο υπηρεσιών και ποιοτικό κέντρο αστικού τουρισμού με πρόβλεψη των απαραίτητων μοναδιαίων χωροθετήσεων μητροπολιτικής εμβέλειας, οι οποίες προτείνεται να διασπαστούν και στις τρεις πόλεις, ώστε να επιτευχθεί η οργάνωση της μητροπολιτικής περιοχής.

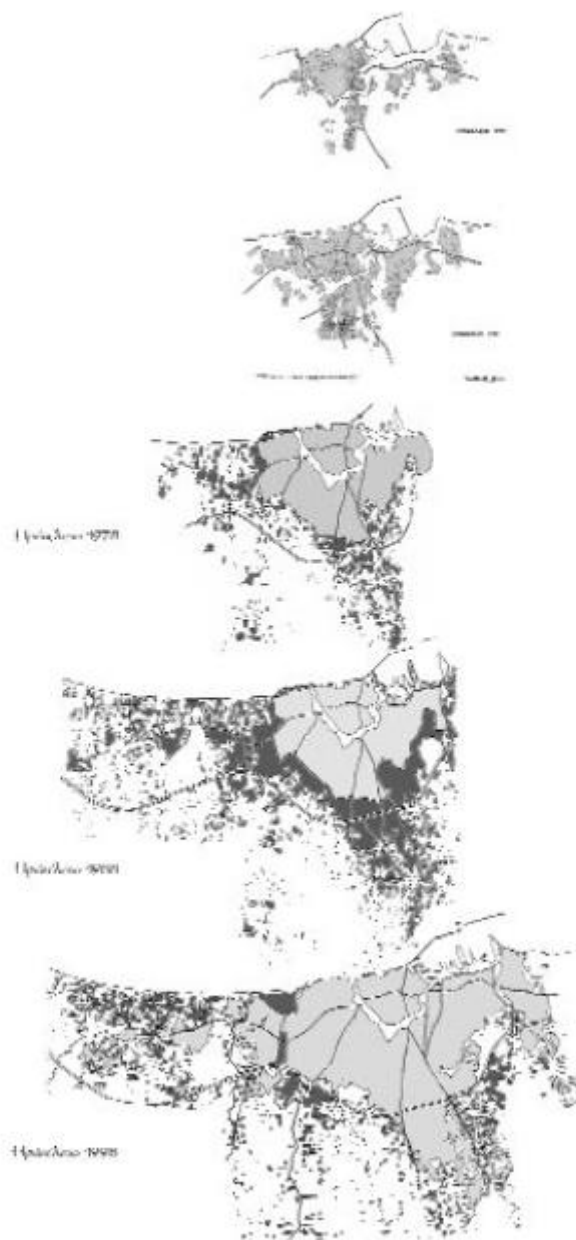
Στην μητροπολιτική οργάνωση του Ηρακλείου θα συμβάλλει ο χαρακτηρισμός της Παλιάς Πόλης εντός των τειχών ως μητροπολιτικό κέντρο μέχρι την απομάκρυνση του αεροδρομίου, ώστε στη συνέχεια να εκτονωθεί στον χώρο αυτόν, προσαρμοζόμενο στις μελλοντικές ανάγκες ενός σύγχρονου μητροπολιτικού κέντρου. Προτείνεται η πολεοδομική οργάνωση της Παλιάς Πόλης με την ολοκλήρωση της ανάπλασής της και του παραλιακού μετώπου, καθώς και του ανατολικού πολεοδομικού κέντρου, το οποίο είχε προβλεφθεί από το ισχύον ΓΠΣ και δεν έχει ακόμη υλοποιηθεί

### **Μέτρα αναζωογόνησης του αστικού πυρήνα του Ηρακλείου**

- Ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων
- Δίκτυο πεζοδρόμων και ποδηλατοδρόμων
- Ενοποίηση κεντρικών λειτουργιών
- Δίκτυο πρασίνου μέσα στην πόλη μέσω της δημιουργία μητροπολιτικών πάρκων
- Μείωση της χρήσης του ΙΧ, και συνεπώς η μείωση της ζήτησης θέσεων στάθμευσης στο δημόσιο χώρο
- Ανάπλαση του παραλιακού μετώπου.
- Ανάπλαση της Πλατείας Ελευθερίας αφού αποτελεί τον μεγαλύτερο ελεύθερο χώρο του ιστορικού κέντρου

**Η οργάνωση των τουριστικών περιοχών**, που αποτελεί και έναν από τους βασικότερους οικονομικούς πόρους της πόλης πρέπει να γίνει άμεσα, ώστε να επιτευχθεί η αναβάθμιση των τουριστικών περιοχών και να περιοριστούν οι αυθαιρεσίες. Απαραίτητη είναι και η προώθηση κινήτρων για ανάπτυξη άλλων μορφών τουρισμού όπως αγροτουρισμός, ορεινού – χειμερινού, αθλητικού κ.τ.λ. που θα συμβάλλει στην παράταση της τουριστικής περιόδου με άμεσα οικονομικά και κοινωνικά οφέλη.

Πολλές από τις **νέες πολεοδομικές ενότητες** που σχηματίστηκαν αποτελούν επεκτάσεις προς αυθαίρετους οικισμούς με πληθώρα προβλημάτων τα οποία δεν αντιμετωπίζονται ορθά από τις εκάστοτε πολεοδομικές μελέτες. Έλλειψη υποδομών, κοινόχρηστων χώρων, χώρων πρασίνου, εκκρεμότητες από τη πράξη εφαρμογή και πολλά άλλα προβλήματα είναι ανάγκη να αντιμετωπιστούν άμεσα ώστε οι νέες οικιστικές περιοχές που προβλέπονται από το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο να αποτελούν καλά οργανωμένους, αυτόνομους οικισμούς.



(Πηγή: Πολεοδομία Ηρακλείου)

Η ανάπτυξη της πόλης του Ηρακλείου από το 1947 μέχρι το 1998. Με ανοιχτό γκρι η δόμηση εντός σχεδίου πόλης και με σκούρο γκρι οι περιοχές αυθαιρέτων. Από περίοδο σε περίοδο το σχέδιο πόλης έρχεται να «τακτοποιήσει» τις ήδη πυκνοδομημένες περιοχές αυθαιρέτων. Οι χάρτες του 47 και του 68 είναι του αρχ. Α. Προβελέγγιου (Πηγή: Γιώργης Ζαχαράκης, Μύρων Καλλιγιαννάκης, Εύη Μουτσοπούλου, «Πλέγματα ολιτικοοικονομικών σχέσεων στο Ηράκλειο Κρήτης», Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ | τεύχος 54– περίοδος Β | Νοέμβριος / Δεκέμβριος 2005, σελ 68)

Ποικιλία τέτοιων προβλημάτων παρατηρείται στο ανατολικό τμήμα της ευρύτερης πόλης του Ηρακλείου όπου χωροθετείται η **Βιομηχανική Περιοχή, το Αεροδρόμιο, Στρατιωτικές εγκαταστάσεις και οικιστικές περιοχές**. Η συνεχής επέκταση των πολεοδομικών ενοτήτων αλλά και αυθαίρετων κτισμάτων προς τα δυτικά, σε συνδυασμό με την σταδιακή επέκταση της βιομηχανικής – βιοτεχνικής ζώνης είχαν σαν αποτέλεσμα τα απαιτούμενα όρια μεταξύ των παραπάνω χρήσεων γης να εκμηδενιστούν. Έτσι, κατά διαστήματα, μοναδικό όριο ανάμεσα στις δυο περιοχές αποτελούν τα πλάτη των οδικών αξόνων. Ωστόσο, οι συνεχείς προβλέψεις επέκτασης των είδη εκτεταμένων οικιστικών περιοχών (οικισμός Καλλιθέας, Ν. Αλικαρνασός) κάθε άλλο παρά συμβάλλουν στην αντιμετώπιση του προβλήματος.

Η έλλειψη ελεύθερου χώρου γύρω από το αεροδρόμιο λόγω της οικιστικής ανάπτυξης (δυτικά), των τουριστικών εγκαταστάσεων (ανατολικά), των στρατιωτικών εγκαταστάσεων και της βιομηχανικής ζώνης (νότια), έχει σαν αποτέλεσμα την αδυναμία επέκτασης του αερολιμένα, που αποτελεί πρόβλημα άμεσης αντιμετώπισης λόγω της μεγάλης εμβέλειας του. Επίσης, η αδυναμία επέκτασης της βιομηχανικής περιοχής προς τα ανατολικά, λόγω διαμόρφωσης του εδάφους, θέτουν νέα προβλήματα ανάπτυξης.



Εικόνα : Αεροφωτογραφία 2005 νοτιοανατολικού τμήματος της ευρύτερης περιοχής του Ηρακλείου. Στον χάρτη εντοπίζεται η έκταση της βιομηχανικής περιοχής, του οικισμού Καλλιθέας και των νοτιοανατολικών επεκτάσεων της Ν. Αλικαρνασού. Διαπιστώνεται η γειννίαση των κατοικιών με τα βιομηχανικά κτίρια. (πηγή : [www.google.earth.maps.com](http://www.google.earth.maps.com)).



Εικόνα : Αεροφωτογραφία 2005. Βορειοανατολικό τμήμα της ευρύτερης περιοχής του Ηρακλείου. Στον χάρτη εντοπίζεται η έκταση της βιομηχανικής περιοχής, του αεροδρομίου, των στρατιωτικών εγκαταστάσεων και των οικισμών. Από την φωτογραφία γίνεται αντιληπτή η αδυναμία ανάπτυξης τόσο της Βιομηχανικής Περιοχής όσο και του αεροδρομίου. (πηγή : Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού).

Η έλλειψη ελεύθερων χώρων πρασίνου ανάμεσα στις περιοχές κατοικίας και στους χώρους εγκατάστασης βιομηχανικών κτιρίων, συμβάλει στην δημιουργία περιβαλλοντικών προβλημάτων, εντείνοντας την αέρια μόλυνση στους κατοίκους των συνορευόντων πολεοδομικών ενοτήτων αλλά και στην ανατολική τουριστική περιοχή. Η κατάσταση αυτή επιφέρει σημαντικά προβλήματα στην υγεία των κατοίκων ενώ συμβάλει στην σταδιακή υποβάθμιση των γειτονικών περιοχών. Επιπλέον, ο θόρυβος από τα αεροπλάνα, αλλά και ο κίνδυνος από την σύγκρουση αεροπλάνων σε ψηλά κτίρια οδηγεί στην επικράτηση του αισθήματος του φόβου και του εκνευρισμού των κατοίκων, αλλά και στον περιορισμό της τουριστικής ανάπτυξης ανατολικά του αερολιμένα και βιομηχανικής.



Προκειμένου να αντιμετωπιστούν όλα τα παραπάνω προβλήματα είναι **αναγκαία η μεταφορά του αεροδρομίου** σε πιο απομακρυσμένη περιοχή με πρόβλεψη για επέκταση σύμφωνα με τους ρυθμούς εξέλιξης.

Όσον αφορά την **βιομηχανική περιοχή**, υπάρχει ανάγκη για οριοθέτηση της και δημιουργία νέων μικρότερων βιομηχανικών περιοχών στις οποίες θα μεταφερθούν κάποιες από τις υφιστάμενες μονάδες. Τέλος, απαραίτητη κρίνεται η τοποθέτηση των κατάλληλων φίλτρων για μείωση των ρύπων και του θορύβου.

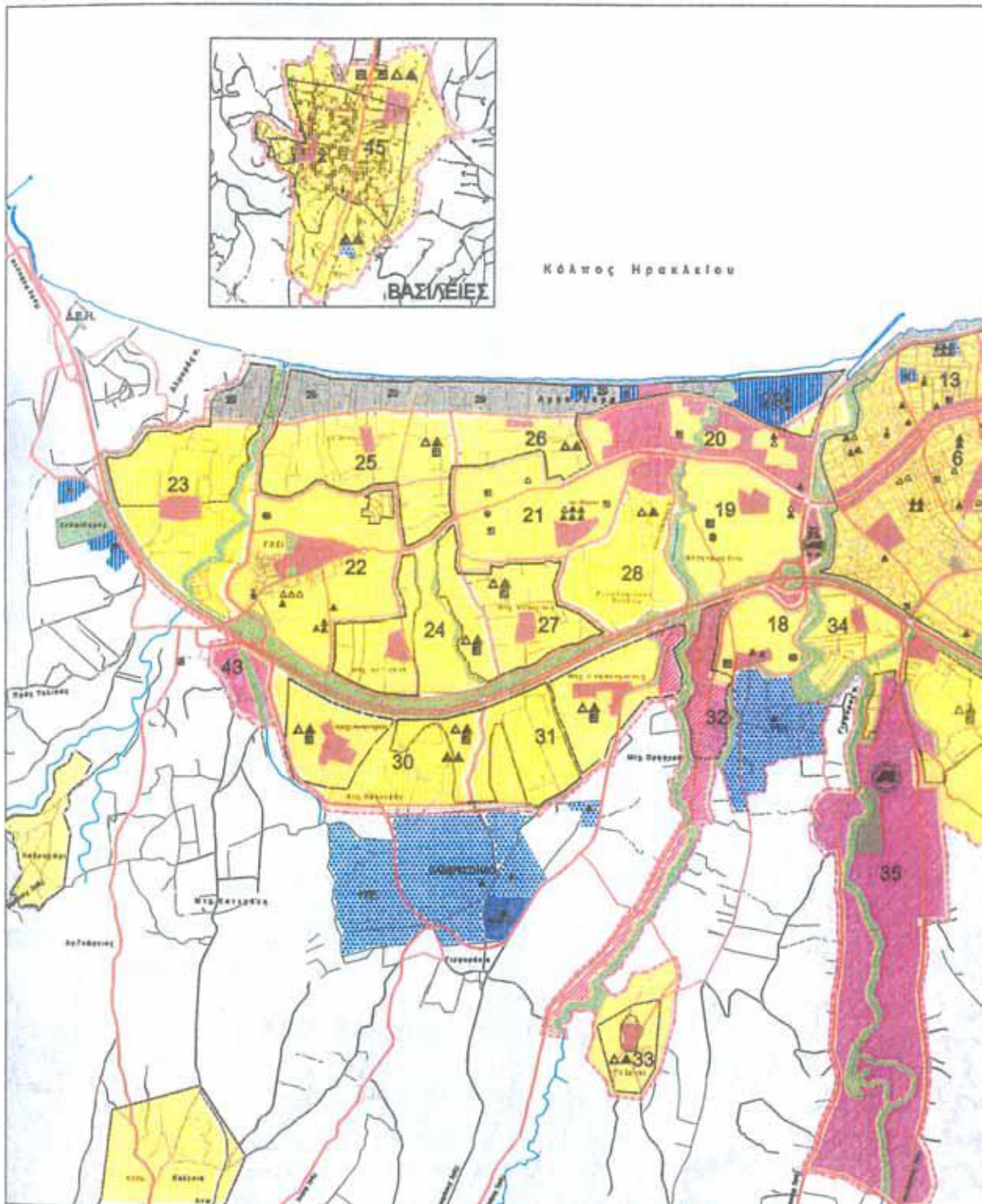
Αυτές είναι λοιπόν, κατά την γνώμη οι απαραίτητες ενέργειες που πρέπει να γίνουν στην πόλη του Ηρακλείου ώστε να λυθούν κάποια από τα χρόνια προβλήματα που αντιμετωπίζει και έτσι θα είμαστε πιο κοντά στην επίτευξη του στόχου του σχεδίου, δηλαδή στη βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος, στην ποιοτική αναβάθμιση ολόκληρου του Π.Σ., και τελικά στην ουσιαστική αναβάθμιση της ζωής μας.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΗΜΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ Α' Ενότητα: Στρατηγικός Σχεδιασμός – Α' Παραδοτέο, Ιούνιος 2008 εταμ α.ε.
2. Ρυθμιστικό Σχέδιο και Πρόγραμμα Προστασίας Περιβάλλοντος Οικιστικού Συγκροτήματος Ηρακλείου ΣΤΑ ΙΟ Α' ΧΩΡΟΔΥΝΑΜΙΚΗ – ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – ΑΝΑΠΤΥΞΗ Έφη Καραθανάση και Συνεργάτες Ε.Ε.
3. ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΔΗΜΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
4. Ασημινάκη Α., Αυθαίρετη δόμηση και επιπτώσεις στο σχεδιασμό. Μελέτη περίπτωσης: Ηράκλειο Κρήτης, Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία, Αθήνα 2008.
5. ΠΕΡΥΣΙΝΑΚΗ Βάλια Η εξέλιξη του παραλιακού μετώπου του Ηρακλείου σε συνάρτηση με την εξέλιξη της πόλης *Προσεγγίσεις του σχεδιασμού στην Ελλάδα 2008*
6. [www,imaginethecity.gr](http://www.imaginthecity.gr)
7. ΚΟΚΟΛΑΚΗ ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΟΙΚΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ
8. Βαγιωνά Δ. , Κάκια Σ. ,Καρανικόλας Ν. , Παπαμαστοράκη Δ. Διερευνώντας τη σχέση των Σ.Γ.Π.και της πολεοδομίας: εφαρμογή στην πόλη του Ηρακλείου κατά τον 20<sup>ο</sup> αιώνα.
9. Ανδρουλακάκη Ε, Χαρμαλιά Κ. ΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΜΕΤΑΞΥ ΕΘΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
10. Ζαχαράκης Γιώργος, Καλλιγιαννάκης Μύρων, Μουτσοπούλου Εύη, Διάλεξη 2001 «*Ηράκλειο Κρήτης: Η δυναμική της ανάπτυξης και οι παράγοντες της αυθαιρεσίας*»
11. Ομάδα αρχιτεκτόνων τοπογράφων για τα αυθαίρετα, 1976. «*Προκαταρκτική μελέτη για τα αυθαίρετα του Δήμου Ηρακλείου*», Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας, Τμήμα Ανατολικής Κρήτης
12. Ομάδα Δουλειάς ΤΕΕ-ΤΑΚ, 1984. «*Τα αυθαίρετα του Δήμου Ηρακλείου, Μια προσπάθεια για ανάλυση και μια πρόταση* », Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας, Τμήμα Ανατολικής Κρήτης
13. Προβελέγγιος Αριστομένης, 1968 «*Ρυθμιστικό της πόλης του Ηρακλείου*»
14. Σιόλα Ελισάβετ, 1998 «*Μελέτη Τροποποίησης Εγκεκριμένου Σχεδίου ΓΠΣ, ΓΠΗ*», ΥΠΕΧΩΔΕ]
15. Ανδρουλάκης Γ. Γαροφαλάκη Ν. Κουρουπάκη Κ. Κρεβετζάκης Π. Παπαδάκης Θ. Φουρναράκης Γ. «*Σχέδιο αντιμετώπισης της Αυθαίρετης Δόμησης στην ευρύτερη περιοχή της πόλης του Ηρακλείου*», ΤΕΕ-ΤΑΚ, Ηράκλειο 1995
16. Καντιδάκη Κ., Πόλη και θάλασσα- Το παραθαλάσσιο μέτωπο του Ηρακλείου Κρήτης, Μεταπτυχιακή σπουδαστική εργασία, Αθήνα 2006.
17. Μελέτη τροποποίησης εγκεκριμένου Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου Πολεοδομικού Συγκροτήματος Ηρακλείου, Μάρτιος 2003
18. Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Περιφέρειας Κρήτης (ΦΕΚ 1486/τ.Β' /10.10.03)

19. Τζομπανάκη Χρ. «Το Ηράκλειο εντός των τειχών», Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος – Τμήμα Ανατολικής Κρήτης, Ηράκλειο 2000
20. «Τροποποίηση Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (Γ.Π.Σ.) του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Ηρακλείου (δήμος Ηρακλείου, Νέας Αλικαρνασσού και Γαζίου) Ν. Ηρακλείου», ΦΕΚ 696Δ'/8-7-2003
21. Χουρδάκης Α., «Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Ηρακλείου», Ηράκλειο 1988
22. <http://www.uoc.gr>
23. <http://gis.heraklion.gr/>
24. <http://www.madeincretta.gr/el/>
25. <http://history-pages.blogspot.gr/>
26. <http://kritipoliskaihorra.blogspot.gr/>
27. [http://listedmonuments.culture.gr/result\\_declarations.php](http://listedmonuments.culture.gr/result_declarations.php)
28. [www.heraklion.gr](http://www.heraklion.gr)
29. [www.teetak.gr](http://www.teetak.gr)

## **ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ**



Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο  
 Πολεοδομικές ενότητες – Χρήσεις γης οικισμού (Χάρτης 2, Πηγή: Γ.Π.Σ.)

# Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.

-----	Στοιβάδα 100'
-----	Στοιβάδα 200'
-----	Στοιβάδα 300'
-----	Στοιβάδα 400'
-----	Στοιβάδα 500'
-----	Στοιβάδα 600'
-----	Στοιβάδα 700'
-----	Στοιβάδα 800'
-----	Στοιβάδα 900'
-----	Στοιβάδα 1000'
-----	Στοιβάδα 1100'
-----	Στοιβάδα 1200'
-----	Στοιβάδα 1300'
-----	Στοιβάδα 1400'
-----	Στοιβάδα 1500'
-----	Στοιβάδα 1600'
-----	Στοιβάδα 1700'
-----	Στοιβάδα 1800'
-----	Στοιβάδα 1900'
-----	Στοιβάδα 2000'
-----	Στοιβάδα 2100'
-----	Στοιβάδα 2200'
-----	Στοιβάδα 2300'
-----	Στοιβάδα 2400'
-----	Στοιβάδα 2500'
-----	Στοιβάδα 2600'
-----	Στοιβάδα 2700'
-----	Στοιβάδα 2800'
-----	Στοιβάδα 2900'
-----	Στοιβάδα 3000'
-----	Στοιβάδα 3100'
-----	Στοιβάδα 3200'
-----	Στοιβάδα 3300'
-----	Στοιβάδα 3400'
-----	Στοιβάδα 3500'
-----	Στοιβάδα 3600'
-----	Στοιβάδα 3700'
-----	Στοιβάδα 3800'
-----	Στοιβάδα 3900'
-----	Στοιβάδα 4000'
-----	Στοιβάδα 4100'
-----	Στοιβάδα 4200'
-----	Στοιβάδα 4300'
-----	Στοιβάδα 4400'
-----	Στοιβάδα 4500'
-----	Στοιβάδα 4600'
-----	Στοιβάδα 4700'
-----	Στοιβάδα 4800'
-----	Στοιβάδα 4900'
-----	Στοιβάδα 5000'
-----	Στοιβάδα 5100'
-----	Στοιβάδα 5200'
-----	Στοιβάδα 5300'
-----	Στοιβάδα 5400'
-----	Στοιβάδα 5500'
-----	Στοιβάδα 5600'
-----	Στοιβάδα 5700'
-----	Στοιβάδα 5800'
-----	Στοιβάδα 5900'
-----	Στοιβάδα 6000'
-----	Στοιβάδα 6100'
-----	Στοιβάδα 6200'
-----	Στοιβάδα 6300'
-----	Στοιβάδα 6400'
-----	Στοιβάδα 6500'
-----	Στοιβάδα 6600'
-----	Στοιβάδα 6700'
-----	Στοιβάδα 6800'
-----	Στοιβάδα 6900'
-----	Στοιβάδα 7000'
-----	Στοιβάδα 7100'
-----	Στοιβάδα 7200'
-----	Στοιβάδα 7300'
-----	Στοιβάδα 7400'
-----	Στοιβάδα 7500'
-----	Στοιβάδα 7600'
-----	Στοιβάδα 7700'
-----	Στοιβάδα 7800'
-----	Στοιβάδα 7900'
-----	Στοιβάδα 8000'
-----	Στοιβάδα 8100'
-----	Στοιβάδα 8200'
-----	Στοιβάδα 8300'
-----	Στοιβάδα 8400'
-----	Στοιβάδα 8500'
-----	Στοιβάδα 8600'
-----	Στοιβάδα 8700'
-----	Στοιβάδα 8800'
-----	Στοιβάδα 8900'
-----	Στοιβάδα 9000'
-----	Στοιβάδα 9100'
-----	Στοιβάδα 9200'
-----	Στοιβάδα 9300'
-----	Στοιβάδα 9400'
-----	Στοιβάδα 9500'
-----	Στοιβάδα 9600'
-----	Στοιβάδα 9700'
-----	Στοιβάδα 9800'
-----	Στοιβάδα 9900'
-----	Στοιβάδα 10000'

ΓΕΝΙΚΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ	
ΚΕΝΤΡΟ Ε.Χ. 1/100.000 ΗΡΑΚΛΕΙΟ αφ. 87/10 2.4.7.10	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ ΒΥΤΟΛΗΦΙΑΣ 1975
ΑΝΑΔΟΧΟΙ ΣΥΝΔΕΣΤΕ ΒΟΛΑ Απ. Παπαδόπουλος ΧΡΗΣΤΟΦΟΡΟΣ ΣΥΝΔΕΛΛΟΡΓΟΝΟΜΟΣ Απ. Απ. Παπαδόπουλος	ΟΜΑΔΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΣΥΝΔΕΣΤΕ ΒΟΛΑ Απ. Παπαδόπουλος ΧΡΗΣΤΟΦΟΡΟΣ ΣΥΝΔΕΛΛΟΡΓΟΝΟΜΟΣ Απ. Απ. Παπαδόπουλος ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ ΤΑΧΙΓΡΑΦΟΙ Πολυθέων Ραφαηλίδης ΝΑΝΟΣ ΜΑΝΩΤΗΣ ΦΩΛΑΞΕΜ.Σ. Σουφλίουκίδης ΜΑΥΡΑ ΒΙΤΑΝΙΝΟ Απ. - Βασιλικός κρηνη. παπαδόπουλος ΣΕΙΡΟΣ ΣΥΝΔΕΣΤΕΣ ΑΥΤΟΝΟΜΟΙ ΒΟΛΑ Α.Α.Ν.Β.Μ.Ε.Λ.Α. - Αρσένιος - Πολυθέων
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ	
ΧΑΡΤΗΣ Π.1.2-Π.1.3.2	ΓΕΝΙΚΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ Πολυθεωνός Ενότητες - Χρήστος Γης ομοσπονδία
ΚΑΛΩΝΑ 1:10.000 ΜΑΡΤΙΟΣ 2003	ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ







## 2. ΓΕΝΙΚΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

α/α	Πολυενομοτική Ενοτήτα Ζώνη Ειδικών Χρήσεων	Επιφάνεια σε εκτάρια	Μέσος Καθαρός Συντελεστής Δόμησης	Μέση Πυκνότητα Οίκησης κατ./εκτάριο
23	ΑΛΜΥΡΟΣ	106	0,7	52
24	ΛΑΚΚΑ	85	0,7	52
25	ΑΓ ΠΑΝΤΕΣ	87	0,7	52
26	ΤΣΑΛΙΚΑΚΙ	35	0,7	52
27	ΚΑΡΑΜΑΛΗ	47	0,7	52
28	ΧΑΛΕΓΓΑ ΚΕΦΑΛΟΓΙΑΝΝΗ	65	0,7	52
29	ΑΜΜΟΥΔΑΡΑ	96	0,6	31
30	ΚΟΛΥΒΑΣ	97	0,7	54
31	ΑΓΓΑΚΟΥ	106	0,7	54
32	ΚΟΜΒΟΣ ΜΕΣΣΑΡΑΣ (ζώνη άλλης χρήσης)	55	0,8	-
33	ΓΟΥΡΝΕΣ	39	0,8	56
34	ΑΓ ΓΙΑΝΝΗΣ Ο ΧΩΣΤΟΣ ΣΤΕΙΑΚΟΥ ΜΕΤΟΧΙ	37	0,8	55
35	ΦΟΙΝΙΚΙΑ (ζώνη άλλης χρήσης)	229	1,2	-
36	ΑΜΦΙΘΕΑ	130	0,8	55
37	ΑΓ ΕΙΡΗΝΗ-ΚΟΡΑΚΟΒΟΥΝΙ- ΜΑΡΑΘΕΤΗΣ	98	0,8	56
38	ΚΑΤΩ ΚΑΤΣΑΜΠΑΣ ΜΕΤΟΧΙ ΠΑΠΑ ΤΙΤΟΥ - ΠΑΓΚΡΗΤΟ	87	0,8	56
39	ΔΥΟ ΔΟΡΑΚΙΑ	45	0,8	56
40	ΠΡΩΗΝ ΣΕΑΠ (ζώνη άλλης χρήσης)	49	0,8	-
41	ΠΑΡΑΛΙΑ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΟΥ	34	0,8	26
42	ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ	15	0,8	37
43	ΕΠΑΓΓ ΖΩΝΗ ΓΑΖΙΟΥ (ζώνη άλλης χρήσης)	17	1,2	-
44	ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΟ	17	0,8	31
45	ΒΑΣΙΛΕΙΣ	142	0,8	58
15α	ΝΟΤ ΕΠΕΚ ΜΕΣΑΜΠΕΛΙΩΝ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ Π.Ε. 15	14	0,8	56
	ΒΙ.ΠΕ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	155	-	-
	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΛΑΧΑΝΑΓΟΡΑ	9	-	-
	Τ.Ε.1	42	-	-

Σχήμα: Πίνακας Πολυενομοτικών ενοτήτων. Στον πίνακα αναγράφονται οι προτεινόμενοι συντελεστές δόμησης, η έκταση των περιοχών και η μέση πυκνότητα κατοίκησης. (πηγή : Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης 696/2003).

ΠΙΝΑΚΑΣ Α.11.6 ΧΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

2003

ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ		ΕΚΤΑΣΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ		ΜΕΤΩΣΤΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ (ΣΠΡΩΤΗ)	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ ΤΕΧΝΙΚΑ ΥΠΟΔΟΜΗ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
	ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ	ΕΚΤΑΣΗ	ΕΚΤΑΣΗ	ΕΚΤΑΣΗ												
23. ΟΙΚΟΜΟΝΙΑ	115	106	0.70	35	37	115	0.45	5.483	1.298	52						
24. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	139	85	0.70	35	37	115	0.45	4.397	1.041	52						
25. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	145	87	0.70	35	37	115	0.45	4.500	1.085	52						
26. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	162	35	0.70	35	37	115	0.45	1.810	428	52						
27. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	85	47	0.70	35	37	115	0.45	2.431	576	52						
28. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	50	85	0.70	35	37	115	0.45	3.362	790	52						
29. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	298	95	0.60	35	37	105	0.45	2.972	704	31						
30. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	408	97	0.70	32	32	121	0.45	5.222	1.249	54						
31. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	401	109	0.70	32	32	121	0.45	5.252	1.285	54						
32. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	0	54	0.80	35	37	124	0.45	0	0	0						
33. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	109	39	0.80	35	37	124	0.45	2.173	519	56						
34. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	102	37	0.60	35	37	124	0.45	2.948	484	55						
35. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	0	229	1.20	35	37	131	0.60	0	0	0						
36. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	5.898	140	0.80	35	37	124	0.45	7.728	1.830	55						
37. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	4.129	37	0.80	35	37	124	0.45	5.406	1.280	55						
38. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	3.785	89	0.80	32	32	124	0.45	4.980	1.174	56						
39. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	1.785	42	0.80	35	37	124	0.45	2.341	554	56						
40. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	0	48	0.80	35	37	124	0.00	0	0	0						
41. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	741	37	0.60	35	37	105	0.25	870	230	26						
42. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	419	15	0.80	35	37	124	0.20	548	130	37						
43. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	0	17	1.20	35	37	131	0.00	0	0	0						
44. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	402	17	0.80	35	37	124	0.25	527	125	31						
45. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	6.317	142	0.80	35	37	124	0.47	8.277	1.960	58						
150. ΑΓΡΟΤΙΚΗ	585	14	0.80	35	37	124	0.45	780	185	56						
ΣΥΝΟΛΟ	84.766							71.755	16.999							
ΣΥΝΟΛΟ	89.222							130.000	30.778							
ΣΥΝΟΛΟ	153.988							201.755	47.797							

Σχήμα : Πίνακας Χωρητικότητας Πολεοδομικών Ενοτήτων.  
(πηγή : Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης 696/2003).

ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ  
 Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ  
 ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ Α.11.2.2 ΑΝΑΓΚΕΣ ΙΕ ΠΗΓΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ ΑΝΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΗ \*\*

Α/Α	ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	Προστίθιστο π.ε. (m <sup>2</sup> )	Μεταλλο Επιφάνεια (m <sup>2</sup> )	Κατασκευασ Επιφάνεια (m <sup>2</sup> )	Χρησ Επιφάνεια (m <sup>2</sup> )	Προστίθιστο Επιφάνεια (m <sup>2</sup> )	Χρησ Επιφάνεια (m <sup>2</sup> )	Ανοικ Επιφάνεια (m <sup>2</sup> )	Ανοικ Επιφάνεια (m <sup>2</sup> )	Χρησ Επιφάνεια (m <sup>2</sup> )	Μεταλλο Επιφάνεια (m <sup>2</sup> )	Χρησ Επιφάνεια (m <sup>2</sup> )	Ποσοστό Επιφάνεια (%)	Ποσοστό Επιφάνεια (%)
23	ΟΜΟΛΙΑ	5.480	4.385	1.097	5.480	4.385	2.741	2.741	10.995	32.349	1.845	16.076		
24	ΑΜΥΓΡΟΙ	4.397	3.517	879	4.397	4.397	2.198	2.198	8.793	25.944	1.319	12.501		
25	ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ	4.500	3.600	500	4.500	4.500	2.250	2.250	9.000	27.552	1.352	12.375		
26	ΤΣΑΛΙΒΑΚΙ	1.810	1.448	362	1.810	1.810	905	905	3.621	10.864	543	4.978		
27	ΚΟΛΛΙΝΙΑΡ	2.431	1.945	486	2.431	2.431	1.215	1.215	4.862	14.583	729	6.480		
28	ΚΑΛΥΤΑ ΝΕ ΑΝΑΚΟΜΗΝΑ	2.382	2.594	072	2.382	3.362	1.681	1.681	6.724	19.836	1.020	9.246		
29	ΑΝΑΚΟΜΗΝΑ	2.972	2.378	594	2.972	2.972	1.486	1.486	5.944	17.835	892	8.172		
30	ΚΟΡΥΘΙΑ	5.272	4.222	1.050	5.272	5.272	2.636	2.636	10.554	31.664	1.583	14.512		
31	ΑΚΑΚΟΥ	5.787	4.633	1.153	5.787	5.787	2.893	2.893	11.574	34.724	1.736	15.856		
33	ΓΟΥΡΝΙΕΣ	2.173	1.739	433	2.173	2.173	1.087	1.087	4.347	12.823	652	5.977		
34	ΝΕ ΓΟΥΡΝΙΕΣ ΟΧΕΙΤΟΙ ΓΙΤΣΑΚΟΥ ΜΕΤΣΟΥ	2.046	1.637	409	2.046	2.046	1.023	1.023	4.092	12.277	614	5.607		
35	ΑΜΑΡΟΚΙΑ	7.728	6.182	1.546	7.728	7.728	3.864	3.864	15.455	45.594	2.278	21.251		
37	ΑΓ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ - ΚΟΥΛΑΚΟΠΟΛΙΣ - ΜΑΥΡΟΒΕΛΤΙ	5.400	4.324	1.076	5.400	5.400	2.700	2.700	10.800	31.693	1.622	14.865		
38	ΚΑΤΩ ΚΑΤΣΑΡΙΑΤΕΣ - ΜΕΤΩΝ ΓΑΛΙΑ ΤΙΣΟΥ - ΠΑΥΛΙΝΗΣ	4.900	3.964	936	4.900	4.900	2.450	2.450	9.800	29.263	1.468	13.630		
39	ΔΥΟ ΚΟΛΛΙΑ	2.341	1.872	469	2.341	2.341	1.170	1.170	4.681	13.805	702	6.407		
41	ΕΛΛΗΝΑ ΑΝΑΚΟΜΗΝΑ	970	778	184	970	970	485	485	1.941	5.725	291	2.660		
42	ΔΙΑΥΤΟΔΟΜΟ ΚΕΝΤΡΟ	549	439	110	549	549	274	274	1.098	3.239	165	1.510		
44	ΑΒΡΟΔΩΡΙΟ	627	472	105	627	627	313	313	1.254	3.762	198	1.848		
45	ΒΑΛΙΕΤΕΣ	8.277	6.621	1.656	8.277	8.277	4.138	4.138	16.553	48.833	2.463	22.761		
150	ΚΟΙΤ. ΣΠΕΚΙΑΤΩΝ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ	-	-	-	-	-	-	-	1.500	4.500	-	2.146		

\*\* Σημ.: Στις Π.Ε. 32, 35, 66-43 οι επιφάνειες των κοινοχρήσιμων και των τμήτων πρόσδεσφώνσεων κανονικών κλιών υπολογίζονται κατά την πολυεδρική  
 \*\* Η ανάγκη για πρόσδεση γύρωθεν κτισμάτων κατά την πολυεδρική